

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SİYASAL KATILIM SÜRECİNDE KADINLAR:
İSVEÇ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Jale ARSLAN

MAYIS-2012

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SİYASAL KATILIM SÜRECİNDE KADINLAR:
İSVEÇ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Jale ARSLAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

MAYIS-2012

TRABZON

ONAY

Fatma Jale Arslan tarafından hazırlanan ‘‘Siyasal Katılım Sürecinde Kadınlar: İve ve Türkiye rneği’’ adlı bu çalışma 25/06/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hayati Akta (Danışman)

Doç. Dr. Nezahat Altuntaş

Prof. Dr. Mohammad Arafat

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Yusuf ahin
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Fatma Jale ARSLAN

20.05.2012

ÖNSÖZ

“Siyasal Katılım Sürecinde Kadınlar: İsveç ve Türkiye Örneği” Yüksek Lisans Tezi, kadınların siyasal katılım mücadelelerini ve siyasal katılım mekanizmalarındaki eksik temsiline sebep olan faktörleri irdelenmiştir. Bu bağlamda, İsveç örneğiyle kadınların siyasal hayata katılımını arttıran faktörlerin neler olabileceği incelenirken; Türkiye’deki kadınların mevcut durumu değerlendirilmiştir. İsveç örneği dikkate alınarak ülkemizde kadınların siyasal hayata katılımının nasıl arttırılabileceği konusu sorgulanmıştır.

Tez danışmanım Prof. Dr. Hayati Aktaş’a, fikirleriyle bana yol gösteren Doç. Dr. Nezahat Altuntaş’a ve diğer hocalarıma, bana her konuda destek olan canım aileme ve bu süreçte yanımda olan tüm sevdiklerime teşekkür ederim.

Fatma Jale ARSLAN

Mayıs 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
TABLOLAR LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL KATILIM.....	4-28
1.1. Temel Kavramlar ve Sınıflandırmalar.....	4
1.1.1. Siyasal Katılımın İşlevi Amacı ve Faydaları.....	7
1.1.2. Bireysel ve Toplumsal Siyasal Katılım.....	11
1.2. Siyasal Partiler ve Siyasal Rejimler.....	12
1.3. Sivil Toplum Kuruluşları.....	16
1.4. Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler.....	19
1.4.1. Sosyo-ekonomik Faktörler.....	19
1.4.1.1. Gelir Düzeyi-Ekonomik Durum.....	20
1.4.1.2. Yaş.....	21
1.4.1.3. Meslek.....	22
1.4.1.4. Eğitim Seviyesi.....	22
1.4.1.5. Yerleşim Yeri-Kentleşme.....	22
1.4.1.6. Örgüt Üyeliği.....	23
1.4.1.7. Kitle İletişim Araçları.....	23
1.4.1.8. Cinsiyet.....	24
1.4.2. Psikolojik Faktörler.....	26

1.4.3 Siyasal Faktörler.....	27
------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. KADINLARIN SİYASAL KATILIMI.....	29-53
2.1. Tarihsel Süreç.....	29
2.2. 21. Yüzyılda Kadınların Durumu.....	34
2.3. Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler.....	38
2.3.1. Tarihsel, Toplumsal ve Kültürel Faktörler.....	38
2.3.1.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini.....	38
2.3.1.2. Ataerkil Yapı.....	41
2.3.1.3. Cinsiyet Ayrımcılığı.....	43
2.3.2. Siyasal Faktörler.....	45
2.3.2.1. Siyasal Partiler.....	45
2.3.2.2. Siyasal Partilerin İdeolojileri.....	46
2.3.2.3. Seçim Yapısı.....	48
2.3.2.4. Siyasal Partilerin Erkek Egemen Yapısı.....	49
2.3.2.5. Siyasal Kültür, Siyasal Bilinç ve Siyasal İlgi.....	52
2.3.3. Sosyo-ekonomik Faktörler.....	53
2.3.3.1. İstihdama Katılımda Yetersizlik.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL KATILIM MÜCADELESİNDE İSVEÇ.....	54-70
3.1. İsveç'te Kadınların Siyasal Katılımını.....	54
3.1.1. Tarihsel Süreç.....	55
3.1.1.1. Parlamentoyla Beraber Gelişen Süreç.....	57
3.1.2. İsveç'in Mevcut Durum Analizi.....	59
3.1.3. İsveç'te Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler.....	61
3.1.3.1. Gönüllü Kota Uygulamaları.....	61
3.1.3.1.1. Fermuar Modeli/Zebra Sistemi.....	65
3.1.3.2. İsveç'te Nispi Temsil Sisteminin Varlığı.....	66
3.1.3.3. İsveç'teki Siyasal Yapı ve Partiler.....	67

3.1.3.4. İsveç'in Çalışan Kadın Sayısını Arttırma Çabaları.....	69
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SİYASAL KATILIM MÜCADELESİNDE TÜRKİYE.....	71-87
4.1. Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı.....	71
4.1.1. Tarihsel Süreç.....	71
4.1.1.1. Cumhuriyetle Beraber Gelişen Süreç.....	75
4.1.2. Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi.....	79
4.1.3. Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler.....	81
4.1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Aile-Siyaset Açmazı.....	82
4.1.3.2. Siyasal Sistem, Siyasal Partiler, Erkek Egemen Yapı.....	82
4.1.3.3. Siyasal/Sivil Örgütlere Katılım Azlığı ve Kadın Kollarının Güçsüzlüğü.....	83
4.1.3.4. Kadınların Sosyo-Ekonomik Alanda Eksikliği.....	84
4.1.3.5. Cinsiyet Kotası Uygulamalarının Dikkate Alınmaması.....	85
SONUÇ.....	88
KAYNAKLAR.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	104

ÖZET

Toplum içinde kadının yeri ve önemi her zaman tartışılmaya açık bir konu olmuştur. Tarihten günümüze, kadının bir birey olarak kabul edilebilme çabası, her ülkede farklı da olsa benzer süreçlerden geçmektedir. Amerika, Avrupa, İskandinavya ve dünyanın geri kalanı hala bu sürecin içindedir. Kadın olarak değer bulma ve kabul edilme çabası, bitmemiş bir mücadeledir. Sadece kadınlar için değil; toplum için de bu mücadele şarttır. Çünkü bir ülkede gelişmişliğin göstergesi, o ülkenin eğitim, sağlık ve ekonomi gibi toplum düzenini sağlayan politikalarının ne düzeyde uygulanabildiği kadar; cinsiyetler arası eşitliğin toplum içinde ne derece sağlandığıyla da oldukça ilintilidir.

Karar alma mekanizmalarında kadınların eksik temsili, ülkeler için bir zafiyettir. Bugün, ülkelerin parlamentolarındaki kadın oranı % 19,5'dir. Bu yüzden, siyasette kadınları eşit oranlarda görmek birkaç gelişmiş ülke dışında hayal olmaktan öteye gidememektedir. Çeşitli politikalarla kadınları siyasal alana dâhil etme girişiminde bulunulmakta; anayasal, yasal ve gönüllü uygulamalarla kadınların siyasal katılım oranları tam anlamıyla olmasa da arttırılmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada, siyasal katılım ve siyasal katılımı etkileyen faktörler incelenmekte, kadınların siyasal katılım mücadelelerine değinilmekte ve mevcut durum analizi yapılmaktadır. Siyasal hayata katılımında kadınların yaşadığı sorunlar ele alınırken; kadınların siyasal katılımını engelleyen faktörlere açıklık getirilmektedir. İsveç ve Türkiye örnekleriyle iki ülke kadınların siyasal katılım süreçleri tarihsel olarak değerlendirilmektedir. İsveç'te kadınların siyasal katılımını arttıran faktörler analiz edilirken; Türkiye'de kadınların siyasal katılımını hangi faktörlerin engellediği ortaya koyulmaktadır. Özellikle İsveç'te kadınların yüksek siyasal katılım oranına nasıl ulaştığı irdelenmekte ve İsveç'teki durumun Türkiye için bir örnek oluşturabileceği varsayımından hareket edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Cinsiyet Eşitliği, Kadın, Kota, İsveç, Siyasal Katılım

ABSTRACT

The matter of woman's role and value in society has always been discussed. From past to present, even if it is different in every country, the woman's struggle for an acceptable individual in society has similar processes. The USA, Europe, Scandinavia and the rest countries of the world are still in this process. The struggle for being accepted in society as a woman is still incomplete. This is necessary not only for women but also for society. Because it is important for a country that both on which level the policies such as education, health and economy providing social order and the gender equality in society have been carried out, which are closely related to the development level of a country.

It is a weakness for lacking representative countries on making-decision-mechanism. Today, the women rate in countries' parliaments is 19,5 %. Therefore, it is not possible to see women in politics except for many developed countries. There have been some various politics to make women incorporate into the political circles and to increase the political participation rates of women with constitutional, legal and voluntary applications even if it is not completely carried out.

In this research, it has been studied that what factors affect the political activity and what the women' struggles for political participation are and what the present condition is. It is also discussed that what the women' problems about participating into the political life are and what factors prevent the political participation. The historical process of political participation of women in both countries is evaluated with Swedish and Turkish samples. On the one hand, the factors that increase the political participation of women in Sweden are analysed; on the other hand, the factors that prevent the political participation of women in Turkey are found out. It has been especially examined that how women in Sweden the high political participation rate reach. However, it has been acted from the hypothesis that Sweden would be a sample for Turkey.

Keywords: Gender Equality, Woman, Quota, Sweden, Political Participation

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Dünya Parlamentalarında Kadın Milletvekili Oranları.....	37
2	Dünyada Yerel Siyasette Kadınlar ve Erkekler.....	38
3	İskandinav Ülkelerine Ait Kadın Milletvekilleri Oranları.....	59
4	İsveç'teki Partilerin Kadın Milletvekilleri Oranları.....	60
5	İskandinav Ülkelerinde Kota Uygulamaları ve Seçim Sistemleri.....	66
6	Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Oranları, 1935-2011.....	78
7	Türkiye'de Yerel Yönetimlerdeki Kadın Oranları.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Dünya Parlamentalarında Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı..35	
2	Kadın Milletvekillinin Bölgesel Dağılımları.....36	
3	İskandinav Ülkeleri Kadın Çalışan Oranları.....70	

KISALTMALAR LİSTESİ

AKDITYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DSP	: Demokratik Sol Parti
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
INSTRAW	: International Research and Training Centre for the Advancement of Women- Kadının İlerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
IPU	: Inter-Parliamentary Union-Parlamentolar Arası Birlik
KADER	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
KONDA	: Araştırma ve Danışmanlık Merkezi (Kamuoyu/Toplumsal)
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KSSGM	: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NDI	: National Democratic Institute-Ulusal Demokrasi Enstitüsü
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development-Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
UCLG	: United Cities and Local Governments-Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler
UNIFEM	: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women- Birleşmiş Milletler Kadın İçin Kalkınma Fon

GİRİŞ

Fert kavramı, kadının ve erkeğin aynı ölçüde kapsayan bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu sayede, insan türünün her iki cinsine eşit oranda yaklaşılması ve değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Dünyanın yaratılışı ve sonrasında Adem ve Havva'nın ortaya çıkmasıyla ilgili yaklaşımlar, hem kadın erkek ayrımını ortaya çıkarmıştır hem de iki cinsin varlığına olan ihtiyacı ortaya koymuştur. “Kadın erkek ayrımı, kadını ikinci sınıf bir yaratık olarak görmek, toplumda O’nu ikinci plana atmak, insan haysiyetine, insan haklarına, gerekçelere ve bilimsel görüşlere ters düşer” (Eroğlu, 2008: 223). Bu bağlamda devlet, vatandaşları arasında her türlü fırsat eşitliğini sağlamakla yükümlüdür. Çünkü bu hem sosyal hem de demokratik bir devlet olmanın gereklerindedir.

Demokrasinin mümkün olduğunca uygulanması, kadın ve erkeklerin her alanda, karar alma mekanizmalarında eşit oranda temsil edilmesiyle mümkün olmaktadır. Neredeyse bütün ülkelerde yasalar önünde eşitlik ilkesi önemli derecede kabul görmüş olsa da hayatın içindeki eşitlik, uygulama eksikliğinden dolayı aynı derecede sağlanamamaktadır (Çağlar, 2011; 56). Toplumda kadını tanımlamak için kullanılan ve sadece kadını aşağılamaktan öteye gitmeyen “saçı uzun aklı kısa”, “eksik etek” gibi sözler kadına gereken değerin verilmediğinin bir göstergesidir. Bilindiği gibi, kadınsız insan toplumu yoktur. Kadına gereken yaklaşımda bulunmayan toplumların da demokratik nitelikte olduğu söylenemez. Gerek genel olarak dünya nüfusuna ve gerekse ülkelerin kadın erkek oranlarına bakılacak olursa; kadınların toplumların yarısını teşkil ettiği açıkça görülmektedir. Bu sebeple, kadına eşit haklar tanınması, o toplumda insan haklarının gereği gibi tanınmış olduğu anlamına gelmektedir. Eroğlu (2008: 223)’na göre, eşitlik ilkesine aykırı olarak kadına siyasi hakları tanımayan bir toplum, demokratik olarak nitelendirilmemekte ve demokrasi, bu tür bir toplumun benimsediği düşünce tarzı olarak görülmemektedir.

Bir toplumda, sadece erkeklerin gelişmesi, kadınların da onlara koşut olarak aynı oranda ilerlememesi durumunda toplumsal gelişme yarıda kalmış demektir. Bu yüzden, sadece erkeklerin ilerlediği ve kadınların geride kaldığı gelişmiş bir ulustan söz etmek mümkün değildir. Kadın erkeği, erkek kadını olgunlaştırıp tamamlayan bir yapıdadır (Nuri, 1993: 113). Kadın hareketinin ilk isimlerinden olan Wollstonecraft (2007: 259), *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi* kitabında, kadınların bilge ve erdemli olmaları için özgür bırakılmaları gerektiğinden bahseder. Tabi bu durum Wollstonecraft'a göre, erkekler için de geçerlidir. Çünkü iyileşme iki taraflı olmalıdır; yoksa "insanlığın tabi kılınan yarısı kendilerini ezenlere zarar verir". Bu noktada, kadının geri kalmışlığı aslında erkeğin ve toplumun da geri kalmışlığı demektir. Yani, tek bir parçanın ilerlemesi eşitlik ve gelişmişlik adına bir ilerleme demek değildir.

Say (1998: 8), çağdaş dünyada bir ülkenin demokratik olup olmadığını iki duruma bakıp anlayabileceğimizi söyler: Birincisi, o ülkede, halkın oylarıyla işbaşına gelmiş bir hükümet olup olmadığı; ikincisi ise kadınların kamusal ve siyasal alanda ne oranda yer aldığı yani kadın statüsünün ne durumda olduğudur.

Bugün, kadınların karar alma mekanizmalarındaki yoğunluğunun ve etkisinin nasıl arttırılabileceği, üzerinde fazlasıyla düşünülen bir konu olmuştur. Siyasal alanın erkeksi yapısı, ataerkil düzen, toplumsal cinsiyet rolleri gibi kadının özel alandan çıkmasını engelleyen faktörlerin nasıl bertaraf edileceği toplumların gündeminde yerini almaya başlamıştır. Demokrasiyi hazmetmiş, insan hakları konusundaki sorunlarını en az düzeye indirmeyi başarmış, sosyal ve ekonomik olarak halkının refahını üst düzeyde sağlamış ve cinsiyet eşitliği konusunda ileri düzeye gelmiş ülkelerin deneyimleri, gelişmekte olan ülkeler için kadın sorunu konusunda yol gösterici olmaktadır. Örneğin, hem uyguladığı cinsiyet eşitliği politikaları hem de parlamentosunda kadına verdiği değerle örtüşen % 45 kadın milletvekili oranına sahip bir İskandinav ülkesi olan İsveç, kadınların yüksek siyasal katılımı konusunda öncü ülkeler arasındadır. Ayrıca, kadın çalışan oranı da dünya ortalamasının (% 56) oldukça üstünde; % 70,1 oranındadır. Türkiye'de ise parlamentodaki kadın oranı % 14,2 iken; çalışan kadın oranı ise % 26 civarındadır.

Bu çalışmayla, geçmişten günümüze kadınların siyasal anlamda verdikleri mücadelenin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ülkemizde kadınların siyasal

katılımını arttırmaya yönelik yapılacak olan çalışmalarda sorunların fark edilmesi ve çözüm yollarının bulunması konusunda İsveç örneğinin dikkate alınmasıyla siyasal katılımın artacağı düşünülmektedir. 1900'lü yılların başında kadınların 25 yaşına gelmeden reşit sayılmadığı bir ülke olan İsveç, bugünkü konumuna gelebilmek için bir yüzyıl mücadele etmiştir. Demek ki, kadınların siyasal katılımını arttırmada Türkiye gibi gelişmekte olan devletlerin, İsveç gibi refah devletlerinden öğreneceği ve uygulayabileceği değerler vardır.

Çalışmada, İsveç'in özellikle gönüllü kota sistemi ve seçim sistemi olarak nispi temsil sistemini benimsemesinin bir sonucu olarak parlamentosundaki kadın oranını yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir. Türkiye de ise, mevcut ataerkil düzenin ve erkek egemen yapının hâkimiyetinin siyasal yapılarda korunduğu, kadınların istihdama katılımlarının yetersiz olduğu ve bunun sonucunda kadınların siyasal katılımının düşük olduğu görülmektedir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde siyasal katılım ve siyasal katılımı etkileyen faktörler incelenirken; ikinci bölümde kadınların siyasal katılım mücadeleleri tarihsel bir süreçte ele alınmış, sonrasında ise mevcut durum analizi yapılarak kadınların siyasal katılımını etkileyen faktörler değerlendirilmiştir. Kadınların tarihsel, toplumsal, kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasal bakımdan nasıl sınırlandırıldığı ve bu durumun, kadınların siyasal katılım oranlarını ne derece etkilediği üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, siyasal temsil sorununu büyük ölçüde aşmış olan İsveç değerlendirilirken; dördüncü bölümde ise Türkiye'ye yer verilmiş ve sonuç bölümünde elde edilen bilgilerin genel değerlendirmesi yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL KATILIM

1.1. Temel Kavramlar ve Sınıflandırmalar

İnsanların siyasetle olan bağlantısı oldukça eskidir. Siyaset, günlük yaşantımızın içinde olmakla beraber; ilkel dönemlerde bile siyasetin varlığını kanıtlayan ögelere rastlanmaktadır. İnsanlar devlet öncesi zamanlarda örgütlü bir yapıya sahip olmasalar bile; siyasi ilişkiler içinde yer almışlardır. Çünkü farklı fikirler ve eğilimlerden kaynaklanan güç mücadeleleri, siyasetin varlık nedeni sayılmaktadır (Akyüz, 2009: 95). Bu mücadelelerle insan, toplumdaki değerleri paylaşmayı, kendi fikir ve idealleri doğrultusunda toplumu yönetmeyi hedeflemiştir.

Siyaset, en basit topluluktan en karmaşık topluluğa kadar iktidar anlayışıyla beraber toplumların bir parçası haline gelmiştir (Demir, 2002). Bununla beraber, siyasetin ne olduğu konusunda, herkes tarafından benimsenebilecek bir tanım yapmak oldukça güçtür. Bu noktada, siyaset alanında önde gelen isimlerin tanımlarından yararlanmakta fayda vardır. Weber (2006), siyaseti “devletlerarasında ya da devlet içindeki gruplar arasında gücü paylaşmaya ya da gücün dağılımını etkilemeye çalışmak” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, siyaseti genel bir yaklaşımla, yöneten kesimin, yani iktidarın biçimlenmesi ve paylaşılması olarak kabul edilebiliriz. Ayrıca Weber’e göre siyaseti, devletlerarasında veya devletin kendi içinde var olan grupların ya iktidarı paylaşmak ya da bu paylaşımında etkili olmak için verdikleri mücadele olarak tanımlamak da mümkündür (Akyüz, 2009: 95). Bu, bir anlamda Machiavelli ve Hobbes’un etkisiyle siyasetin çatışmacı, güç ve paylaşım mücadelesi alanı şeklinde tanımlanmasına imkân tanımaktadır (Şahin, 2011: 10).

Siyaset biliminin kurucusu olarak görülen Aristo ise siyaseti, insanların kendi hayatlarını iyileştirmek ve iyi bir toplum yaratmak için giriştikleri faaliyet olarak tanımlarken; ayrıca siyaseti “en üstün bilim” olarak kabul etmiştir. Yani siyaset, “insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için

gerçekleştirdiği faaliyetler” anlamına gelmektedir (Heywood, 2006). Bu yaklaşımla, siyasetin bir taraftan iktidarın paylaşılması, diğer taraftan toplum düzeninin sağlanması için gerekli bir unsur olduğu görülmektedir.

Toplumsal-siyasal örgütlenme şekli olan ulusal devlette iktidar, gücünü yönetilenlerden almaktadır. Bu güç, toplumsal ve siyasal gelişmelere katkı sağlayan devrimler¹ sonrasında, halk ve iktidar anlayışının değişmesini tetiklemiştir (Turan, 1986). Öz (1992: 40)’e göre, özellikle yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin değişmesi ve karmaşık bir hal alması, insan ve siyaset arasındaki ilişkinin de boyutlarını değiştirmiştir. Önceleri devlet ve iktidar kavramlarıyla açıklanan siyaset olgusu, artık bilgi akışının ve teknolojik gelişmenin hızlanmasıyla, “siyasal kararların tahlili, sosyal grupların karar ve etki ilişkilerindeki rolü, siyasal katılma, sosyal yapı ve iktidar ilişkisi, siyasal değişme ve gelişme gibi konuları” önemli derecede incelemektedir (Şahin, 2011: 9). Böylece siyaset, bireyin hayatına daha fazla girerek, toplum-siyaset ilişkisi bağlamından bireyi devletle daha fazla ilgilenmeye yöneltmiştir. “Bu karşılıklı etkileşimler ağını dengelemek durumundaki birey, ilişkinin imtiyazlı tarafı olan devleti, etkilemeye/yönlendirmeye çalışmak veya en azından bunları düşünmek, tartışmak durumundadır” (Öz, 1992: 40). Daha açık bir ifadeyle, yaşanan kültürel, sosyo-ekonomik değişimlerle daha fazla demokratikleşmeye başlayan toplumlar, siyasal hayata katılma gereğiyle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu nedenle birey, karar alma politikalarını ve organlarını etkilemek amacıyla faaliyetlerde bulunmakta ve böylece siyasete katılmış olmaktadır.

“Halk tarafından yönetim” anlayışıyla örtüşen klasik demokrasi teorisi, toplumun her kesiminde, ergin olarak kabul edilen vatandaşların eşit bir şekilde ve iradeleriyle toplum yönetimine katılma durumunu ifade etmektedir (Kapani, 2010: 151). Halkın siyasete katılmasıyla beraber, “Halk Egemenliği” kavramı yaygınlaşmış ve meşruluğun bir ölçütü olarak gelişmiştir. Böylece, Kışlalı (2003: 220)’nın da belirttiği gibi, “günümüzde bir rejimin demokratikliği, halka tanıdığı siyasal katılma olanakları ile ölçülür” hale gelmiştir.

Katılmayı çağdaş demokratik yönetimlerde, demokratik yapının ve süreçlerin toplum tarafından kabul edilip benimsenmesine ve “demokrasinin işlerlik kazanmasına”

¹ Sanayi ve Fransız Devrimleri gibi.

katkı sağlayan kavramlar ve uygulamalar olarak ifade etmek de m¼mk¼nd¼r (Uysal, 1984). Siyasal katılım kavramını Kışlalı (2003: 219)'nın özetlediği şekilde, devletin çeşitli kademelerindeki karar ve uygulamaları etkileme amaçlı yapılan her türlü eylem olarak tanımlayabiliriz. Diğer taraftan Kapani (2010: 144) siyasal katılımı, “toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen” bir kavram olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Kapani'ye göre (2010), siyasal katılımı sadece seçimde oy kullanmaktan ibaret sanmak doğru değildir; çünkü siyasal katılım küçük bir merakla başlayan ve yoğun bir eyleme kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Kalaycıoğlu (1983) ise siyasal katılımı, “kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mevkilerine gelecek olanları veya bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetler” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda, bireyin özg¼r iradesiyle karar ve tercihlerini, hem mevcut hem de muhtemel karar alma mekanizmalarını etkilemek amacıyla kullanabileceği vurgulanmaktadır.

Weiner (1971), siyasal katılımı “yerel ve ulusal bütün düzeylerdeki siyasal liderlerin tercihlerini meşru veya gayri meşru yöntemler kullanarak etkilemeyi amaçlayan, başarılı ya da başarısız, örg¼tl¼ ya da örg¼ts¼z, sürekli ya da süreksiz olarak yapılan bütün eylemler” olarak tanımlamaktadır (Topbaş, t.y.: 92). Katılımın meşruluğunun önemli sayılmadığı, Myron Weiner tarafından yapılan bu tanımlama, birçok tanım arasından en kapsamlısı sayıldığı için; tanımlar arasında en işlevsel olanıdır.

Siyasal katılım, toplumu ve yönetimin işleyişini etkileyebilecek kararların uygulanmasına halkın (bireyin) aktif bir şekilde katılımını ifade etmektedir. Sadece seçimlere katılmak yeterli olmamakla beraber, oy kullanmak, siyasi parti ya da sivil toplum kuruluşlarında üyelik, toplumu ilgilendiren konularda bilgi sahibi olmaya çalışmak, siyasal çalışmalara katılmak gibi faaliyetler karar alma süreçlerine halkı hem doğrudan hem de dolaylı olarak katmaktadır. Toplumların gelişmesi ve ilerlemesi, demokrasinin verimli bir şekilde de uygulanabilmesi ve işlerlik kazanması, halkın emir-itaat zincirinden sıyrılıp kararlara müdahale etmesi ya da desteklemesi için siyasal katılım önemlidir. Katılımla beraber halk, bir taraftan demokrasiye katkı sağlarken; diğer taraftan kendi geleceği

üzerinde söz sahibi olur; emir verilen ve bu emirleri uygulayan olmaktan çıkar. Böylece, toplum sadece sayısal verilerle² demokrasiye katkı sunmaz. Karar alma mekanizmalarında etkin olduğunu ve fikirlerinin uygulamaya geçtiğini gören halk, hem güçlü bir iradeye sahip olur hem de toplumsal düzene katkıda bulunur.

1.1.1. Siyasal Katılımın Amacı, İşlevi ve Faydaları

Katılmanın amacı, katılma eyleminin niteliğini de ortaya koymaktadır. Örneğin bir katılma eylemi; “seçim kampanyalarında çalışma”, “mitingleri izleme”, “siyasal tartışmalara katılma” “yönetimde görev alma” ve “siyasal statüye kavuşma” gibi amaçların yanı sıra “oy kullanma”, “bireysel ve örgütsel çıkar sağlama”, “çıkarları koruma”, “siyasal kararları etkileme”, “bilgilenme”, “siyasal bilginin geliştiğini kanıtlama” gibi amaçlarla da gerçekleştirilebilmektedir (Çağlar, 2011: 57). Yücekök (1987: 28), siyasal katılmayı bir tepki hareketi olarak nitelendirmektedir ve bireylerin siyasal katılımı şu nedenlerle gerçekleştirdiğini belirtmektedir:

- Çıkarlarını korumak,
- Arkadaş edinmek,
- Sosyal dayanışma sağlamak,
- Dünyayı anlamak,
- Çeşitli psikolojik tatminsizlikleri ikame etmek,
- Yabancılaşmak istememek,
- Toplumda kendine bir yer yapmak

Siyasal katılmanın işlevlerinin bazılarından bahsedilecek olursa; “siyasal yöneticilerin ve toplumsal istemlerin belirlenmesi” ilk sırada gelmektedir. Kışlalı (2003, 220–221)’ya göre bu iki durum zaman zaman iç içe geçmektedir ve demokrasinin yetersiz işlediği durumlarda, siyasal katılım ve seçimler birbirine eş görülmektedir. Ayrıca, “siyasal katılım olgusu yerel ve ulusal siyasetin oluşması ve demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlerlik kazanması için önemli unsurlardan” biri olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2005: 113). Bir başka deyişle, siyasal katılım, demokrasinin toplum tarafından ne kadar benimsendiği ve böylece demokrasinin ne ölçüde işlerlik kazandığı noktasında bilgi

² Örneğin, seçimlere katılan yüksek seçmen sayısı, parti üyeliklerinde artış.

vermektedir. Kışlalı (2003, 220), siyasal katılmanın rejimden rejime farklılık gösteren bir yapıya sahip olduğunu ve kendisinin bir araç olmakla beraber bir amaç olduğunu vurgulamaktadır. Yani katılım bireyin ya da toplumun bir sonuca varmasını sağlamasına bile; katılım yollarının açık olması hem toplumsal gerilimi azaltır hem de vatandaşlık duygularını kuvvetlendirici bir etki yapar. Çünkü vatandaş, bir haksızlığa uğradığında ya da herhangi bir konuda bilgi edinmek istediğinde yurttaşlığın ve demokrasinin bir gereği olarak siyasal katılım yolunu kullanabileceğini bilmektedir. Kışlalı (2003, 221), bu yolun açık fakat kısıtlı olmasının ne anlama geldiği şöyle ifade etmektedir:

Seçim yolunu açık tutmakla birlikte, halkın sorunlarını ve eleştirilerini dile getirme olanaklarını kısıtlayan rejimler, bir tür seçkinler yönetimini istiyorlar demektir. Halkın kendisini yönetecekleri seçmesi, ama gerisine karışmaması gerektiğine dayalı bir mantık, çağdaş demokrasiye ters düşer. Siyasal katılma, sistemin barışçı yollardan zaman içinde değişmesine olanak tanırken, aynı zamanda karşı güçleri sistemle bütünleştirmiş ve bir anlamda sistemi de güçlendirmiş olur. Siyasal sistemin ve toplumsal düzenin, değişken koşullara göre kendilerini yenilemelerine olanak verir.

Toplum, siyasal hayata farklı şekilde katıldığı için yukarıda bahsettiğimiz beklentilerle uyumlu olarak gerçekleştirdiği faaliyetler de farklıdır. Kalaycıoğlu (1983: 10), siyasal katılımın ne şekilde gerçekleştirilebileceğine şu şekilde örnek vermiştir:

Bir siyasi partiye oy temini için çevredekileri ikna etmeye çabalayan bir kişinin, belli bir siyasi partiye para bağışlayan, o siyasi partinin kampanya ve mitinglerinde yer alan, bir siyasal göreve adaylığını koyan, bir siyasal cinayet işleyen bireyin de siyasal katılma faaliyetinde veya eyleminde bulunmakta olduğu iddia edilebilir.

Görüldüğü üzere Kalaycıoğlu, siyasal cinayetleri de siyasal katılma faaliyeti olarak nitelendirmektedir. Benzer şekilde Çevikbaş (2008), katılımın temellerini oluşturan halk vetosu, kent meclisleri, halk girişimi gibi faaliyetlerin her zaman meşru olmadığını belirterek şu yaklaşımda bulunmuştur:

Özellikle halk, bazı baskı gruplarının etkisi altında, toplum psikolojisi ile hareket ederek kendi aleyhine bazı kararlara da onay verebilmektedir. Ayrıca bu tür yönetimlerin bürokratik masrafları arttırdığı ve kaynak israfına yol açtığı bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Halkın siyasi iktidarı bizzat elinde tutması ve kullanması, her ne kadar ideal yapı olarak tanımlansa da, uygulamada bunun mümkün olmadığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra, toplumun her kesiminin siyasal hayata aynı yoğunlukta katılması beklenemez. Siyasal katılımı bireyin ne şekilde siyasal hayata katılabileceğini temel alarak bu farkı değerlendirebiliriz. Siyasal katılım, Milbrath (1965) ve Baykal (1970) gibi

kapsamlı bir şekilde sınıflandırmak mümkündür. Milbrath, siyasal katılımı zorluk ve yoğunluk açısından inceleyip 3'e ayırmıştır. Siyasal katılım sınıflandırmasının ilk basamağını gözlemciler olarak belirlemiştir. Oy kullanmak, tartışmalara katılmak, diğerlerini belli bir yönde etkileyerek ikna etmek bu basamağın bazı faaliyetleridir. Orta basamakta ise, siyasal mitinge katılmak, siyasi liderle ilişki kurmak ve buna benzer ara faaliyetler bulunmaktadır. Bu faaliyetlere, bir anlamda geçiş faaliyetleri denilebilir. Son basamak ise en üst basamaktır ve gladyatör faaliyetler olarak adlandırılmaktadır. Seçim kampanyasında çalışmak, aktif parti üyeliğine sahip olmak, siyasal fonlar toplamak, siyasal mevkilere aday olmak, siyasal statü sahibi olmak bu basamakta bulunan; zorluk ve yoğunluk derecesi fazla olan eylemlerdir (Nohutçu, 2007).

Baykal (1970), benzer bir sınıflandırmayı *Siyasal Katılma* kitabında ele almış ve o da siyasal katılımı yoğunluklarına göre 3'e ayırmıştır. İlki "siyasal olayları izlemek", yani kitle iletişim araçları yoluyla siyasal olayları takip etmek, parti kongrelerine ve mitinglerine katılmak ve siyasi konuları tartışmak sayılabilir. İkincisi, "siyasal olaylar karşısında tavır almak" ise daha yoğunluklu bir katılma biçimidir. Bu aşamada, birey, siyasal olaylar karşısında bir tavır ve tutum benimseyerek bunu çevresine açıklamak ihtiyacı hisseder. Birey bunu, hem kitle iletişim araçlarını kullanarak hem de şahsi olarak başkalarına aktarabilmektedir. Son olarak, siyasal katılımın ileri aşaması olan "siyasal olaylara karışmak", siyasal partilere veya siyasal derneklere üye olmak, aktif olarak görev almak, seçimlerde aday olmak, gösteri, yürüyüş ve mitinglere katılmak olarak ortaya ifade edilmektedir. Her iki siyasetçinin de 3'e ayırdığı siyasal katılımın sınıflandırmaları, yaklaşık olarak aynıdır ve siyasal katılımın neler içerebileceğini oldukça açıklayıcı niteliktedir.

Siyasal katılımın yoğunluk ve zorluk derecesine göre sınıflandırılması gibi; siyasal katılımı gerçekleştiren ya da gerçekleştirilmeyen kitlelerin de sınırlandırılması mümkündür. Örneğin, Verba ve Nie' nin Amerika'da yaptıkları bir araştırmaya göre, bireyler siyasal katılmaya altı düzeyde katılabilmektedir (Turan, 1986):

1. Siyasal sürece hiç katılmayanlar: Bu kişiler siyasetle hemen hemen hiç ilgilenmemekte, seçimlerde bile oy kullanmaktan kaçmaktadırlar.

2. Sadece oy kullananlar: Oldukça geniş bir vatandaş kitlesi için siyasal katılma seçimden seçime oy kullanmaktan öte bir anlam ifade etmemektedir.

3. Kişisel sınırlı katılımcılar: Bazı kimseler oy kullanmaya ek olarak daha çok kişisel sorunlarının çözümü için devlet memurlarıyla ilişkide bulunmaktadır.

4. Topluluk düzeyinde katılımcılar: Bazı vatandaşlar çevresel ya da bazı toplumsal sorunların çözümü için kısmen bireysel olarak fakat genellikle örgütler, gruplar aracılığıyla siyasal süreci etkilemeye çalışmaktadırlar.

5. Kampanyacılar: Bir kısım vatandaş topluluğu seçim kampanyalarında aktif olarak görev almaktadırlar.

6. Son grup vatandaş ise yukarıdakilere ek olarak, siyasi bir partide görev almakta ve her türlü siyasal faaliyette bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, bazı kişiler siyasal faaliyetlere hiç katılmazken; bazıları da gerçekleştirdikleri faaliyetlerin derecelerine göre yoğun bir şekilde katılım göstermektedir. Tüm bu sınıflandırma ve yaklaşımların yanı sıra, katılımın sağlıklı işleyebileceği bir ortama da ihtiyaç vardır. Uysal (1984), “toplumda iktidar dağılım sistemi olan siyasal sistemde, bireyin siyasal etkileri kontrol ve etkilemesi anlamındaki katılma, bir otorite ilişkisi içinde gerçekleşmektedir” der ve katılmanın niteliğinin, yaygınlığının ve yönünün siyasal sistemin çizdiği sınırlara bağlı olmasının “mevcut otorite yapısında ve ilişkilerinde bir değişiklik yaratamayacağından” bu ilişkilerden kaynaklanan yabancılaşmanın engellenemeyeceğini belirtir. Ayrıca, Miller (1964–1970)’ın hükümete güvenmek konusunda yaptığı çalışmaya gönderme yapan Çaha (ve diğerleri, 1996: 52), siyasal katılım için güven duygusunun önemli olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

Hangi amaçla olursa olsun siyasal katılımın gerçekleşmesi için bireyin her şeyden önce katılımın sağlanacağı mekanizmaya güven duyması ve katılım sonucunda demokratik yoldan bir takım haklar elde edebileceğine inanması gerekir. Bunun için de birey siyasal mekanizmaya, yöneticilere, parlamenter rejime, rejimin simgesel değerlerine, siyasal kurumlara, kısaca genel olarak siyasal sistem ve sürece güven duymalı ve haklarını bu sistem içinde elde edeceği inancını taşımalıdır. Siyasal liderlere ve kadrolara ya da genel olarak hükümete ve rejime güvenenler sonuçta siyasal katılım yönündeki faaliyetlerinin işe yarayacağı kanaatini taşır ve böylece siyasal yoldan problemlerini çözmek için daha fazla çalışırlar. Ancak hükümete güveni olmayanlar, yönetimin bir çıkar grubunun elinde olduğunu düşünerek sisteme küsmekte ve katılım göstermemektedirler.

Bu durumda siyasal katılım, devletlerin halkın ihtiyaçlarını karşılayabildikleri sosyal bir devlet yapısına; mali, sosyal ve siyasal konularda mümkün olduğunca ideal yönetim anlayışına sahip olup bu anlayışı uygulamasıyla gerçekleştirilmiş olacaktır (Çevikbaş, 2008). Ayrıca Uysal (1984: 113)'ın da belirttiği gibi, katılma üst konumda bulunanların kararlarını etkileme süreci olduğu için içerik ve kapsam bakımından da sınırlandırılmaktadır. Çünkü istenilen sisteme uyum gösteren ve sistemi sürdüren tutum ve davranışlardan oluşan katılımdır. Bu, siyasal sistemin öngördüğü katılımdır. Uysal (1984: 114), katılımın bir gereği olarak, “otoritenin sosyal yapısının bilimsel olmasına karşılık, siyasal yapının ahlaki nitelik taşıması, siyasal değerlerle bilimsel değerler arasında bir bütünlüğün olması” gerektirdiğini belirtmektedir.

Siyasal katılımın amacını, işlevini ve faaliyet alanını incelerken yaptığımız sınıflandırmalar, genellikle katılımın yoğunluğu açısından değerlendirilmiştir. Bu noktada eklememiz gereken diğer bir husus, katılımın bireysel ve toplumsal düzeyde ne anlama geldiğidir.

1.1.2. Bireysel ve Toplumsal Siyasal Katılım

“Bireysel siyasal katılım, genel olarak vatandaşlık görevleri arasında sayılan ve hiçbir ikili insan ilişkisini özellikle gerektirmeyen, yalnız olarak yapılabilen siyasal katılım türüdür” ve “en belirgin örneği oy verme davranışı” olarak bilinmektedir (Ayata, 1993; Talaslı, 1996; Yuva, 2005: 34). Özellikle verilen oyun gizli olması prensibi, bu faaliyetin bireysel yapısını desteklemektedir.

Bu bağlamda Kalaycıoğlu (1983)'na göre, bireysel siyasal katılım, “bireylerin, kendi iradesi ile yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda, siyasal karar alma mekanizmalarına gelecek olanları veya hâlihazırda söz konusu mevkilerde bulunanları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetler” olarak tanımlanmaktadır (Çadır, 2011: 11). Bireysel siyasal katılma, toplumsal siyasal katılımın temeli olarak görülürken; aynı zamanda bir yurttaşlık görevi olarak değerlendirilmektedir (Tokgöz, 1994: 97).

Toplumsal siyasal katılım ise bireysel siyasal katılımın tersine, açıkça insan ilişkisi, grup davranışı ve sosyal faaliyet gerektirir şekilde yapılmaktadır (Yuva, 2005: 34). Bu

noktada, toplumsal siyasal katılma “seçilme” ile bireysel siyasal katılma ise “seçme” hakkıyla özdeşleşebilmektedir (Tokgöz, 1994: 97). Uysal (1984: 77), toplumsal siyasal katılmanın çıkış notasını şöyle ifade etmektedir:

Katılma ile amaçlanan olgu bireylerin demokratik değer ve süreçlere bağlılığın sürdürülmesidir. Başka deyişle katılma uygulamaları bireyin yalnız davranışlarını değil, aynı zamanda demokratik değer ve süreçlerine ilişkin yönü ile siyasal, bireyin bu değerlere yönelimi ve ona uygun davranışa ilişkin yönü ile de toplumsal bir nitelik taşımaktadır.

Milbrath’ın daha önce bahsettiğimiz siyasal katılım sınıflandırmasından yararlanarak “gladyatör faaliyetleri” olarak da adlandırabileceğimiz “toplumsal siyasal katılma”nın ana faaliyetleri, siyasal partilere veya siyasal derneklere üye olmak, aktif olarak görev almak, seçimlerde aday olmak, gösteri, yürüyüş ve mitinglere katılmak gibi faaliyetlerdir. Diğer bir nokta, bireysel siyasal katılımda cinsiyetler arasında büyük farklılıklar görülmezken; toplumsal siyasal katılımda kadınlar ve erkekler arasında belirgin farklılıklar söz konusu olabilmektedir (Çadır, 2011: 12). Bu farklılıklar sadece belli bölgeye, gruba ve topluma özel olmayıp, geleneksel toplumlardan gelişmiş toplumlara dünyanın hemen hemen her yerinde gözlenmektedir.

Sonuç olarak bireysel siyasal katılma, seçimlere katılıp oy kullanma faaliyetini gerçekleştirmek olarak görülmektedir. Bu katılım türünde birey tek başınadır, başkalarıyla ilişki kurmasını gerektirecek bir durum yoktur. Zaten vatandaşlık görevi olarak algılanan oy kullanma faaliyeti, hem karar alma mekanizmalarını etkileme amacı güder hem de bireysel bir tatmin sağlar; başkalarını etkileme durumu beklenmez. Bunun yanı sıra, toplumsal siyasal katılma, daha sosyal bir yapı içerir, başkalarıyla etkileşim gerektirir ve bir anlamda siyasal katılımın daha yoğun olduğu faaliyetleri benimser. Böylece toplumsal siyasal katılım, aktif bir siyasal katılımı öngörmekte; toplumsal değer ve demokratik sürecin ilerlemesine katkısı daha fazla olmaktadır.

1.2. Siyasal Partiler ve Siyasal Rejimler

“Günümüzde partisiz rejimlere ancak bazı geleneksel (siyasal modernleşme dışında kalmış) toplumlarda rastlamak mümkündür. Bu bakımdan siyasal partileri her türlü değer yargısının ötesinde, modern devletin salt olguları olarak kabul etmek gerekir.” (Kapani, 2010: 175). Çam (1995), siyasal yaşamda, özellikleri, etkileri, süreklilikleri farklı olabilen

çeşitli güçlerin varlığından bahseder. Bunların başında siyasal hayatın bir anlamda rengini oluşturan bireyler gelmektedir. Fakat Çam, bireyi de aşan ve bireyi bünyesine katan güçlerden birini siyasal partiler olarak görmektedir ve siyasal partileri şöyle tanımlamaktadır: “İktidarı ele geçirmek ya da onun yürütülmesine katılmak amacıyla aynı siyasal düşünceyi benimsemiş ve örgütlenmiş insan toplulukları “Siyasal Parti” görünümündedir.” (Çam, 1995: 415). “Çağdaş anlamda siyasal partilerin ortaya çıkışları oldukça yeni olmakla beraber, partiler çok hızlı bir gelişim göstererek, kısa zamanda birçok ülkede siyasi yaşamın, vazgeçilmez unsuru haline gelmişler ve olağanüstü bir önem kazanmışlardır.” (Bilir, t.y.: 1)

Halk iradesinin en etkin organları olarak tanımlanan siyasi partiler, 1983 tarihli ve 2890 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 3. maddesine göre şu şekilde tanımlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi, 2008):

Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve acık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.

Buna ek olarak, Fransız siyaset bilimci Gougel siyasal partileri, “üyelerinin düşünce ve menfaatlerini gerçekleştirmek için, iktidarı kısmen ya da tamamen elde etmek amacı ile siyasi hayata katılan grup” olarak ifade etmektedir (Teziç, 2006: 312). Hükümetle ilgilenen, siyasi mevkiler için aday belirleyen, siyasal partiler, politikalarını ve hedeflerini halka sunarak halkın desteğini almaya çalışırlar (Kaya, 2009). Bu noktada, siyasi partiler, iktidarı etkilemeye çalışıp siyasal katılımın gelişimine destek oldukları için; demokratik sistemlerin yapı taşlarından biridir. Özellikle demokrasinin yapılanmasında ve iktidarın kullanılmasında olmazsa olmaz bir unsurdur.

Meclis Araştırma Merkezi (2008: 1)’nin yapmış olduğu bir çalışmada, siyasi partilerin hâkimiyet alanları şöyle belirtilmiştir:

1982 Anayasası siyasi partileri, yukarıda da belirtildiği gibi demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görmekte (madde 68/2) ve bu teşkilatların uyması gereken esasları (madde 69) belirtmektedir. Buna göre; siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları uygulanmaları kanunla düzenlenen demokrasi ilkelerine uygun olmalıdır. Siyasi partilerin, ticari faaliyette bulunmaları yasaklandığı gibi gelir ve giderlerinin de amaçlarına uygun olması gerektiği öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesi’nce

siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım alır ve bu denetim sonunda verilen kararlar kesindir. Siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile secim harcamalarının usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

“Siyasal partilerin siyasal yaşama katılması demokratik fikirlerin yayılmasının, kitle eğitiminin ve endüstri devriminin sonucudur. Bugün siyasal partiler halkoyunun biçimlenmesinde, siyasal kararların uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar” (Çam, 1995: 415). Bu noktada, bireylerin siyasal katılımında, siyasal partilerin önemli derecede etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Baykal (1970: 122), siyasal partilerin bireyler için “bir özdeşleşme aracı” ve “referans grubu” olduğunu, hatta siyasal partileri “birey mobilizasyon aracı” görerek bireylerin siyasal davranışları üzerinde harekete geçirici etkileri olduğuna dikkat çekmiştir. “Siyasal partiler siyasal iktidara en yakın, aynı zamanda ulusal ölçekli geniş çaplı örgütlerdir. Bu tür örgütler, partiye destek verenlerden parti üst düzey yöneticilerine kadar çok geniş bir kesimi kapsamaktadır.” (Çaha ve diğerleri, 1996: 50). Kışlalı (2005: 289) ise, siyasa partilerin demokrasi için işlevini şöyle ifade etmektedir:

Doğrudan demokrasi olanaksızlaşıp temsili demokrasi zorunlu hale gelince, seçimler siyasal katılımın vazgeçilmez bir ögesini oluşturmaya başlamıştır. Çağdaş baskı rejimlerinde de görüldüğü gibi her seçim demokrasi anlamına gelmemekle birlikte, seçimsiz bir demokrasi de düşünülemez. Bu nedenle de siyasal katılımın öncelikli ögesi olan seçimlerin yapılması açısından, siyasi partilerin oynadığı rol çok önemlidir. Siyasal sistemin işlemesi bakımından gerekli ve hatta zorunlu olan çok sayıda görevi yerine getirecek kişilerin seçiminde, siyasi partilerin oynadıkları rolü, bazı siyasal bilimciler partilerin “siyasal devşirme” işlevi olarak nitelendirirler.

Siyasal partilere, siyasal hayatta oynadıkları rol ve yerine getirdikleri fonksiyonlardan dolayı oldukça değer verilmektedir. Bilir (t.y.: 1), bu fonksiyonları, “siyasi görüş ve çıkarların bağdaştırılması ve temsili”, “siyasi sosyalleşme”, “siyasi devşirme”, “yönetme ve denetleme” olarak belirtir. Kapani (2010: 183) ise, siyasal partilerin çeşitli fonksiyonlarını şu şekilde ifade etmektedir:

- Toplumdaki çeşitli çıkarların ve istemlerin birleştirilmesini ve yönlendirilmesini sağlamak

- Hemen bütün rejimlerde, halk kitleleri ile iktidar arasında bir köprü vazifesi görmek
- İktidara geldikleri zaman, devletin siyasal karar organları (yasama ve yürütme) içinde temel bir rol üstlenmek

Siyasal partileri, temel fonksiyonlarını dikkate alarak değerlendirecek olursak; Yayla (1998)'nin da dediği gibi: “Siyasi partiler, modern siyasi hayatta, kurumsal, formel siyasetin en açık yapılanmalarından” birisi olarak değerlendirilebilir. Sadece çok partili siyasal sistemde değil, tek partili siyasetin varlık gösterdiği yerlerde de siyasal partiler, siyasetin yürütülmesinde aracı olabilmektedir. “Çok partili siyasetin değil, tek parti siyasetin egemen olduğu yerlerde bile partilerin siyasetin onun bünyesinden veya onun aracılığıyla yürütülecek bir siyasi aygıt olduğu kabul edilir.” (Yayla, 1998: 176). Ayrıca, ”parti kültürü öylesine kökleşmiştir ki”, sistemi kabul etmeyen, sistemden olmayan ve sistemi yıkmak isteyen çalışmaların bile “parti olarak teşkilatlanma” ihtiyaçlarının olacağını düşünmektedir.

Siyasi partiler, toplumdaki düşünce, görüş ve eğilimlere açıklık kazandırarak halkı ortak bir çıkar etrafında toplarlar. Zamanla belirgin hale gelen ve süreklilik elde eden bu görüşler siyasal partilerin kurumsal yapılarını da güçlendirir. Siyasi partiler, halkın olaylar karşısındaki kararsız tutumlarını ve yakın görüşleri kaynaştırır, kişisel farklılıkları azaltarak sosyal grupların çıkarlarını ortak bir paydada toplamaya çalışır ve seçmen karşısına seçimlerde tercih edilebilmek için seçim programlarıyla çıkar. Ayrıca, ülkeyi yöneteceklerin belirlenmesini sağlayan siyasi partiler, iktidarı kullanacak olanları halka tanıtır ve halktan destek bekler. Seçilen ve iktidara gelen partiler, ulusal politikaların belirlenmesini ve uygulanmasını sağlar, iktidara gelemeyenler ise muhalefet-iktidar dengesiyle karar alma mekanizmalarında etkin olmaya çalışırlar. Bunların yanı sıra, partiler eğitici bir fonksiyona da sahiptirler; halkın dikkatini hem ulusal hem de uluslararası sorunlara çekmeye çalışırlar. Bunu yaparken de bir taraftan temel sorunlar üzerinde halkı bilgilendirir; diğer taraftan kendi eğilimleri doğrultusunda yetiştirmeye çalışırlar (Mutlu, 2005: 19). Kapani'nin belirttiği gibi halkla iktidar arası köprü olan siyasi partiler, yukarıdaki sebeplerle siyasal katılımın temeli sayılmaktadır. Kışlalı (2005: 293), siyasal partileri “emme-basma tulumba”lara benzeterek siyasal partilerin önemini şu ifadelerle vurgulamaktadır:

Partiler, devlet yönetimi açısından, iktidarda olsun muhalefette olsun önemli bir görevi yerine getirirler; yönetenlerle yönetilenler arasındaki boşluğu doldurmayı amaçlarlar. Bir yandan, siyasal kararları etkilemek amacıyla, kendi toplumsal tabanlarının eğilimlerini ve sorunlarını bir süzgeçten geçirerek aşağıdan yukarıya doğru saptarlar; öte yandan da çeşitli düzeylerde alınan siyasal kararların anlamını ve önemini kitlelere iletme için çaba gösterirler. Bir emme-basma tulumba görünümündeki bu sürecin iyi işlemesi, siyasal yaşamın sağlıklı olmasını sağlayacak en önemli öğelerden birisidir. Siyasal partiler, bu işlevlerini yerine getirirken, aynı zamanda siyasal toplumlaşmaya da büyük katkıda bulunmuş olurlar.

Bu bağlamda, siyasal partilerin siyasete yaklaşım biçimleri, bireylerin siyasal katılım faaliyetlerinin yoğunluğunu da etkilemektedir. Örneğin siyasete ideolojik açıdan bakan siyasal partiler aracılığıyla siyasal katılım gösterenler, az olmalarına rağmen yoğun bir katılım göstermektedirler. Bunun yanı sıra, siyasal partilerin siyasete bakışları pragmatik ise; yani genellikle oylarını arttırmayı düşündükleri için diğer siyasal katılım yollarına pek önem vermezler. Bu partiler vasıtasıyla siyasal hayata katılım gösterenler, siyasal hayatta daha çok seçmen olarak yer alırlar. Buna rağmen, siyasal partileri araç olarak kullanan seçmen, kendi dünya görüşüne uygun bulduğu partilere yönelerek seçimlere kayıtsız kalmayıp siyasal katılım düzeylerini arttırmış olurlar.

Çoğulcu ve katılımcı demokrasilerin olduğu sistemler, partilere rekabet ortamından yararlanarak kendilerini daha iyi gösterebildikleri, bireyin siyasal katılımını olumlu yönde etkileyen sistemlerdir. Totaliter ve tek partili sistemler ise, birey üzerinde baskı uygular ve siyasal katılım tek yönlü gerçekleşir. Bu sebeple, totaliter ve tek partili sistemler, siyasal katılımı olumsuz yönde etkiler.

Görüldüğü gibi, partiler siyasal katılımın uygulanabilirliği açısından en işlevsel yapılanmadır. Bunun yanı sıra, siyasal katılıma uygun zemin ve siyasal sistemin esnek yapısı da katılımı olumlu ya da olumsuz yönden etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, siyasal katılımı etkileyen diğer bir yapı olan sivil toplum kuruluşlarını inceleyebiliriz.

1.3. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları, tıpkı siyasal partiler gibi; siyasal katılımı önemli derecede etkileyen yapılardır. Kara (2011: 54), sivil toplum kuruluşu kavramının, 1945 yılında Birleşmiş Milletler kuruluş beyannamesinde aldığını söyleyip; sivil toplum kuruluşlarını şu şekilde tanımlamıştır:

Uluslararası STK'ların tarihi 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Köleliğe karşı ve kadın haklarının kazanılması konularında çok önemli roller oynayan STK'ların etkinlikleri Dünya Silahsızlanma Konferansında en üst düzeye ulaşmıştır. Ancak bugünkü manası ile "Sivil Toplum Kuruluşu" kavramı ilk defa 1945 yılında Birleşmiş Milletler teşkilatının kuruluşu sırasında, kuruluş beyannamesinin 10. Bölümünün 71. Maddesinde devlet ve üye ülkelere ait olmayan kuruluşların danışmanlık rolü ile ilgili tanımlamada kullanılmıştır. Sivil Toplum Kuruluşlarının sürdürülebilir kalkınma alanındaki hayati rolleri ilk defa Birleşmiş Milletlerin STK'lar ile BM arasında sıkı danışmanlık ilişkilerinin düzenlendiği 21. ajandasının 27. Başlığında dile getirilmiştir. Sivil toplum kuruluşları oda, sendika, vakıf ve dernek adı altında faaliyet gösterir. Vakıf dernekler topluma yararlı bir hizmet geliştirmek için kurulmuş yasal topluluklardır. Sivil Toplum Kuruluşları, herhangi bir devlet organından bağımsız bir şekilde özel kişilerin girişimiyle kanuni olarak kurulmuş her türlü organizasyon için kullanılan genel bir terimdir. STK'ların tamamen veya kısmen devlet organları tarafından desteklendiği durumlarda bile STK bünyesinde herhangi bir devlet yetkilisi bulunmadıkça kurumun STK olma özelliğinin devam ettiği kabul edilir.

Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları, "toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan", "kar amacı gütmeyen", "sorunların çözümüne katkı sağlayarak çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren", "demokratik işleyişe sahip", "bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden oluşan" örgütler olarak tanımlanabilmektedir (Yonca 2003'ten aktaran Yuva, 2005: 38). Çalışmaları ise, gönüllülük esasına dayanır. Özalp (2008: 53), sivil toplum kuruluşlarının özelliklerinden şöyle bahsetmiştir:

Sivil toplum kuruluşları, kamuoyu oluşturarak, bireylerin taleplerinin dile getirilmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olurlar. Sivil toplum kuruluşlarını siyasi etki açısından ikiye ayırmak mümkündür. İlki, partiler üstü konumda olan kesimdir. Bu kesim, siyasal amaçlara bağlı olmaksızın varlıklarını sürdürürler. İşçi ve işveren sendikalarında olduğu gibi partiler üstü bir konumda üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Genellikle gücünü üyelerinin çokluğundan alan kitle, baskı grubu niteliğindedirler. Diğeri, alt gruplardan oluşan sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar, gevsek bir örgütlenme şekli gösterirler. Hizmet sağlamaktan çok kamu siyasetini etkilemeye çalışırlar. Bir kısmı gücünü üyelerinin saygınlığından, maddi kaynaklarından ve niteliklerinden alan bir baskı grubu niteliğindedir.

Bu noktada, sivil toplum kuruluşlarının varlıklarını sürdürmek, toplumda dönüşüm yaratmak ve karar alma mekanizmalarında etkili olabilmek için çalıştıkları görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının temel bazı işlevleri ise şöyle sıralanabilir (Kaya, 2011: 55):

- Toplum çıkarlarını korumak ve ortak bir paydada buluşturmak için kamuoyu oluşturmak suretiyle bireylerin taleplerinin yerine getirilmesini destek vermek,
- Toplum yararına projeler üretmek, bu projelerde kaynak bulmak, projeleri uygulamaya geçirmek ve böylece, eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına yakın ya da alternatif sorumluluklar üstlenmek,

- Çoğulcu, katılımcı bir toplum yapısının oluşmasını sağlamayı amaçlayarak egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur olmak,

- STK'ların kendi kültürüyle beslenmiş, çoğulcu ve katılımcı bir kültüre sahip ve aynı zamanda yönetim deneyimi de edinmiş bireylerin yetişmesini sağlamak.

Tüm bu işlevlerini yerine getirebilmesi için sivil toplum kuruluşlarının belli bir etik değere sahip olmaları da beklenmektedir. Bu değerler, dürüstlük ve tutarlılık, açıklık ve saydamlık, hizmet anlayışı ve yardımseverlik olarak sıralanmaktadır (Yuva, 2005: 39):

- Açıklık ve Saydamlık: Yaptıkları çalışmaların toplum yararına olup olmadığını, bunların neden ve nasıl yapıldığını ve sonuçlarının ne olduğunu topluma yansıtmaları gereken sivil toplum kuruluşları, bir yandan da STK'lara tanınan bazı ayrıcalıkların ve sağlanan kaynakların yerinde kullanılıp kullanılmadığını dış ortama açıklaması gerekir.

- Dürüstlük ve Tutarlılık: Sivil toplum kuruluşlarının amaç, niyet ve eğilimlerle, davranışlar arasında veya vaat edilenle eylemler arasında tutarlılık ve bütünlüğü sağlayabilmesidir.

- Hizmet Anlayışı: Sivil toplum kuruluşlarının halkı yönetme ve denetleme gibi amacının olmamasına dayanır. Kuruluşların halka karşı hiyerarşik uygulamadan uzak olması olarak da ifade edilebilir.

- Yardımseverlik: Yardımlaşma amacı güder ve kaynakların topluma aktarılmasına yardım ederek halkın sosyo-ekonomik farklarının giderilmesini hedefler.

Sivil toplum kuruluşları da siyasi partiler gibi faaliyet gösterebilirler. Yani, toplumun çıkarlarını ifade etme ve çıkarları birleştirme noktasında siyasal partilerle benzerlik gösterirken; siyasal partiler gibi iktidarı ele geçirmek ya da iktidara ortak olmak amacını gütmeyiz. Sivil toplum kuruluşları için temel hedef iktidarı etkilemektir. Seçimlere katılmazlar ve aday göstermezler; sadece siyasal sürecin kendi istekleri doğrultusunda karar alması için çaba harcarlar (Turan, 1986). Sivil toplum kuruluşları, bireyin daha duyarlı olmasını sağlayarak toplumsal alana yönelik sorumluluk bilinçlerini

arttırmaya çalışmakta olup vatandaşlık kültürünün gelişmesine katkıda bulunurlar; böylece, siyasal katılımı olumlu yönde etkilemiş olurlar (Akçadağ, t.y.: 2). Çünkü “toplumdaki bireylerin istemlerini örgütlü bir baskı gücü şeklinde devlete ileten sivil toplum kuruluşları, hem devletin karar ve eylemlerinin denetlenmesi hem de sorumluluk ve katılımcılık bilincinin çoğalmasını sağlar.” (Güldiken ve Kaya, 2004: 106).

Thompson, gelişmiş ülkelerde çeşitli sivil toplum örgütlerinin siyasal yapıyı farklı şekillerde etkileme güçlerinin olduğunu belirtirken; bu etkiyi uluslararası boyuta kadar götürme gibi özelliğe de sahip olduğunu söyler (Şenkal, 2003: 101). Bu noktada, sivil toplum kuruluşları siyasal katılımı etkin şekilde kullanan yapılardır, diyebiliriz. Sivil toplum kuruluşları, siyasal partiler gibi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için, toplum hayatında önemli bir güçtür. Çünkü siyasal katılımın yüksek oranda uygulanmasında aracı bir rol üstlenmekte; halkı bilgilendirmekte ve toplumsal sorumluluklarının artmasına katkıda bulunmaktadır.

1.4. Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler

Siyasal katılımın uygulanabilirliğini arttıran temel yapıların yanı sıra; bazı faktörler de katılımın gerçekleşmesinde hem olumlu hem de olumsuz yönde etkili olabilmektedir. Turan (1986: 75)’a göre toplumsal yapıda siyasal katılmayı etkileyen faktörler, bireyin siyasal katılıma ilişkin tutumunu belirleyen değişkenler, sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal olmak üzere üç boyut etrafında toplanmaktadır.

1.4.1. Sosyo-Ekonomik Faktörler

“Siyasal katılmayı belirleyen etkenlerden bazıları diğerlerine oranla daha başattır (Güldiken ve Kaya, 2004: 106). Çünkü siyasal davranışı belirleyen önemli ölçütlerden biri sosyo-ekonomik koşullardır. Turan (1986: 76), sosyo-ekonomik faktörlerin, bireyin siyasal katılımı ile ilgili tutum ve davranışlarını etkilediğini belirtir. Ona göre, bu faktörlerde yaşanan bir değişim, önce “bireyin çevresini algılayışını” ve “düşünce tarzını” etkilemektedir. Sonra, bu değişimle bireye yönelik “dürtü” ve “mesajların” değişmesine yol açmaktadır. Mesela, “bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe, siyasal hoşgörüsü artabilir;

(bireyde değişme), buna karşılık, eğitim görmüş bir kişi olduğundan, başkaları onun kendilerine siyasal çabalarda önderlik etmesini isteyebilir (mesajlarda değişme).”

Bu bağlamda, siyasal katılımın belirleyicilerinden olan sosyo-ekonomik faktörleri yaş, gelir düzeyi (ekonomik durum), meslek, eğitim seviyesi, yerleşim yeri (kentleşme), örgüt üyeliği, kitle iletişim araçları ve çalışmanın özünü oluşturan cinsiyet başlıkları altında değerlendirebiliriz.

1.4.1.1. Gelir Düzeyi-Ekonomik Durum

Ekonomik durum ve siyasal katılım arasındaki ilişki, genellikle ekonomik durumun artmasına bağlı olarak siyasal katılım düzeyinin de artacağı yönündedir. “Sosyo-ekonomik düzey ile siyasal katılım bazen ters yönlü bir ilişki olsa da genel olarak gelir artışının siyasal katılımı arttırdığı yaygın olarak kabul görmektedir.” (Çadır, 2011: 14). Baykal (1970: 38), gelir ve siyasal katılma arasındaki ilişkinin yıllardan beri gözlendiğini; hatta H. Tingsten (1937)’in “insanların gelirleri arttıkça siyasal ilgilerinin de artacağını” söylediğini belirtmektedir. Özbudun (1975: 49) ise, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin siyasal katılımı azalttığını söyler ve sosyo-ekonomik olarak geri olan toplumlarda, katılımın sistem karşıtı partiler; ileri toplumlarda ise siyasal sistemle bütünlük sağlayan partiler aracılığıyla olduğunu ifade eder.

Kışlalı (2003, 224) ‘ya göre, gelir düzeyindeki yükselmeye siyasal olaylara ilgi artmakta; düşük gelirli gruplara gidildikçe ise bu ilgi tamamen yok olmaktadır. Gelir düzeyindeki farklılaşma, bireyin yaşanan olaylara bakış açısını, yaşayış şeklini, aldığı kararları kısaca tüm yaşantısını etkileyen önemli bir faktördür. Gücük (2006: 10), gelir düzeyindeki farklılaşmanın sebeplerini şu şekilde özetler:

Yapılan araştırmalar, alt gelir grubunda bulunan insanların üst gelir grubundakilere göre siyasete ilgisiz olduklarını, katılımlarının az olduğunu göstermektedir. Bunda, yaşam koşullarının ağırlığının tesiri olmakta, “ihtiyaç”ın insanların yaşantısında egemen olgu olması, birincil; fiziksel ihtiyaçların karşılanmaması durumunda bir üst basamağa geçilememesi, bireylerin sosyal alanın dışında kalmalarına neden olmaktadır. Bu gruptaki insanların yegâne hedefinin ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olması, doğal olarak kişileri, bireysel ve ailevi sorunlarının ötesinde olanı düşünemez hale getirmiştir. Ayrıca, gelirin gazete, dergi vb. bilgi kaynaklarına ulaşmada etkin bir araç olması nedeniyle de alt gelir grubundaki insanların imkânları kısıtlanmakta, öğrenememenin vermiş olduğu eksiklik, ilgisizliği doğurmaktadır. Bunlara ek olarak, özellikle seçim kampanyaları döneminde siyasi partilerin yapmış oldukları tanıtımların bilgilendirmeden çok, ihtiyacı

gidermeye yönelik olması, alt gelir grubundan kişilerin fikir yakınlığından ziyade, “karın doyurana” çekilmesine sebep olmakta, bu da olası öğrenme, araştırma isteğini azaltarak ilgisizliği körüklemektedir.

Bu bağlamda, siyasal katılımın yoğunluğunu ve zenginliğini, bireyin içinde bulunduğu hayat şartlarının, asgari hayat kalitesinin ve gelir düzeyinin etkilediği kuvvetle muhtemeldir. Sosyo ekonomik gelişme, örgüt ve dernek gibi grupların artmasını ve yapılara daha çok kişinin katılmasını sağladığı için siyasal katılımı da olumlu yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra, Öztekin (2000), gelişmiş refah devletlerinde, gelir ve yaşam dengesizliklerinin neredeyse tamamen ortadan kalkmasıyla, halkın her düzeyde siyasal katılımının zayıfladığını belirtir. Çünkü halk, bireysel ve örgütsel olarak siyasal, ekonomik ve toplumsal haklara yeterli oranda sahiptir (Yuva, 2005: 44).

1.4.1.2. Yaş

Yaş, siyasal katılım üzerinde etkili olan diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalaycıoğlu (1983: 20), yaşın siyasal bir kaynak olarak görülme nedeninin, “onun kronolojik veya biyoloji-genetik niteliklerinden ötürü” olmadığını belirtir. Çünkü farklı yaş gruplarının veya kuşakların farklı toplumsal etkileşimden geçmektedirler. Böylece, “farklı ulusal ve uluslararası olayların yaşandığı dünyalarda erginliğe eren gruplar olarak siyasal katılma farklılıkları” göstermektedir (Kalaycıoğlu, 1983: 20). Genellikle siyasal katılımın yaşla orantılı olarak arttığı ifade edilir. “Genel varsayımlar gençlerin siyasete aşırı ilgi duyduğu noktasından hareket etmektedirler.” (Çam, 1995: 170). Yücekök (1987, 28), yaşın siyasal katılıma etkisini şu şekilde anlatır:

Gençler genellikle siyasal katılmaya nispeten az katılırlar. Normlara ve örgütlere ilgisizdirler. Yaşlılara nazaran iş arama nedenleriyle daha fazla yer değiştirirler, seyahat ederler. Bu yüzden çevre hissi yoktur. Mahalli yaşantının sıcaklığından, yüz yüze temasından nispeten yoksundurlar. Gelirleri daha henüz düşüktür. Ev, bark kurmamışlarsa koruyacakları mülkleri, çıkarları da pek yoktur. Bu yüzden katılmaları düşük olur. Ama orta yaşlı bir adam genellikle yerleşmiş, belli bir statü ve mesleğe kavuşmuş adamdır. Dolayısı ile koruyacağı çok şey vardır, toplumda. Bu nedenle orta yaşta siyasal katılma artacaktır. Her tabakanın, etnik grubun, ırk topluluklarının içinde ayrı, ayrı yaş gruplarının siyasal davranışı arasında büyük farklar vardır. Yaşlılar emeklilikleri dolayısı ile iktisadi buhranlardan daha fazla etkilenirler. Diğer kişilere olan temas eksikliği, soyutlanmış olmaları, onları batı ülkelerinde sol akımları daha fazla benimsemeye götürmüştür.

Görüldüğü üzere yaş faktörü, hem yaşanmışlıkların hem de sosyo-ekonomik yapının farklılıklarıyla etkileşim halinde olarak siyasal katılımı etkilemektedir.

1.4.1.3. Meslek

Mesleği, Kışlalı (2003: 225)'nin tabiriyle “para kazanma biçimi” olarak değerlendirebiliriz. Meslek, geliri etkiler gelir de yukarıda bahsettiğimiz gibi siyasal hayata katılımı etkiler. Fakat her zaman geliri eşit olanların aynı ölçüde siyasal katılım gösterdiklerini söylemek mümkün değildir. Çünkü siyasal katılma eğilimi mesleklere göre de farklılık gösterebilmektedir. Baykal (1970: 47), avukatlık, öğretmenlik, gazetecilik gibi mesleklerin siyasal hayat için önemli bir yeri olduğunu ve bu grupta yer alanların ülke parlamentolarında büyük yer işgal ettiğini belirtir. Ayrıca, meslek, dâhil olunan çevreyi belirlerken; bu çevre de bireyin davranışını etkilemektedir. “Eğitim düzeyinin düşük olduğu, aile etkisinin azaldığı durumlarda, iş çevresinin etkisi artmaktadır.” (Kışlalı, 2003: 225).

1.4.1.4. Eğitim Seviyesi

Eğitim seviyesinin artmasıyla siyaset hakkında bilgilenme olanağı artmaktadır. Böylece birey, toplumu ilgilendiren sorunları daha fazla dikkate alır, siyasi gelişmeleri takip eder, var olan sistemi ve düzenlemeleri sorgular, olayları yorumlar, siyasi fikrine uygun yapılanmalar içine girmekten çekinmez ve bunu bilinçli yapar. Eğitimin, bireylerin siyasal katılma eğilimlerini arttırması normaldir. Fakat eğitim düzeyinin gelir düzeyi ve meslekle bağlantılı olduğu da açıktır. “Alt gelir grupları aynı zamanda düşük bir eğitim düzeyinde bulduklarından, onların siyasete ilgisizliklerinin bu iki etkenin ortak ürünü olduğu söylenebilir.” (Kışlalı, 2003: 224). Bu yüzden herhangi birindeki olumlu artış diğerini tetiklemekte ve siyasal katılımı arttırmaktadır.

1.4.1.5. Yerleşim Yeri-Kentleşme

Siyasal katılımı farklılaşma yaratan diğer bir faktör, bireyin içinde bulunduğu yerleşim yeridir. Toplumsal ilişkiler ve toplumsal ortam bireylerin siyasal katılım düzeyini

olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Büyük şehirlerde, insanlar birbirini pek tanımazlar; kırsal alandaki gibi siyasal olaylarda akraba ilişkilerine bağımlı değildir. Bu yüzden siyasi tercihlerini genellikle destekledikleri partilerin fikirleriyle şekillendirirler. Küçük yerleşim yerlerinde ağa ve benzeri toplumsal güçlerin altında olduğu için; birey tercihlerinde bağımsız değildir. Çünkü birey, bu toplumsal güçlerin güdümünden çıkmakta zorlanır.

1.4.1.6. Örgüt Üyeliği

Örgüt üyeliği daha önce de bahsettiğimiz gibi, siyasal katılım düzeylerinin son basamağında yer almaktadır. Dolayısıyla örgüt üyeliği, siyasal katılımın yoğun bir şekilde uygulandığı faaliyet olarak değerlendirilebilir. Yücekök (1987: 27), örgüt üyeliğinin siyasal katılımı nasıl etkilediğini şöyle anlatır:

Yoğun iş bölümü sonucunda atomize olmuş sanayi toplumlarında üst yapı örgütleri de yoğunlaşır. Bu örgütler toplum içinde kaynaşmayı sağlarlar. Bu siyasal katılımı artırır. Kişi toplantılara gider, sendika ya da parti bültenlerine abone olur, sınıf bilinci gelişmeye başlar. Arkadaşlarıyla örgüt içinde siyasal tartışmalar yapar. Etkiler ya da etkilenip grubun siyasal ideallerini benimser.

Bir ülkede, “örgütlenme özgürlüğü yoksa ya da kısıtlı ve sınırlı ise, bir başka söyleyişle; her vatandaş istediği zaman istediği örgüte üye olamıyor ve gene istediği zaman üye olduğu örgütünden çıkamıyorsa” o ülkede siyasete katılmanın yoğun olarak görüldüğü örgüt üyeliğinden bahsedilemez (Öztekin, 2001:234).

1.4.1.7. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları, bireylerin hem siyasal sistem hem de mevcut sorunlar hakkında bilgi elde etmelerini sağlamaktadır. Bu ise, bireyin toplumsal olaylara karşı ilgisini arttırmakta; siyasal sisteme olan talepleri ve siyasal yaşama katılma isteğini de etkilemektedir. Çünkü kitle iletişim araçlarının düzenli bir şekilde takip edilmesi, bireyin hem toplumsal hem de kişisel beklentilerini etkileyecek ve değiştirecektir. Ayrıca, basın-yayın organlarının gelişmesiyle siyasal partiler, geniş kitlelere ulaşabilecekleri bir ortam buldukları için halka kendilerini daha rahat ifade edeceklerdir. Kitle iletişim araçlarının etkisi, seçmenin eğitim düzeyi, ailesi, hangi bilgi kaynaklarını daha çok kullandığı, parti ve

lidere bağıllık seviyesiyle değişebilmektedir. Bu bağlamda, kitle iletişim araçlarının güvenilirliği, tarafsızlığı ve olayları çarpıtmadan aktarabilmesi, siyasal katılımın bilinçli bir şekilde gerçekleşmesine imkân tanıyacaktır.

1.4.1.8. Cinsiyet

Siyasal katılımı etkileyen diğer bir faktör, çalışmanın temelini oluşturan cinsiyet faktörüdür. Yapılan birçok siyasal davranış araştırmasına göre, neredeyse bütün toplumlarda kadınların siyasal hayata erkeklere oranla daha az katıldıkları görülmektedir. Kadının toplum içinde üstlendiği roller, kız ve erkek çocuklarının yetiştirilme şekilleri, siyasetin erkeklere özgü bir alan gibi görülmesi, kadınların siyasal ilgi ve bilgi eksikliği gibi nedenler, bu sonucun ortaya çıkmasında oldukça etkilidir. Kalaycıoğlu (1983: 19), kadınların neden siyasal katılımı daha az etkin olduğunu şu şekilde ifade eder:

Cinsler arası rol farklılıklarına bağlı olarak ve toplumun beklentilerine de uygun bir biçimde kadınların aile ve ev dışı yaşam için gerekli olan eğitim, girişkenlik v.b. türünden niteliklere erkeklere oranla daha az sahip olması beklenebilir. Bu ise kadınların siyasal beceri ve olanaklarının erkeklere oranla daha az olduğu anlamına gelmektedir. Cinsiyet ve siyasal katılma arasındaki ilişkiyi belirten üç hipotez ileri sürülebilir. İlk olarak, cinsiyet rollerinin siyasal katılmayı toplumsal statü veya sosyo-ekonomik statü üzerindeki etkisi yoluyla belirlediği, yani, kadınların genel olarak erkeklere oranla daha düşük bir sosyo-ekonomik statüde bulunmaları nedeniyle siyasal yaşama daha az katıldıkları iddia edilebilir. İkinci olarak, kadınların düşük sosyo-ekonomik statüleri nedeniyle erkeklere oranla daha az sahip olabildikleri kitle iletişim araçlarından yararlanma, siyasal ilgi, siyasal bilgi, siyasal etkinlik ve örgütsel üyelik nedeniyle siyasal yaşama daha az katıldıkları ileri sürülebilir. Üçüncü olarak da özellikle toplumun ondan “aile” ve “ev” e yönelik bir rol beklentisinde olması, bu yüzden de siyasal katılma gibi aile dışı ve kadın için toplumun uygun görmediği davranışları gerektirecek bir yaşama sahip olması erkeklere oranla zor olacağı için siyasal yaşama daha az katıldıkları iddia edilebilir

Görüldüğü üzere, kadınların toplumsal roller dışına pek çıkamaması, onları siyasal hayattan uzak tutmaktadır. Klasik bir yorumla, toplum tarafından erkek çocuğun eline oyuncak araba; kız çocuğuna ise bez bebek verilerek büyütülmesi, toplumsal hayatta kadını özel, erkeği ise kamusal alana itmiştir. Kışlalı (2003: 224)'ya göre, çocuk doğurma görevinin kadında olması, kadını eve hapsedmekte ve ev işlerine yönlendirmektedir. Bu sebeple, siyasal olaylar kadının ilgi alanı dışına itilmektedir. 1908 yılında, Almanyalı bir politikacının söylediği şu sözler, kadınların her toplumda üstlendikleri ya da üstlenmek zorunda kaldıkları toplumsal rollerin olduğunu göstermektedir (Beisheim, 1991: 49): “Kadınların yeri evleridir, biz, kadınların anne ve gelecek kuşakların eğiticisi olarak

aldıkları ideal konumu bırakıp politika hayatının çarkına girmelerini istemiyoruz.” Bu ifadeler, kadını neden siyasal alanda göremediğimize, yani el altından da olsa yapılan engellemelerin geçmişten günümüze pek değişmediğini göstermektedir.

Bu noktadan baktığımızda, kadın evde çocuğunu büyütmekle, evin idaresini sağlamakla, ev işleriyle uğraşmakla daha çok özel alanda yer bulurken; erkek ise ticarete katılmakla ve üretim yapmakla toplumsal alana katılmaktadır. Böylece kadın, özel alan dışındaki faaliyetleri gerçekleştirebilmek adına yeterli donanıma sahip olmadığı için siyasal katılım gösterme bağlamında da çekimser kalmaktadır. Bunun sonucunda ise kadın, eşine bağımlı hale gelmekte ve ilgisinin az olduğu ya da hiç bulunmadığı siyaset alanına, eşinin yaptığı tercihler doğrultusunda, düşünmeden ve önemsemeden katılmaktadır.

Kışlalı (2005: 168), kadınların olağan dönemlerde sandık başına erkeklerden daha az gittiğini, oy verdiklerinde ise daha tutucu partilere yöneldiğini fakat erkeklerin siyasal tercihleri zor değişirken; kadınlarda böyle bir kararlık görülmediğini belirtmektedir. Buna karşılık Kalaycıoğlu (1983: 20), “oy vermek gibi fazla zaman ve enerji harcamayı gerektirmeyecek ve aile efradı ile beraber yerine getirilebilecek siyasal katılma türlerinin kadınlar tarafından daha sık başvuru alan türler olduğu” belirterek “hükümet ve bürokrasiyle ilgili ilişkilerde ise kadınların çok çekingen bir davranış içinde olduğu”nu ifade etmiştir. Her iki yaklaşımda da, kadınların siyasal katılımının oy verme faaliyeti üzerinden yorumlandığını görülmektedir. Bu durum, kadının seçmen kimliğinden çıkamamasının bir göstergesi olmaktadır.

Yücekök (1987: 30),’ün *Siyasetin Toplumsal Tabanı* adlı kitabında da belirttiği gibi, tüm bu faktörler, sanayileşmiş tüketim toplumlarında siyasal hayata en fazla aşağıdaki nitelikleri taşıyanların katıldığını göstermektedir:

- Boş vakti olanlar
- Erkekler
- Eğitilmişler
- Şehirleşenler
- Orta yaşlılar
- Evliler, yüksek statü ve gelir sahipleri

- Kurumlara üye olanlar

Sonuç olarak, sosyal ve siyasal sorunlarla ilgilenen, etkin bir siyasal katılım faaliyeti gösteren bireylerin, daha çok eğitim seviyesi yüksek, şehirleşen, belli bir yaş ortalamasına ve statüye sahip, dernek gibi çeşitli kurumlara bağlantısı olan kişiler olduğu görülmektedir. Ayrıca, siyasal katılımı etkileyen cinsiyet faktörü, katılımı etkileyen diğer faktörlerin etkisi altındadır. Kadınların istihdama katılıp katılmamaları, gelir ve meslekleri, evli ya da bekâr olmaları, eğitim seviyeleri ve yaşları, kadınları erkeklerden daha çok etkilemektedir. Toplumsal rollerin yanı sıra, erkek ve kadın arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, siyasetin erkek egemen yapısının, cinsiyet ayrımcılığı gibi faktörler de siyasal katılımı cinsiyet faktörü üzerinden etkilemektedir (Bunlara çalışmanın ilerleyen bölümünde detaylı bir şekilde değinilecektir).

1.4.2. Psikolojik Faktörler

Sosyo-ekonomik faktörlerin yanı sıra, siyasal katılımı psikolojik ve siyasal faktörlerde oldukça etkilemektedir. “Psikolojik etmenlerin başında, etkinlik duygusu gelmektedir. Kişinin kendi eylem ve faaliyetleri ile çevresine etki edebileceği ve olayların akışını değiştirebileceği inancı etkinlik duygusunu tanımlamaktadır” (Kapani, 2002: 133). Bu inancın bireyde yüksek oranda bulunması, bireyi siyasal katılım faaliyetlerine daha çok iterken; tersine bir durumda ise siyasal hayattan uzaklaştırmaktadır. Yani Kapani’ye göre, siyasal katılım, “siyasal etkinlik duygusunun zayıf ya da güçlü oluşuna göre” artma ya da azalma göstermektedir.

Bireyin “siyasal olayları, siyasal kararların alınmasını ve siyasal sistemin işleyişini takip etmesi”, bireyin siyasal sisteme olan ilgisinin bir göstergesidir. Siyasal ilginin artması, siyasal olayların anlaşılmasına ve algılanmasına katkıda bulunur; bu kolaylık da siyasal katılımı olumlu yönde etkiler (Kalaycıoğlu, 1983). “Bireylerin, siyasi iktidardan beklentilerinin karşılanmaması, seçim öncesinde verilen sözlerin karşılığını bulamaması, siyasete bakışlarını etkilemekte, umutsuz bir tavır sergileyen birey, siyasete de uzak durmaktadır” (Gücük, 2006: 14).

Bunun yanı sıra, sosyal olarak aktif olma çabası siyasal katılımı etkilemektedir. Çünkü siyasal katılım, sosyal ilişkilerin oldukça yoğun kullanıldığı bir alandır. Kişinin ruhsal yapısı ve karakteristik özellikleri de siyasal katılım isteğini tetikleyebilmektedir. Cesaretli olmak, iyi ifade gücüne sahip olmak, meraklı olmak, aktif yani girişken olmak gibi özellikler, siyasal katılımı olumlu yönde etkileyebilmektedir. Örneğin bireyin etkinlik duygusu, vatandaşlık görevi algısı, siyasal ilgisi, duyarlılığa sahip olması siyasal katılımı olumlu etkilemektedir.

1.4.3 Siyasal Faktörler

Siyasal ortamın ve siyasal sistemin yapısı, siyasal katılımı etkileyen önemli faktörler arasındadır. Vatandaşların aktif katılımını destekleyen, kuralları ve işleyişi iyi tanımlanan bir siyasal ortamda, siyasal katılım olumlu yönde etkilenmektedir. Çünkü bireyin siyasal sisteme nasıl katılacağına, hak ve sorumluluklarının neler olabileceğinin belirlenmesi, katılımın gerçekleşmesi için önemlidir.

Seçim sistemlerinin de siyasal katılım üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri vardır. Siyasal sistemin yapısı, bireye hak ve özgürlüklerini yeterince tanıdırsa; hukukun üstünlüğü ve demokratik kurallar benimsenmişse siyasal katılım sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilecektir (Hasırcı 2008'den aktaran Çadır, 2011: 21) Örneğin, totaliter sistemlerdeki siyasal katılım faaliyetleri, belli şartlara ve belli sınıflara özgü olduğu için; siyasal katılımı olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü “tek-partiye dayalı totaliter sistemlerde, seçimler, birbiriyle yarışan partiler arasında bir tercih yapma olanağını tanımak yerine, daha çok tek-parti adaylarının ezici çoğunluklarla onaylandığı ‘bir rejime bağlılık gösterisi’ olmaktan öteye gitmez” (Yavaşgel, t.y.: 9). Oy vermek, gösteri düzenlemek, propaganda yapmak, siyasi partilere üye olmak gibi katılım faaliyetlerinin sınırları bu yüzden oldukça belirgindir. Bu sistemlerde, özellikle oy vermek anayasa ve yasalarda kabul edilmiş olmasına rağmen uygulama göstermelidir.

Çoğulcu ve katılımcı demokraside ise, siyasal katılım kısıtlanmamakta, hatta teşvik edilmektedir. Düşüncelerin ifade edilmesi ve örgütlenme suç olarak görülmemektedir (Öztekin 2000'den aktaran İzgi, 2005: 28). Partilerin çokluğu rekabet ortamı yarattığı için; siyasal katılım düzeyi bu sistemlerde yüksek olmaktadır. Çünkü Milbarth (1996)'a göre,

“partilerin birbirleriyle rekabet ettiği bir ortamda bireyler, bir tercih yapma konusunda daha çok baskı duyacaklar ve dolayısıyla siyasetle daha çok ilgileneceklerdir” (Dinç, 2002: 29). Siyasal partilerin de daha önce bahsedildiği gibi, siyasal katılım biçimi ve düzeyi üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Partilerin toplumdaki siyasi görüş ve çıkarların temsilini sağlamaya çalışması, iktidar olma girişimi ya da iktidarı etkime çabası, halkı toplumsal sorunlar hakkında bilgilendirerek siyasal ilgiyi arttırması ve halkı kendi görüşleri doğrultusunda etkilemeye çalışması, siyasal katılımın gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır (Bilir, t.y.: 1). Böylece siyasal partiler, hem bireylerin siyasal katılımına demokrasinin işlerliğine olumlu katkıda bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KADINLARIN SİYASAL KATILIMI

2.1. Tarihsel Süreç

Tüsiad ve Kagider (2008: 223)'in birlikte hazırladığı Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği adlı çalışmada, sadece kadın olmanın, kadınların siyasal temsilcisi olmak için yeterli olmayacağı belirtilir:

Kadınların siyasal temsilcisi olmak için sadece kadın olmak yeter demek sorunlu ve 'apolitik' bir görüştür. Çünkü siyasal temsil haklarını kullanabilmek için mücadele veren kadınlar biyolojik nitelikleriyle tanımlanan bir insan grubu değil, politik haklar talebi ile kendini tanımlayan bir politik gruptur. 'Siyasal temsil'in temel ilkesi de zaten kendi çıkar tanımını yapabilen ve bu çerçevede siyasal kararlara katılım talep eden insan topluluklarının varlığıdır.

Bu bağlamda, siyasal bir grup olma özelliği taşıyan kadınların, siyasal hayat içinde yer alması kadar doğal bir şey olamaz. “Bununla birlikte kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımı sadece adalet ve demokrasi talebi olmakla kalmayıp aynı zamanda kadının statüsünün geliştirilmesinin de gerekli bir koşuludur” (Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın, 2008: 5). Gelişmiş demokratik bir toplum olmak için, kadınların her düzeyde yönetimde aktif olarak yer alması ve siyasal katılım faaliyetlerini etkin kullanabilmesi önemlidir. Ne yazık ki dünya kadınları “eğitim düzeylerinden, geleneksel yaşam biçimleri ve değer yargılarından, yasalardaki ayrımcı hükümlerden kaynaklanan engeller nedeniyle, yüzyıllar boyunca, içinde yer aldıkları siyasal sistemlerle yeterince bağ kuramadan” yaşamışlardır (Türkiye'de Kadının Durumu, 2011: 31).

Kadınlar, büyük ve önemli toplumsal ve siyasal mücadelelere genellikle önemli toplumsal olaylar boyunca oldukça aktif bir katılım göstermiş; bu olayların ardından gelen durgunluk ve yenilenme dönemlerinde ise mücadele dışı kalmışlardır. İşte böyle bir mücadele dönemi olan Fransız Devrimi'ne kadınlar ilk defa kitlesel halde katılmışlardır. Çünkü “toplumları derinden sarsan olaylara ve toplumsal gelişmelerle, feminist hareket

arasındaki organik bağları her toplumda görmek mümkündür” (Tekeli, 1989: 69). Buna rağmen, kadınların kendileri için eşit haklar elde edebilmek amacıyla verdiği mücadele, Fransız Devrimi'nin üstünden 100 yıl geçtikten sonra ilk olarak İngiltere ve Fransa'da başlamıştır. Bu yüzden, “19. yüzyıl kadınların bazı haklar için çetin mücadeleler verdiği bir dönem” olmuştur (Say, 1998: 4). Berktaş (2010), bu mücadelenin nasıl başladığını şöyle ifade etmektedir:

Kadınlar, heyecanla, erkeklerin yükselttiği “eşitlik, özgürlük ve kardeşlik” bayrağının peşine düştüler, ama “kardeşliğin” “erkek kardeşlik” (“fraternite”, “brotherhood”) olduğunu, hayal kırıklığı içinde, pek çabuk anladılar. Ünlü 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ndeki “insan” kavramının aslında “erkek” anlamına geldiğinin farkına varan kadınlar, bunun kendilerini de kapsamaması için mücadele ettiler.

Kadınların siyasal olarak ilk mücadele örnekleri, sokak hareketleri ve polisle çatışma şeklinde gerçekleşmiştir. İngiltere'de oy hakkı için mücadele veren “süfrajeterler” ise, kitlesel şiddete başvururken nerdeyse ölümleri pahasına girişimde bulunmuşlardır (Say, 1998: 4). Berktaş (2004: 7-8)'in yorumuyla kadınların siyasal hayatta yer almak için giriştiği mücadele şu şekilde olmuştur:

Yeni şekillenmekte olan ulus-devlet ve dayandığı burjuva liberal teori, kadınlara ayrımcılık uygulamakta herhangi bir beis görmüyordu. Örneğin, kadınların Amerikan devrimine etkin katılımları, onlara hem özel hem de kamusal rollerinde yeni bir benlik duygusu kazandırmış, anayasanın yazımı ve onaylanması sürecini çevreleyen tartışmalar da, radikal bir cumhuriyetçi ideolojinin doğmasına ve siyasal alandan dışlanmış bazı grupların bu ideolojinin verdiği esinle onun sınırlarını zorlamalarına yol açmıştı. Nitekim “kurucu babalar”dan John Adams'ın karısı Abigail Adams ona yazdığı mektupta, “Hanımları unutmayın” diye seslenerek kadınların siyasal topluma katılma hak ve taleplerini dile getiriyordu. Ne var ki, demokratik cumhuriyetin prototipi sayılan ABD'nin kurucu önderlerinin, Locke'un sözünü ettiği “paternel haklar”ından vazgeçmek ve kadınları da siyasal topluma dahil etmek gibi bir niyetleri yoktu. Hatta henüz “eğitilmiş kadın” imgesini bile, ailenin ve topluluğun birliğine zarar verecek bir şey gibi görebiliyorlardı. Bu koşullarda kadınlar, başta eğitim olmak üzere haklarını, hep, cumhuriyetin “iyiliği”ne gönderme yaparak talep etmek durumundaydılar. Analar oğullarını iyi birer yurttaş olarak yetiştirecekler ve cumhuriyetin varlığına böylece katılmış olacaklardı. Eşit eğitim, hukuksal ve toplumsal eşitlik ve siyasal oy hakkı talepleri, ancak 19. yüzyılın ortalarında güçlü bir ifadeye kavuştu ve yeni oluşan örgütlü kadın hareketinin kurucu ilkelerinden biri olarak *Seneca Falls* bildirisinde (1848) yerini aldı. Amerikalı kadınların önünde de, siyasal oy hakkı ve eşit yurttaşlık yönünde daha epey uzun bir yol vardı. ABD'deki duruma benzer biçimde İngiltere'de de kadınlar 1832'de kendileri için oy hakkı talep ettiler ama verdikleri dilekçeleri dikkate alan olmadı. Tam tersine, kadınların oy kullanamayacağı yasaya geçirildi. Fransa'da, 1848'de “genel oy” hakkı yalnızca erkeklere tanındı. Almanya'da kadınların feminist bilinci, Alman milliyetçiliğinden etkilendi ve kadınlar Alman birliğinin ateşli savunucuları oldular. Ama 1850'de birçok yerde kadınların siyasal toplantılara katılımını yasaklayan yasalar kabul edildi. Kadınların siyasal ve toplumsal eşitlik uğrunda mücadeleleri 19. ve 20.yüzyıllarda yoğunlaşarak devam etti ve en azından yasal alanda önemli kazanımlara yol açtı. Örneğin 20. yüzyılda kadınlar, Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerin çoğunda eşit siyasal haklar elde ettiler. Gene de, hala kadınların oy hakkına sahip olmadıkları ve çoğu da Müslüman olan bazı ülkeler vardır. Oy hakkının, büyük ölçüde, I.

Dünya Savaşı'ndan sonra elde edilmesi ile, bu savaşın “topyekun” niteliği dolayısıyla cephe gerisini de çok etkilemesi ve böylece kadınların rolünü artırarak kendilerini “kanıtlamaları”nı sağlaması arasında yakın bir ilişki vardır.

Yaşanan tüm bu mücadelelerden sonra, dünyada ilk kez oy hakkı ABD'nin Wyoming eyaletinde 1890 yılında elde edilmiştir. Daha sonraki yıllarda bu hak, Amerika'nın geneline yayılmıştır. Kadınlar oy haklarını, Norveç'te 1913, İngiltere'de 1928, Türkiye'de 1934, Fransa'da 1944, İsviçre'de uzun mücadelelerin ardından 1971'de elde etmişlerdir. Bu sayede, “seçme- seçilme arasındaki eşitsizlik kaldırılmış oldu ve kadınlara siyasal yaşamın kapısı aralandı” (Say, 1998: 5). Çalışmanın devamında da bahsedilecek olan İsveç, kadınlara oy kullanma hakkını 1921 yılında vermiştir.

Kadının statüsünü arttırmaya yönelik mücadelelerin devam ettiği 1946 yılında, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin¹ oluşmasına katkıda bulunmuştur (Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (PEKİN+5) başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Bilgi Notu, t.y., http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/pekin-5.doc).

1952 yılında, kadınların siyasal haklarını düzenleyen ve bu bağlamda oldukça önemli olan Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşmesi², BM tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmenin amacı, ilk üç maddede şu şekilde ifade edilmiştir (Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme, t.y. : 133):

Madde 1- Kadınlar, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanmaya sahip olacaklardır.

¹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945 yılında barış ve güvenlik adına kurulan Birleşmiş Milletler(BM), kuruluş anlaşmasının taslağının oluşturulmasında kullandığı “erkekler arası eşitlik” ifadesi “kadınlar ve erkekler arasında eşitlik” olarak değiştirilmiştir.

² Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1952 tarih ve 640 (VII) sayılı kararıyla kabul edilip imza onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme VI. maddeye uygun olarak 7 Temmuz 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeye 12 Ocak 1954 tarihinde katılmış ve 25 Mayıs 1959 tarihinde onaylamıştır.

Madde 2- Kadınlar hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarca kurulmuş ve halk tarafından seçilen tüm kamu organlarına seçilme hakkına sahiptirler.

Madde 3- Kadınların, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalar uyarınca kurulmuş bütün, kamu görevlerinde yer alma ve kamu görevlerini yerine getirme hakları vardır.

Sözleşmenin diğer şartlarında da vurgulandığı gibi, sözleşmeyi imzalayan devletler bu hakların kabul edilmesiyle beraber hakların uygulanması konusunda da yükümlülük altına girmişlerdir. Bu sözleşme, kadınların siyasal hakları konusunda önemli bir girişim olarak kabul edilmektedir.

Kadınların siyasal alanda varlıklarını arttırıcı diğer bir uygulama, BM öncülüğünde düzenlenen Dünya Kadın Konferansları'dır. Farklı ulusların bir araya gelerek oluşturduğu kadın hareketi grubu, kadın sorunlarına dünyanın da dikkatini çekmek adına 1972 yılında BM'ye başvurmuşlar ve 1975 yılının Uluslararası Kadın Yılı olarak kutlanılmasını istemişlerdir. Bu girişim başarılı olmuştur.

1975 yılında, "Mexico City'de Birinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş, 1975–1985 yılları arasındaki dönem BM tarafından Kadın On Yılı olarak ilan edilmiştir. "Eşitlik, Kalkınma ve Barış" hedeflerine ulaşmayı amaçlayan Kadın On Yılı'nın ana teması "istihdam, sağlık ve eğitim" olarak belirlenmiştir. 127 ülkede eşitlik mekanizmaları kurulmuş Birleşmiş Milletler bünyesinde de Kadının İlerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW) BM Kadın İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM) oluşturulmuştur. "Kadın artık destek ve yardımın nesnesi değil, kalkınmanın temel ve eşit öznesi" olarak görülmeye başlamıştır (Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (PEKİN+5) başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Bilgi Notu, t.y., http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/pekin-5.doc).

İkinci Dünya Kadın Konferansı ise 1980 yılında Kopenhag'da düzenlenmiştir. Konferansın ardından 1979 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü

Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) Genel Kurul tarafından kabul edilmiş ve 1980 yılında üye ülkelerin imzasına açılmıştır. 1979 tarihli, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme³, kadın hakları için uluslararası bir bildirme olarak tanımlanmaktadır. “Kadına karşı ayrımcılığı, cinsiyete dayalı dışlama ve yasaklamalar olarak tanımlayan sözleşme, bu ayrımcılığın sona ermesi için ülkeleri teşvik etmektedir” (Birleşmiş Milletler Hakkında Her şey, 2008: 59). Ayrıca bu sözleşme, kadınların siyasal katılım hakları açısından önemli bir diğer gelişme sayılmaktadır. Çünkü CEDAW’da, kadınların siyasal katılımına ilişkin düzenlemeler vardır ve bunlar 7. maddede şöyle düzenlenmiştir (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme, t.y., <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>):

Oy verme, seçilme ve katılma hakkı Taraf Devletler ülkenin siyasal ve kamusal yaşamında kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve, özellikle kadınların erkeklerle eşit şekilde aşağıdaki haklarını güvence altına alır:

- a) Bütün seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmak ve kamusal olarak seçim yapılan bütün organlara seçilebilmek hakkı;
- b) Hükümet politikalarının formüle edilmesine ve bunların uygulanmasına katılma hakkı ile kamu görevlerine atanma ve idarenin her düzeyinde kamusal görevleri yerine getirme hakkı;
- c) Hükümet dışı kuruluşlar ile ülkenin kamusal ve siyasal yaşamıyla ilgili kuruluşlara katılma hakkı.

Üçüncü Dünya Kadın Konferansı, 15–26 Temmuz 1985 tarihlerinde Nairobi’de “Kadın İçin Eşitlik, Kalkınma ve Barış” konuları hakkında olmuştur. Burada alınan önlemler, kurucu ve yasal adımlar, sosyal katılımı eşitlik, siyasal katılım ve karar almada eşitlik olarak üç başlık altında toplanmıştır. Bu konferansın önemli bir yanı, konferans sonrası oluşan metinde, kadınların her düzeyde karar alma mekanizmalarına katılma gerekliliğinin dile getirilmesi olmuştur (Çadır, 2011: 26).

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ise, 4-15 Eylül 1995 tarihlerinde Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey’in kararıyla Pekin’de bir ‘taahhütler konferansı’ olarak gerçekleştirilmiştir.⁴ Pekin Deklarasyonu, “hükümetleri kadının güçlenmesi ve ilerlemesi, kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin ana

³ CEDAW Sözleşmesi, BM sisteminde Çocuk Hakları Sözleşmesinden sonra en geniş katılımlı sözleşme olma özelliğini taşımaktadır ve Türkiye’nin de bulunduğu yaklaşık 165 ülke tarafından imzalanmıştır. Türkiye, 1985’ten itibaren anlaşmaya taraftır.

⁴ 189 ülke temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen Konferansın sonucunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı isimli iki belge kabul edilmiştir. Türkiye, her iki belgeyi de hiçbir çekince koymadan kabul etmiştir.

politika ve programlara yerleştirilmesi” gibi konularda yükümlü kılmış ve “Eylem Platformunun hayata geçirilmesini” öngörmüştür. Eylem Platformu ise, “kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabileceğini” ifade etmiştir

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’ndan sonra meydana gelen gelişmeleri değerlendirmek ve yeni eylem ve girişimleri belirlemek amacıyla bir Özel Oturum yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında New York’ta “Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” konulu Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumu gerçekleştirilmiştir. (Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış..., (t.y), http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/pekin-5.doc). Bu özel oturumda, yasalarda uygulama farklılığının ve geleneksel kadın rollerinin devam etmesinden dolayı kadınların ulusal ve uluslararası düzeylerde temsilinin düşük olduğu, fakat karar alıcı pozisyonlardaki kadınların arasında gelişen işbirlikleri sürdürüldüğü belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, kota ve diğer pozitif ayrımcılık uygulamalarının gelişmesiyle önemli aşamalar kaydedilmesine rağmen; kadınların geleneksel rolleri ve mali açıdan güçsüzlüklerinin karar alma mekanizmalarında yer almalarını yine de engellenemediği dile getirilmiştir.

2.2. 21. Yüzyılda Kadınların Durumu

Siyasal karar organları, toplum içindeki fırsat ve imkânların toplumun farklı kesimleri tarafından nasıl dağıtılacağını belirleyen yapılardır. Bu kesimlerin ihtiyaçlarını adil bir şekilde karşılamak sadece onları siyasal hayat içine alarak ve onlara kendilerini ifade edecek fırsatlar vererek gerçekleşir. Parlamento, hükümet, yerel yönetimler gibi karar alma mekanizmalarında toplumun her kesiminin temsil edilmesi önemlidir. Bu yüzden, toplumun büyük bir kesimini oluşturan kadınları karar mekanizmalarında görmek gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır.

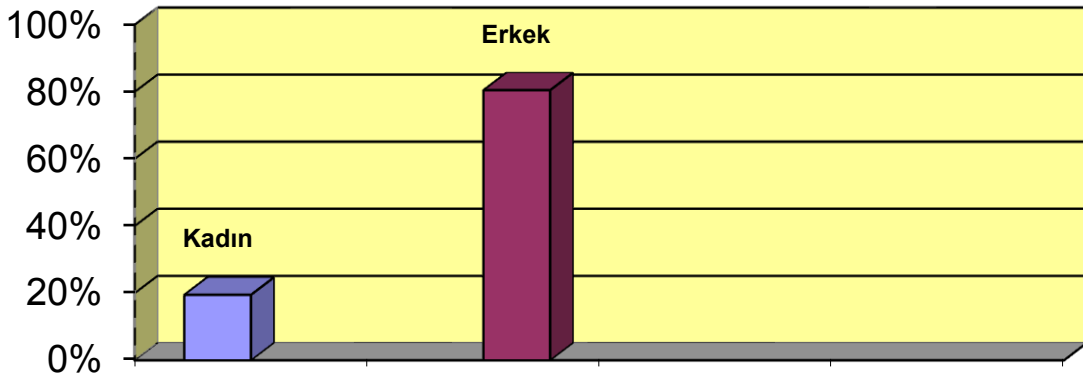
Dünya geneline bakıldığında, kadınların siyasal hayatta etkin bir şekilde yer alamadıkları ve sadece “seçmen olma ile” yetinmek zorunda oldukları görülmektedir. Say

(1998: 5)'in da belirttiği gibi, kadınların sadece dört yılda bir gidip oy kullanması, kadının siyasal hayata katıldığı anlamına gelmemektedir. “Siyasal katılım, kamusal ve siyasal alanda yer almak, yani parlamentodaki, yerel yönetimlerdeki koltukları doldurmak ve kamu sektöründe görev üstlenmek anlamına geliyor” (Say, 1998: 5). Geline noktada, nerdeyse tüm dünya ülkeleri kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımıştır.

Geleneksel yaşam biçimlerinden çağdaş yaşam biçimlerine geçilmesiyle seçme ve seçilme konusunda yapılan düzenlemeler, kadınların siyasal katılımında sadece “görüntüde değişikliğe” sebep olmuştur. Fakat uygulamaya bakıldığında, kadınları siyasal karar alma mekanizmalarında ulaşılmak istenen seviyede olmadığı oldukça aşikârdır (Türkiye’de Kadının Durumu, 2011: 31). Demir(2002: 8)’in de belirttiği gibi, “oy kullanma, siyasal konularda yorum yapma fikir geliştirme, geliştirdiği ve benimsediği fikirler doğrultusunda başkalarını ikna etmeye çalışma” gibi faaliyetlerin yanı sıra “siyasal süreçlerde bizzat yer almak için aday olma, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma” gibi aşamaların neredeyse hepsinde kadınlar geri konumda bulunmaktadır.

Siyasal alanda kadınların eksik temsilini, Parlamentolararası Birlik verilerinden anlamak hiç de zor olmamaktadır. Aralık 2011 verilerine göre, dünya parlamentolarında 46.501 milletvekili bulunmaktadır. Bu milletvekillerinin 36.803’ünü erkekler; 8.928’ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu duruma göre, kadın milletvekilleri oranı % 19,5’le sınırlı kalmıştır (Inter-Parliamentary Union (IPU), 2011).

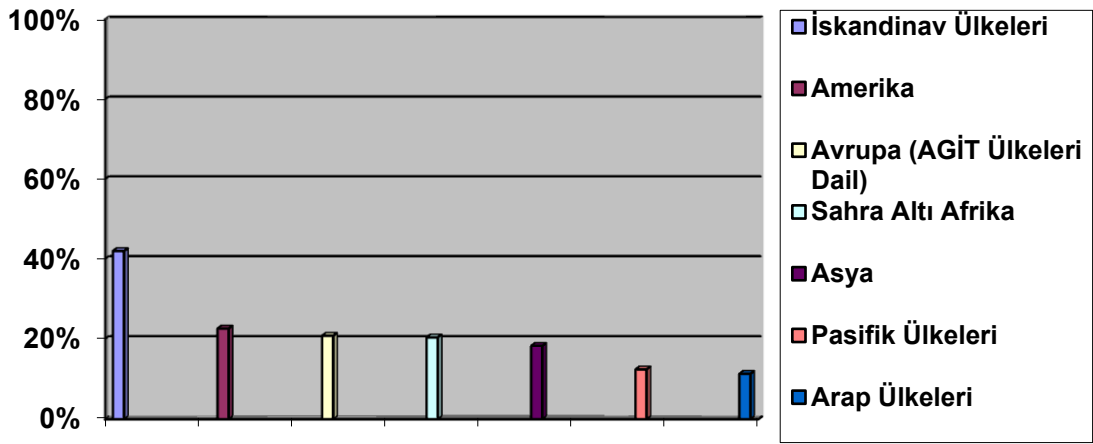
Şekil 1: Dünya Parlamentolarında Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Kaynak: Inter-Parliamentary Union (IPU), Aralık 2011

Bu değerler, kadınların parlamento katılım oranlarının erkeklere göre ne derece düşük olduğunu ortaya koymasına rağmen; 1997'den beri bir iyileşme olduğu da yadsınmaz. 1997'de, toplam milletvekili sayısı 40.753 iken kadın milletvekillerinin sayısı 4.512'ydi. Buna göre, 1997'den günümüze kadarki süreç değerlendirildiğinde, kadınların parlamento katılımı konusunda gözle görülür bir iyileşme olduğu söylenebilir (Inter-Parliamentary Union (IPU), 2011).

Şekil 2: Kadın Milletvekillinin Bölgesel Dağılımları

Kaynak: Inter-Parliamentary Union (IPU), Aralık 2011

Bölgesel olarak bakıldığında, İskandinav ülkelerinde kadınların parlamentolardaki temsilinin diğer ülkelere göre yüksek olduğu görülmektedir. İskandinav ülkelerinde kadın milletvekillerinin oranı, dünya ortalamasının neredeyse iki katından fazla olup, % 40'ın üzerindedir. Amerika, Avrupa ve Asya'daki ülkelerin ortalaması ise % 20 civarındadır. Bölgesel olarak parlamentolarda kadın temsilinin en düşük olduğu yer ise Arap ülkeleridir (Çadır, 2011: 30). Arap ülkelerinde kadın temsiliyet oranı %12'nin altındadır.

Tablo 1: Dünya Parlamentalarında Kadın Milletvekili Oranları

Dünya Sıralaması	Ülke	Kadın Oranı	Kadın Sayısı	Koltuk Sayısı
1	Raunda	% 56.3	45	80
2	Andora	% 50.0	14	28
3	Küba	% 54.2	265	586
4	İsveç	% 45	157	349
6	Finlandiya	% 42.5	85	200
11	Norveç	% 39.6	67	169
18	İspanya	% 36.0	126	350
21	Almanya	% 32.8	204	620
33	Afganistan	% 27.7	69	249
40	Kanada	% 24.8	76	307
60	Çin	% 21.3	635	2978
69	Fransa	% 18.9	109	577
78	Amerika	% 16.8	73	434
88	Türkiye	% 14.2	78	550
118	Ermenistan	% 9.2	12	131
125	Nijerya	% 6.8	24	352

Kaynak: Inter-Parliamentary Union (IPU), 2011

Bölgesel olarak yapılan değerlendirmelerinin yanı sıra, ülke sıralamalarına dikkat edilecek olursa; Tablo 1’de de görüldüğü gibi, ülke parlamentosunda en yüksek kadın temsilinin bir Afrika ülkesi olan Ruanda olduğu görülmektedir. Ruanda’yı çalışmanın sonraki bölümünde üzerinde durulacak olan İskandinav ülkeleri izlemektedir. Bu ülkeler birçok Avrupa ülkesini de geride bırakmıştır. Türkiye ise, 2009’da 106. sırada yer alırken; bugün, son seçimlerle beraber 88. sırada yer almaktadır. Tabloda yer verilmeyen Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin parlamentolarında ise kadın parlamenter bulunmamaktadır (IPU, 2011).

Tablo 2: Dünyada Yerel Siyasette Kadınlar ve Erkekler

Toplam (Dünyada)	Sayı	Oran (%)
Erkek Belediye Başkanı	90.613	91
Kadın Belediye Başkanı	9.013	9
Belediye Meclisi Erkek Üyeleri	1.470.267	79
Belediye Meclisi Kadın Üyeleri	387.580	21

Kaynak: UCLG, 2009; Çadır, 2011: 32

Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG) verilerine bakıldığında ise, yerel düzeyde de kadınların temsil oranlarının da yetersiz olduğunu görülmektedir. Verilere, dünya üzerindeki toplam belediye başkanının 99.626, belediye meclis üyesinin ise 1.857.847 olduğunu göstermektedir. Yerel yönetim çalışmaları içinde toplam kadın belediye başkanı sayısı 9.013 iken, Belediye meclisi kadın üye sayısı 387.580'dir (UCLG, 2009). “Dünya genelinde yerel yönetimlerde kadınlar açısından “temsilde eşitlik” hedefine henüz ulaşılmadığı görülse de özellikle son 20 yıl içinde yerel siyasette kadın katılımının arttığı görülmektedir” (Çadır, 2011: 33). Buna rağmen, 2009 yılında, 54 ülkenin değerlendirildiği bu çalışmada, kadın belediye başkanı oranının % 9, kadın belediye meclisi üyesi oranının ise % 21 olması, kadınların ulusal parlamentolardaki milletvekilliklerine nazaran yerel yönetimlerde daha az yer aldıklarını göstermektedir.

2.3. Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler

2.3.1. Tarihsel, Toplumsal ve Kültürel Faktörler

2.3.1.1. Toplumsal Cinsiyet Roller

Günümüzde “toplumsal cinsiyet” ve “cinsiyet” kavramları birbiri yerine kullanılır hale gelmiştir. Oysaki bu kavramlar arasında hem toplumsal hem de siyasal yaklaşım bakımından fark vardır (Heywood, 2006: 284). Acker (1992), toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyetin birbiriyle bağımlı olmakla beraber birbirinden farklı kavramlar olduğunu belirtir (Demirbilek, 2007: 13). Cinsiyet kavramı, biyolojik olarak

değerlendirilerek kadın ve erkek arasındaki biyolojik bir farkı vurgularken; toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasında toplumsal bakımdan eşit olmayan bir farklılığı vurgulamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasında fark bulunmasının sadece biyolojik farklılıklarla açıklanamayacağını öne sürmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyette, kadın ve erkeklere yine toplum tarafından verilen çeşitli roller vardır (Doruk, 2005: 161). Yani toplumsal cinsiyet kavramıyla, kadın ve erkek arasındaki ruhsal, toplumsal ve kültürel farklılıklar dikkate alınırken; kadın ve erkek arasındaki davranış farklılıklarının toplumsal olarak öğrenilmesiyle oluştuğu savunulmaktadır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet kavramı sadece kadının değil, erkeğin de toplumdaki konumunu belirlemektedir ve bu farklılığı ise cinsiyete bağlı iş bölümüne dayandırmaktadır.

Feminist teoriler ise, fiziksel ve biyolojik farklılıkların kadınlar ve erkekler için farklı toplumsal roller üstlenmelerini gerektirmediğini, cinsel olarak farklı olmanın sosyal ve siyasi bir anlamının olmadığını savunmaktadır. Bununla birlikte feminizm karşıtı teoriler, genellikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir farkın olmadığını ifade etmektedir. Daha açık bir söyleyişle, feminizm karşıtları biyolojinin kader olduğunu savunmaktadır (Heywood, 2006: 284). Böylece, biyolojinin kader olarak algılanışıyla kadın ve erkek ayrımı, küçük yaştan itibaren etkisini göstermeye başlamaktadır. Sitembölükbaşı (2001: 61), toplumsal cinsiyet rollerin kadın ve erkeği küçük yaştan itibaren nasıl şekillendirdiğini şöyle ifade etmektedir:

Kültürel normların ve ebeveynin kız çocukları için ideal olarak gösterdikleri toplumsal konumların, erkek çocuklarına göre daha pasif olmasının temelinde erkeğin aile dışı, kadının da aile içi rollerle görevlendirilmiş olması yatmaktadır. Dış dünya ve onun karmaşık yapısıyla içli dışlı olan erkeklerin aynı zamanda olayları kavrama ve değerlendirme yeteneği, dünyası ev ile sınırlı kalan kadına göre daha fazla gelişmektedir. Bu nedenle yöneticilik gibi aktif roller ebeveyn tarafından erkek çocuklar tarafından uygun ideal gösterilirken, kız çocuğu için ev hanımlığı veya bugünün modern toplumunda bile, alt düzeydeki memurluklar ve görevler düşünülmektedir. Çünkü alt düzey memurluklar dahi kadına geleneksel olarak tahsil edilmiş rollerin çok ötesinde görevlerdir ve bu görevlere ulaşmış kadınlar olağanüstü bir başarı elde etmiş olmanın verdiği doyumla daha ilerisini düşünme ihtiyacı duymamaktadır.

Bu nedenle, tarihsel ve kültürel bir gerçeklik sayılan cinsiyete dayalı iş bölümünün bir getirisi olarak kadınlar ve erkekler farklı işler yaparlar. Kadınlar, anne ve eş rolü üstlenirken çoğunlukla erkeklerin, çocukların, yaşlı ve hastaların bakım ve ihtiyaçlarını tek başına karşılamak zorunda kalırlar (KA-DER, 2002: 32; KA-DER, 2005: 13). Bu sebeple, kadınların toplumsal yaşamları, aile ve yakın çevreleriyle sınırlı kalmaktadır. “Kadına ve

kadınlığa yüklenen roller ve kadınlık algısı, kadını evle ilişkilendiren, bakım işlerinden sorumlu kılan, kadının bedeni üzerinde hak iddia eden, kadına kırılğan, duygusal, mantıksız (irrasyonel) gibi değerleri yakıştıran bir eğilim göstermektedir” (Çadır, 2011: 11). Bu kurgu, süregelmeyle beraber aşılması için kadınlar yoğun çaba harcamaktadır.

Kadınların güçlenmelerinin ve özgürleşmelerinin gerçekleşebilmesi için gerekli olan eğitim, çalışma alanı ve siyasete eşit bir şekilde katılım gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak toplumsal cinsiyet temelli ayırım, bu alanlara kadınların katılımını oldukça etkilemektedir (Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, 2008: 19). Özellikle, toplumun her alanı gibi karar alma mekanizmalarında da toplumsal cinsiyet etkisi yoğun olarak hissedilmektedir. Karar alma mekanizmalarının tüm düzeyleri için cinsiyet dengesinin kabul edilmiş olmasına rağmen; yasal ve fiili uygulamalar açısından farklılık sürmektedir. Kadın özel alanla sınırlandırılırken; erkek kamusal alanda yer bulmaktadır ve karar alma mekanizmaları genelde erkeklerin tekeli kalmaktadır. Bu nedenle, kadınların yasama organı, bakanlıklar ve diğer idari düzeylerde, ekonomik ve sosyal kurumlarda eksik temsili de sürmektedir (Pekin +5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi, 2003: 22). Gökçimen (2004: 42), toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların siyasal alana katılmaları üzerindeki olumsuz etkilerini şöyle özetlemektedir:

Kadınların geleneksel rolleriyle, siyaset yaşamına katılmalarının birbiriyle bağdaşmadığına yönelik yaygın kanaat kadınların çevreleri tarafından bu alandan uzak tutulmalarına yol açmaktadır. Siyasete atılmak isteyen kadınlar, hem bu yaygın görüşlerle hem de aile ve politik yaşamı bağdaştırmak için mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Görüldüğü üzere, kadın ailevi ve siyasal alanın birbiriyle uyuşmadığı görüşlerinin ağırlığıyla siyasetten uzaklaşmaktadırlar. Ayrıca özel alanda var olan kurallarla kamusal alan kurallarının farklı olduğunu düşünerek de cesaretsizleşirler. Kendilerini siyasal hayat için bilgisiz ve deneyimsiz görürler (KA-DER, 2005: 13). Siyasal hayata katıldıklarında ise aile ve siyasal alanı bağdaştırmak için çaba harcarlar. Böylece kadın, ekonomik ve siyasal hayata katılırken sırtına hem ailenin hem de siyasal hayatın yükünü birden alır ve kadınlar bu yük altında ezilirler. Akgün (2009: 266), kadınların siyasal alana girdikten sonraki yaşadığı zorlukları şöyle belirtmektedir:

Kadın ekonomik ya da siyasi yapının bir parçası olsa bile, yaptığı işle değil, toplum tarafından atfedilen rollere göre değerlendirilmektedir. Oldukça daraltılmış ve belirlenmiş bu alanda “kadın kimliği” başta annesi olmak üzere bir arada bulunduğu, örnek aldığı

kadınlarla genelde bu alan ve bu alanın gerektirdiği kurallar içerisinde algılanmaktadır. Bu algıda ufak değişiklikler yaşansa da bir bütünlük ve devamlılık söz konusudur. Dolayısıyla eril toplumlarda erkek kamusal alanın içerisinde tanımlanarak, kazanç sağlayan ve karar veren konumunda olmakta, bu özelliklerini ev/özel mekân sınırları içerisinde de devam ettirmektedir.

Kadın, yaşadığı tüm bu karmaşa içerisinde, siyasal alanda var olmaya çabalarken kimliksizleşmeye de başlar. Çünkü kadın, siyasetin eril yapısı içinde pek fazla bir seçeneğe sahip değildir; bu nedenle, kadın kimliğinden uzaklaşır ve erkeksileşir. Hem görüntü olarak hem de düşünce bakımından görülen erkeksileşme, toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması niteliğindedir. Siyasal hayatta yer alabilmek için erkeksi bir tutum, tavır ve üslup geliştirme siyasal alan için olmazsa olmaz görülmektedir. Çünkü siyasette ancak “erkek gibi kadınlar” yer alabilmektedir.

2.3.1.2. Ataerkil Yapı

Toplumsal hayata geçişle beraber, insan doğayı kendine göre yeniden düzenlemeye çalışmıştır. Böylece “toplumsallaşan insan emeği”, iş bölümüne sebep olurken özel mülkiyetin ortaya çıkmasını da tetiklemiştir. Özel mülkiyet ve iş bölümünün ortaya çıkması ise, ataerkil düzenin temelini oluşturmuştur. “Erkek dölleyen kadınsa döllenen rollerini üstlenmiş ve böylece cinsiyet sınıfları ortaya çıkmıştır” (Kaya, 2010: 3-4).

Ataerkil yapı, “soy zincirinin, mirasın, babalık görevinin baba soyuna göre hesaplandığı ve erkeğe büyük ayrıcalıklar tanındığı toplum düzeni” olarak tanımlanmaktadır (Erbil, 2008:185). Bu bağlamda, ataerkil sistemi, erkek egemenliğine dayanan, kadının geri plana itildiği, yönetimin erkekte olduğu sistemdir. Eskiden aile yönetimini sağlayan babanın üstünlüğünü öngören yapı, günümüzde kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisi için kullanılmaktadır. Yani, “ataerkil toplumlarda özne, kültür, akıl, bilim ve kamu ile özdeşleştirilen erkek cinsiyetinin karşısında; nesne, doğa, duygu, bilim dışı ve özel alan ile eşleştirilen kadın” daima karşıt durumda olmuştur (Altındal, 2009: 355). Ataerkil sistemin, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin temel sebebi olduğu açıktır. Çünkü bu sistemde kadın edilgen ve pasif bir konuma itilirken, karar verici görevi daima erkeklerin üstlenmesini sağlar. Böylece, toplumsal cinsiyet rollerinin büyük ölçüde ataerkil toplum yapısından kaynaklandığı görülmektedir.

Berktaş (2004: 2-3), ataerkillik ve erkek egemenliğini eski Mezopotamya'dan beri farklı toplumsal yapılara yerleşerek varlığını sürdürdüğünü belirtirken; toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkışıyla ataerkil yapıyı şu şekilde bağdaştırmaktadır:

Kadınlar ve erkekler arasında var olan ve kendi başına bir eşitsizlik ilişkisi içermeyen bir farklılığın (biyolojik farklılık), toplum ve kültür içinde eşitsiz, hiyerarşik bir farklılığa dönüştürülmesiyle, bugün "toplumsal cinsiyet" (gender) olarak kavramsallaştırdığımız verili (ataerkil) "kadın" ve "erkek" tanımları ortaya çıkar. Söz konusu ataerkil "kadın" ve "erkek" tanımları, birbirlerini dışlayacak biçimde ve birbirleriyle karşıtlık içinde oluşturulur. Bu karşıtlık, bir tarafın diğerine üstün ve egemen olduğu hiyerarşik bir karşıtlıktır ve daha başka birçok hiyerarşik karşıtlık için de bir model işlevi görür. Buna göre, erkeğin aklı, uygarlığı ve kültürü temsil ettiği ve bu nedenle tartışmasız daha üstün olduğu varsayılırken; kadının bedeni, duyguları ve doğayı temsil ettiği öne sürülür. Böylece kadın bedene, maddeye, doğaya indirgenmiş, onunla birlikte de doğanın kendisi ve insanın soyu üretme yetisi küçümsemiş olur.

Kadınların sistematik olarak ezildiği, baskı altına alınıp sömürüldüğü bir yapı olarak da değerlendirilen ataerkil sistem, toplumsal düzende erkeklik ve eril/erkeksi değerleri korumaktadır. Bu sistem, neredeyse her toplumda ve her kültürde yerini bulmuştur. Ataerkil sistem, "aile ve cinsellik (baba otoritesi, namus, şiddet, vb.), kültürel kurumlar (medya, din, eğitim, vb.), mevcut kapitalist ekonomik yapıdaki üretim tarzları ve tüketim ilişkileri, iş bölümü ve uzmanlaşma (ev işi, ücretli işler, tam-zamanlı, yarı-zamanlı işler, vb.)" gibi alanlarda yoğun bir etkiye sahiptir. Ayrıca ataerkil düzen, devletle iç içe geçerek ataerkil toplumsal düzenin sürmesini sağlamaktadır (Öztürk, t.y.: 4). Berktaş (2004:3), ataerkil yapının varlığını nasıl koruduğunu şöyle belirtmektedir:

Bu "başarı"da, ideolojinin ve kültürün esas olarak erkek-egemen olması, toplumsal bilince kök salmış olan ataerkil tanımların ve davranış kalıplarının kültürden kültüre kuşaklar boyunca pek az sorgulanarak, ya da var olan sorgulamaların "tarihe yazılması" önlenerek aktarılmış olması önemli rol oynadı. Ataerkil toplumların yarattığı en sürekli, zamana karşı en direngen kalıplar, "kadınlık" ve "erkeklik" kimlikleri ile bunların ilişki ve davranışlarını tanımlayan örüntüler oldu.

Enloe (2003) ise, ulusal ve uluslararası siyasal düzenin ataerkil değerler temelinde oluştuğunu ve bu düzenin her gün kendini nasıl yenilediğini yedi farklı alana dayandırarak açıklamaktadır: turizm, milliyetçilik, askeri üsler, diplomasi, kadın emeğinin yoğunlaştığı tarım, tekstil, ev-içi hizmetler sektörleri. Öztürk (2012: 5), Enloe'nin bu yaklaşımını kadınlar açısından şöyle değerlendirmektedir:

Kadınların bu temel alanlardaki rollerinin genellikle asıl aktör ya da karar-verici olan erkeklere (babalarına, kocalarına, patronlarına, işverenlerine, müdürlerine, devlet adamlarına, siyasetçi, diplomat ya da asker olan eşlerine, vb.) itaat eden, yardım eden,

ikincil, edilgen ve sömürülmeye açık (ve hatta sömürülen) roller olduğunun altı çizilmektedir. Bunların ötesinde kadınların turizm ve ev-içi hizmetler gibi bazı sektörlerde ya işveren olarak veya hizmeti satın alan kişi olarak ya da karar-verici erkek adına onu denetleyici roller üstlenen kadınlara itaat etmeleri ve hatta onlar tarafından sömürülmeleri mümkün olmaktadır. Tüm dünyada kadınların devlet başkanı, başbakan ya da diplomat olmak yerine onların eşleri olmaları; milletvekili seçilmek yerine seçmen olmaları; vatan savunmasında ve savaşlarda komutan ya da asker olmak yerine savaşın sivil kurbanları ve mültecileri olmaları; müteşebbis ya da yönetici olmak yerine onların sekreteri, işçisi olmaları; kadın emeğinin yoğunlaştığı tarım, tekstil, ev-içi hizmetler sektörlerinde hizmetçi, temizlikçi, dadı, hastabakıcı, seks işçisi, mevsimlik, geçici ya da kayıt-dışı işlerde çalışan işçiler olmaları aslında hiç de tesadüf değildir.

Günümüzde, “seçim hakkı kazanması ve eğitime daha kolay ulaşım, evlilik ve boşanma hukukundaki değişiklikler, kürtajın yasallaşması” gibi konular kadının sosyal konumunun bir nebze değişmesine sebep olmuştur (Heywood, 2007: 296). Bu ataerkil düzenin getirdiği kurallardan sıyrılma çabası olarak da değerlendirilebilir. Buna rağmen, Heywood, birçok gelişmekte olan ülkede “ataerkillik acımasız hatta korkunç bir şekil” almaya devam ettiğini belirtmektedir: “çoğu Afrika’da olmak üzere 80 milyon kadın sünnet uygulamasına maruz bırakılmakta, Hindistan’da hala gelin cinayetleri görülmekte ve çeyiz sisteminin mevcudiyeti kız çocukların genelde istenmemesine ve bazen ölüme terk edilmesine sebep olmaktadır.”

2.3.1.3 Cinsiyet Ayrımcılığı

İnsanlar, kız ve erkek bebekler olmak üzere iki farklı cinsiyet olarak doğmaktadır. Sonrasında ise, toplumun onlara yüklediği rollerle yüzleşmektedirler. Kız ve erkek çocuklar, toplumun istediği şekilde, biyolojileri için uygun görülen rollerle yetiştirilmektedirler. Bunun sonucunda, kadın ve erkek arasındaki ayrımcılık, daha doğumlarından itibaren pembe ve mavi elbise ayrımlarıyla başlamaktadır. Bu suni ayrımcılık süreci, “eğitimden çalışma yaşamına, siyasetten sivil toplum örgütlenmesine kadar her türlü kamusal alanda cinsiyet ayrımcılığına, cinsiyet eşitsizliğine” sebep olmaktadır (KA-DER, 2005: 15). Bu durum, ataerkil yapının meşrulaştırılması ve dengede tutulabilmesi için kadın ve erkeğin birbirine karşıt gösterilme ihtiyacıyla cinsiyet ayrımcılığını oluşturmaktadır. “Aktif-pasif, sert yumuşak, savaşçı-boyun egen, verimli-verimsiz, agresif-ılımlı şekliyle oluşturulan ikicilik aslında birbirini izleyen düzlemde oluşmaktadır” (Soyşekerci, 2006: 2).

Kadın ve erkeğe ayrı ayrı yüklenen görevlerin dışına çıkılması pek istenmeyen bir durumdur. Günümüzde, sadece demokratik ve katılımcı toplumlar, yüklenen bu rollerin ötesine geçebilmek için; yasalar, yönetmelikler ve uygulamalarla iş yaşamında, eğitimde, sosyal ve siyasal alanlarda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına çalışıldığı görülmektedir. 1979 yılında, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), bu girişimlerin bir göstergesi sayılmaktadır. Buna rağmen, özellikle siyasal düzlemde kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı devam etmektedir. Altınkaş t.y., cinsiyete dayalı ayrımcılığı şu örneklerle kanıtlamaktadır:

Egemen söylemde kadından bahsederken ya da daha doğru bir deyişle siyasi hayatın içinde kadından bahsederken şu ifadelerle sık sık rastlamaktayız: “*Kadın siyasetçi*”, “*Kadın başbakan*”, “*O bir kadın ve belediye başkanı*”, “*Kadınlar Meclis’te*”, “*Kadın Muhtar, mahalleyi evini yönetir gibi yönetiyor*”. Çoğaltılabilecek bu örneklere dikkatlice baktığımızda, kadının siyasette etkin bir rol oynaması garipsenen, farklı görülen, siyaset biliminde gayet normal bir kavram olan “*başbakan*”ın önüne bile “*kadın*” takısının yapılmasını gerektiren söylemlerle ifadelendirilmektedir. Kadının siyasette yer alması ve tutunması ile ilgili yapılan haberlerde, söz konusu durum “*olağandışı*” olarak anlatılmakta ve hitap edilen kitle üzerinde “*kadınlar da yapabiliyor, ne kadar garip*” tarzında bir etki bırakması beklenmektedir.

Toplum tarafından geliştirilen bu söylemler, kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığının toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesiyle yakından ilgili olduğu görülmektedir. Kadın ve erkek olarak iki ayrı cinsiyete dayalı bir dünya kurmak, ataerkil bir sistemi güçlendirmekte böylece cinsiyetler arası eşitlik gerçekleşmemektedir. Kadın, cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümünün etkisiyle kamusal alandan uzaklaştırılmaktadır. Çalışma hayatında yaptıkları işin karşılığını erkeklere göre daha az almaktadırlar. Görevde yükselmeleri de aynı ölçüde erkeklere göre daha zor olmaktadır. Kız çocukları, yürütülen birçok projeye rağmen yine de yeteri kadar eğitimde fırsat eşitliğine sahip olamamaktadır. Karar alma mekanizmalarında ise kadınlar, bilgisiz ve yetersiz görülerek dışlanmaktadır. Medyada ise cinsiyete dayalı ayrımcı söylemlerle, kadın erkek arasındaki eşitsizliği desteklemektedir.

2.3.2. Siyasal Faktörler

2.3.2.1. Siyasal Partiler

Modern demokrasilerde, seçme ve seçilme süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi katılımın önemli ölçütlerinden biridir. “Demokratik bir yönetim, tüm vatandaşların cinsiyet ayrımı yapılmaksızın karar alma mekanizmalarında, sosyal, siyasal, kültürel hayatın her alanında eşit olarak temsil edebilmeleriyle mümkün olacaktır” (Çağlar, 2011: 70). Bu durum, seçim sürecini ve seçim sürecinin en gözde aktörlerinden biri olan siyasal partilerin önemini de arttırır.

Siyasal parti politikaları ve uygulamaları, kadınların siyasal katılımını olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu sebeple, siyasal partiler kadınların siyasal katılımının arttırılma süreciyle doğrudan ilintilidir (Demir, 2002: 224). Çünkü hem Türkiye’de hem de dünyada yapısal engeller, karar verme süreçlerine aktif katılımı olumsuz etkilemektedir. “Mevcut temsili demokraside partiler üzerinden giden örgütlenme anlayışında, partilerin aday gösterdikleri insanların meclise seçilmeleri ve erkek-partilerin kadın adayları tercih etmemeleri, kadınların mecliste yer almaları önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır” (Siyasette Kadın Temsili Araştırması 2011: 13).

Siyasal partiler olmaksızın demokratik yönetim anlayışının işlerlik kazanmayacağı kesindir. Siyasal partiler, siyasal katılımı arttırıcı bir etkiye sahipken; genellikle cinsiyetçi yaklaşımın taşıyıcıları ve “toplumsal cinsel kalıp yargıları”nın devam ettiği yapılar olabilmektedir. Parti üyeliğinin kadınlar için serbest olması bile kadınların yönetim konularına getirmelerine yetmez. Çünkü kadınların önlerinde parti içinde “geleneksel bir direnç” vardır (Skard’dan aktaran; Çağlar, 2011: 70).

Günümüzde, kadınların siyasal parti programlarında yer almalarında, kadınların oy hakkına sahip olması, partiler arası rekabetin artması, kadın hareketleri ve kadınların istihdama daha çok katılmaları gibi sebeplerin etkili olduğu söylenebilir. Siyasi partiler kadınları sadece oy kaynağı olarak algılamaktadırlar. Bu durumsa siyasi partiler, kadınları siyasete girme yönünde değil; oy kullanma yönünden teşvik etmektedirler. Kadınlara oy hakkını verilmesiyle “bir kişi bir oy” ilkesinin yaygınlaşması, siyasal partilerin ilgisini

kadınlara yöneltmiştir “Seçmenin % 50’sini oluşturan kadınların özel ilgisini çekebilen partilerin seçimleri kazanma şansı yüksek hale gelmiştir” (Elison 1997’den aktaran Demir, 2002: 58). Dikkat edilecek olursa, partilerin kadınları siyasete teşviki sadece kendilerine yarar sağlayacak şekilde; oy kullandırma yönünde olmuştur. KONDA’nın KADER için yaptığı bir araştırmaya göre, partiler kadınlara siyasi katılım sürecinde yeterince destek olmamaktadır. Ayrıca araştırmada adayların seçim listelerine konulmasında karar vericinin “parti lideri” olduğu görüşü hâkimdir. Dünya genelinde de bu durum pek farklı değildir.

Söz konusu araştırma sonucuna göre, “Adayların seçim listesine konulmasında sizce kim karar veriyor?” sorusuna en yüksek oranla (yüzde 49), “parti lideri” cevabı gelmiştir. “Kadınların siyasete katılımı neden az?” sorusuna ise yüzde 39 oranında “siyasette, partilerde kadınlara yeterince destek verilmiyor” cevabı verilmiştir. Dolayısıyla partilerin kadın adayları hem parti başkanlığı bağlamında, hem örgütlenme olarak desteklemediği ve bu yüzden kadınların karar verme süreçlerine katılmadıkları yönünde bir görüş bulunmaktadır (Siyasette Kadın Temsili Araştırması 2011: 13).

Partiler arası rekabetin artması da partilerin kadın söylemlerine daha çok yer vermelerinde etkili olmuştur. Bu durum da oy kazanabilme kaygısının bir yansıması niteliğindedir. Ayrıca kadın hareketleriyle beraber parti bünyelerinde hem üye hem de oy veren kadınlar çoğalmakta; bu da partilerin kadınlara yönelimlerini arttırmaktadır. Tabii ki siyasal kararların alınmasında kadın grupların taleplerinin dikkate alınması için bu grupların aktif çalışması gerekmektedir. Kadınların kamusal alana katılımı ve bu alandaki yükselişleri de partilerin cinsiyet farklılığından kaynaklanan sorunları daha çok dikkate almalarına sebep olmaktadır. Siyasal partilerin kadınlara olan bu ilgileri (kendi çıkarları ön planda olsa da), kadınların siyasal katılımını etkilemektedir.

2.3.2.1. Siyasal Partilerin İdeolojileri

Siyasal partilerin ideolojileri hem partileri birbirinden farklılaştırır hem de siyasal parti ideolojilerinin bir yansımayla kadınlar siyasal hayata katılımında ya daha etkin olurlar ya da olmazlar. “Farklı ideolojik görüşlere sahip siyasi partilerin kadınların siyasal temsiline bakışı farklılık göstermekte; bu durum kadının siyasal katılım düzeyini etkilemektedir (Çadır, 2011: 51). Çünkü siyasal partilerin ideolojik yaklaşımları, “sosyo-

ekonomik konulara ve bazı temel sorunlara bakışlarını da belirler” (Ersanlı ve Mazlum, 2008: 74). Örneğin sol ve sağ partiler denildiğinde oluşan imajlar farklıdır. Sol partiler daha çok ekonomik ve sosyal adalet üzerinde farklı yaklaşımlar geliştirirken; sağ partiler ise gelir ve güç dağılımındaki adaletsizliğin kaçınılmaz olduğunu kabul edebilmektedir ve buna göre politikalar belirlemektedir.

Kadın-erkek eşitliği bağlamında da sol ve sağ partilerin yaklaşımı da farklı olabilmektedir. Kadının aile içi görevine atıfta bulunan ve kadın haklarına ailenin gereksinimi üzerinden bakan “aile merkezli” bakış açısı gibi; kadın-erkek eşitliğine inandığını belirten ve kadınların toplumsal hayata katılımlarını demokrasinin, çağdaşlığın bir yansıması olarak kabul eden “toplum merkezli” parti yaklaşımları da vardır. Aile merkezli yaklaşımı benimseyen sağ partiler, toplumun ve devletin temelini aile olarak kabul ederler ve kadının birincil görevinin ailenin sürdürülmesini sağlamak olarak görürler. Bu partiler için kadın hakları, kadının ailevi görevlerini daha iyi yerine getirebilmesi açısından dikkate alınmaktadır. Toplum merkezli sol partiler ise, kadın-erkek eşitliğini bir vitrin olarak sahiplenir. Kadınların kamusal alanda uğradığı ayrımcılığı pek de dikkate almayan sol parti ideolojilerinde de aile içi geleneksel kadın rolü yadsınmaz. Bu bağlamda geliştirilecek kadın merkezli bir siyasal bakış açısına her zaman ihtiyaç vardır (KA-DER, 2005: 34). Yine de sol eğilimli partilerin eşitlikçi yaklaşıma daha yakın olması, kadınları siyasal hayata girme konusunda daha cesaretlendirici sayılabilir. Demir (2002: 226), kadınların siyasal katılımını arttırma konusunda partilerin ne gibi tutumları olabileceğini şöyle özetlemektedir:

Kadınların siyasal katılımını arttırmak, sorunlara çözümler bulmak ve oyları almak için, siyasi partiler kendi ideoloji ve yapılarına göre farklı stratejiler uygularlar. Bu stratejilerden retoriksel stratejide, parti ileri gelenleri konuşmalarında ve demeçlerinde kadının öneminden ve kadın sorunları karşısındaki duyarlılıklarından söz ederler. Ancak bu konuşma, beyan, açıklama ve demeçlerin partiyi bağlayıcı bir niteliği yoktur. Kadınlara yönelik destek genelde sözlü destek olarak kalır. Siyasi partilerin seçtikleri en kolay ve yaygın strateji budur. Özendirici eylem stratejisinde, söylemin ötesinde eylemde bulunmaktadır. Partiler hem kadınların desteğini almak istediklerinden, hem de cinsiyet eşitliği politikasına inandıklarından bu stratejiyi kullanırlar. Bu stratejide partiler hedefler koyarlar ve hedeflere ulaşmak için çalışmalar yaparlar. Çalışmaları genelde kadınları siyaset teşvik ve cesaretlendirme yolundadır ve bu amaçla çeşitli eğitici oturumlar, özel toplantılar, konferanslar düzenler veya kadın adaylar için maddi destek fonları oluştururlar. Pozitif ayrımcı stratejide ise, partiler kurullarında, kendi karar organlarında ve aday listelerinde kadınlara yer ve etkin rol verirler. Bunun için kendilerini bağlayıcı düzenlemeler yaparlar. Bunlar arasında en belirgin ve etkili pozitif ayrımcı strateji kota uygulamasıdır. Retoriksel strateji, tüm partilerin en yaygın ve ortak stratejisidir. Sağ ve merkez partilerin retoriksel ve özendirici stratejileri, sol partilerin ise özendirici ve pozitif ayrımcı stratejileri daha çok seçtikleri ve uyguladıkları görülmektedir.

Görüldüğü üzere, partilerin ideolojileriyle aynı doğrultuda uygulayacakları politikalar, kadınların siyasal hayata katılımı üzerinde oldukça etkilidir. Özellikle partilerin kota politikaları, karar alma mekanizmalarında kadınların etkin olabilmeleri ve kendi haklarını savunabilecek oranda temsil edilebilmelerini garanti etmektedir. Bu bağlamda kota, “seçim ya da atamayla gelinen, siyasi ve diğer karar organlarında, sürekli ve çok belirgin düzeyde eksik temsil edilen büyük bir grubun, bu organlarda eşit temsilini sağlamaya yönelik, geçici bir özel önlem” olarak tanımlanmaktadır (KA-DER, 2005: 18). Kadınların siyasal bir grup olarak parlamentoda eksik temsilinin giderilmesi ancak kota uygulamalarıyla mümkün olabilmektedir. Anayasal ve yasal kota uygulamalarının dışında, kadınların siyasi katılımını arttıracak en doğru uygulama, partilerin gönüllü olarak benimsediği kota uygulamaları olmaktadır. İsveç gibi gönüllü kota uygulamasına sahip partilerin olduğu ülkelerde kadınları karar alma mekanizmalarında daha üst seviyede görülmektedir.

2.3.2.3. Seçim Yapısı

“Çoğunluk sistemi, seçime katılan ve geçerli oy kullanan seçmenlerin çoğunun oyunu alan parti ya da adayın seçimi kazanmasını öngören bir sistemdir” (Demir, 2002: 35). Seçimi kazanan taraf, büyük oy desteğini elde eder. Çoğunluk sistemi, dar veya geniş bölgeyi çoğunluk sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir seçim çevresinden yalnız bir milletvekili çıkıyorsa dar bölge; bir seçim bölgesinden birkaç milletvekili çıkıyorsa geniş bölgeyi çoğunluk sistemi söz konusudur. Bu sistem, adalet ilkesi açısından eksiklik taşır. Çünkü farklı görüşlerin siyasal sistemde temsil edilmesine pek imkân vermez (Ersanlı ve Mazlum, 2008: 112).

“Nispi temsil sisteminde ise partilerin seçimlerde aldıkları oy oranına eşit şekilde parlamentoda temsil edilmeleri öngörülmektedir” (Yavaşgel, t.y.: 2). Türk (2006: 84), nispi temsil sistemini şöyle ifade etmektedir:

Nispî temsil veya orantılı temsil, siyasal partilerin güçleri oranında, başka bir deyişle, seçimde aldıkları oy oranında parlâmentoda temsil edilmelerine olanak veren bir sistemler grubunun ortak adıdır. Nispî temsil sistemlerinde “adalet” ilkesi ön plândadır. Çoğunluk sistemlerinden farklı olarak, nispî temsil sistemlerinde her seçim çevresinden birden çok milletvekili seçilir; dolayısıyla bu sistemler, seçim çevreleri itibarıyla her zaman çok adlıdır, geniş bölgelidir, liste usulü ile uygulanır. Nispî temsil sistemlerinde listelerdeki aday sıralaması, çok önemlidir. Çünkü her partinin aday listesinden o partinin kazandığı milletvekilliği sayısı kadar aday, oradaki sıraya göre milletvekili seçilir.

Çoğunluk sistemi ve nispi temsil gibi seçim sistemlerinin varlığı, partilere katılımı etkileyen siyasal faktör olarak görülmektedir. “Bugün dünyanın diğer demokratik ülkelerinin çoğunda da çoğunluk esasına dayalı sistemler terk edilmiş ve nispi temsil esasına dayalı seçimler uygulanır olmuştur.” (Müge, t.y.: 24) Kadınlar açısından değerlendirecek olursak, nispi temsil sisteminin çoğunluk sistemine göre kadınların parlamentoda temsiline daha çok imkân verdiği açıktır.

Çoğunluk sistemine dayanan dar bölgeyi sistemde tek aday söz konusu olduğu için parti adayları genellikle erkeklerdir. Eğer “bir seçim bölgesinde bir aday seçilecekse, burada kadınların seçilme şansı az. Çünkü partiler, eğer tek temsilci olacaksa, bir kadın tarafından temsil edilmek istemiyor.”(Say, 1998: 52) Birden fazla adayın seçilebileceği geniş bölgeyi sistemde ise kadınlar genellikle seçilmesi zor sıralardan aday gösterildiği için, bu sistem de kadına siyasal katılım imkânı fazla vermemektedir. Bununla birlikte, geniş

bölgeli, adayların siyasal parti yapısıyla belirlendiği ve “liste usulü”ne dayalı nispi temsil sistemi, kadınların katılımı için en elverişli sistem olarak görülmektedir (Kabasakal 2007’den aktaran Çadır, 2011: 51). Çünkü partilerin oy oranları ve kazandıkları milletvekilleri arasında orantı vardır. Bu durum kadın gruplarının temsiline de fırsat vermektedir.

2.3.2.4. Siyasal Partilerin Erkek Egemen Yapısı

Neredeyse bütün ülkelerde, siyasal partilerin erkeksi yapısı devam etmektedir. Çünkü siyasal hayata en fazla katılım sağlayan erkekler, siyasal hayatı da belirleyen hâkim güçtür. Bu durum, kadının siyasete eksik katılımının, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil yapının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınların yeterince temsil edilmemesi sonucu çoğunluğu ele geçiren erkekler, siyasal alandaki tanımlamaları, politikaları ve uygulamaları da kendileri belirlemektedirler.

Siyaset, rekabete dayalı çatışmacı yapısıyla toplumsal roller gereği erkekler tarafından rahatlıkla kullanılacak bir alan olarak görülmektedir. “Tarihsel ve siyasal olarak liderlik ve siyasi aktörlüğe erkeksi bir kimlik verildiği için kadınlar, sosyalleşme sürecinde siyasete ve liderliğe pek yönlendirilmemektedirler.” (Demir, 2002: 11) Zaten kadınların yaşam tecrübeleriyle özdeşleştirilen fedakârlık, uyum ve dayanışma gibi özellikler siyasete girebilmek ve başarılı olabilmek için yeterli görülmemektedir. Bu yüzden hayatı boyunca ev, aile ve çocuk üçgeninde yaşayan kadına bu erkeksi yapıyı anlamak ve bu yapıya dâhil olmak zor gelmektedir (KA-DER, 2002: 34).

KONDA’nın yapmış olduğu Siyasette Kadın Temsili Araştırması’na göre (2011: 12), hem kamusal hem de özel alan siyasi bir yapıya sahiptir ve bu yüzden kadınlar siyasette kadın bakış açısıyla yer almalıdır:

Siyaseti ve karar mekanizmalarına katılımı kamusal alanın bir parçası olarak tanımlayıp, siyaseti erkeklik ile ilişkilendirmektedir. Oysa kamusal alanı siyasi, özel alanı ise siyasetten arınmış tahayyül etmek mümkün değildir. Zira özel alanda namuslu olmak, bakım işlerini üstlenmek, duygusal olmak gibi kadınlığa biçilen roller son derece siyasidir. Kamusal alanda, karar mekanizmalarında kadınların yer almasının sınırlı olmasının açıklamaları özel alandaki pratiklere dayandırılmaktadır. Dahası kamusal alan ve özel alan birbirini bu denli etkiler ve oluştururken aralarında derin bir ayrım olduğunu varsaymak sorunlu olabilir. Özel alana ilişkin görülen kadın bedenine, bakım işlerine (çocuk, yaşlı gibi) ilişkin konular, kamusal alanda sınıflandırılan sağlık politikası, sosyal politika gibi karar verme ve politika

yapma süreçleri aracılığı ve/veya sonucunda düzenlenirler. Dolayısıyla, kadınların karar verme ve politika yapma süreçlerine katılımında talep edilen, kadın perspektifinin sürece katılımını sağlamaktır. Öbür türlü mevcut kurguların veya yapıların içinden konuşan bir akıl, mevcut mazeretleri ve engelleri üretebilir.

Özel ve kamusal alan siyasi bir yapıya sahip olsa da, bu durum kadınların siyasal yaşama katılabilmelerine imkân vermemektedir. Örneğin, “örtülü politik yaşama katılmak isteyen kadınların iki ayrı dünyanın değerleri ve davranış biçimleri arasında bocaladıkları” görülmektedir (KA-DER, 2002: 32). “Toplumsal hayatın farklı aşamalarında siyasi faaliyetler için gerekli donanımı alması yadırganan kadınların, siyasal mücadelede erkeklerle yarışmaları imkânsız hale gelmektedir.” (Demir, 2002: 11) Bu süreci aşan ve siyasal katılım faaliyeti gösteren kadın ise; cinsiyetsizleşmekte, yani erkeksi bir yapıya bürünmektedir. Bu, siyasal sistemin erkeksi yapısından kaynaklanan ve kadınların bu sistemde varlığını sürdürebilmek için zorunlu olarak geliştirdikleri bir tutumdur.

Kadınların vitrin olarak kullanılması da kadını siyasetten uzaklaştıran bir tutumdur. Çünkü yönetim de erkeklere uygun bir şekilde paylaştırılmıştır. Minibaş (1996), kadınların “uzmanlık alanlarındaki başarıları elverse bile, ülke yönetimini doğrudan ilgilendiren ulusal savunma, içişleri, maliye ile ilgili komisyonlarda” görev alamadıklarını belirtmiştir (Altındal, 2009: 362). Altındal (2009: 362), kadınların, özel ve birkaç geçici görev dışında partide genel başkanlık, parti meclisi başkanlığı, il başkanlığı görevlerinde pek bulunamadıklarına dikkat çekerken; bu durumu şöyle özetlemektedir:

Bugünkü siyasal yapı içinde kadınların bu kademelere yükselmelerinin de zor olduğu görülmekte, dahası ikinci derecedeki görevlerde yer almaları bile oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu durumu bastan kabullenen ve kendilerine verilen parlamenterlerin ‘sözcüsü’ ya da ‘takipçisi’ gibi ikincil rolleri de itirazsız üstlenen, hatta içselleştiren kadın adayların, parti yöneticileri açısından sadece ‘parti vitrini’ olarak sunulduğunu söylemek hiç de abartılı bir tespit olmayacaktır. Mecliste yer alan kadınların görünüşleri de, kadınlara toplumda biçilen rollere uygun olarak eğitim, sağlık ve aile gibi alanların birer uzantısı olan kadının özel alanı sayılabilecek alanlarla sınırlı kalmakta, kadınların erkek milletvekilleri ile tamamen eşit statüde görülmelerine yeterli bir gerekçe olarak kabul edilmemektedir.

Yönetim kadrolarının erkeklere uygunluğunun yanı sıra çalışma saatleri, çalışılacak mekânlar ve bu mekânların düzenlenmesi de genellikle erkeklerin hayat koşullarına uygun olarak düzenlenmektedir. Toplantıların geç saatte yapılması ve içkili olması, bazı yerlerde kadınlara özel tuvaletlerin bulunmaması gibi durumlar, kadınları görmezden gelen durumlardır. Ayrıca siyasette kullanılan üslubun sertliği, kabaca şakalaşmalar, küfürlü

konuşmalar ve hatta kadını aşağılayan söylemler de siyasetin erkeksi yapısının bir göstergesidir. Böyle bir ortamda, siyasal alanda tutunmaya çalışan kadın da dönüşüm yaşamakta; kimliksizleşmektedir. Bir anlamda siyasetin kabul ettiği insan fûğürüne bürünmekte; erkeksi özellikleri edinmektedir⁵ (KA-DER, 2002: 15). Ayata (1995), kadın siyasetçilerin bu sebeplerden dolayı genellikle koyu renkli ve düz tayyörler giydiklerini, takı kullanmadıklarını, toplantı ya da görevi için ailesini mazeret göstermediklerini ve böylece dikkat çekmemeye çalıştıklarını ifade eder (Altındal, 2009: 4).

Siyasetin erkek egemen yapısı, kadınların siyasi kurum ve karar alma mekanizmalarında yeterince yer almalarıyla aşılabilecek bir modeldir. Fakat bunun için, kadın yaklaşımını benimseyecek, kadın sorunlarını dikkate alacak, kadınların çıkarlarını savunabilecek ve bunları yaparken kadınsı yapısından taviz vermeyecek kadınlara ihtiyaç vardır. Uygulanacak kotalarla kadınlar karar alma mekanizmalarında nicel olarak artarken; kendini iyi ifade edecek kadın siyasetçiler de nitel olarak siyasetin değerini kadınların lehine arttıracaktır.

2.3.2.5. Siyasal Kültür, Siyasal Bilinç ve Siyasal İlgi

Kadınlar yukarıda da bahsedilen birçok sebepten dolayı yeterince siyasal hayata girememektedir. Kadınlar, siyasal hayata girme konusunda ilgisiz olabilmektedirler. Toplumsal sorunlara duyarlılık, siyasal olaylara ilgi, sistemi sorgulama gibi tutumların bireyi siyasete yakınlaştıracığı kesindir. Kadınlar genellikle bu tarz konulara erkeklere oranla daha ilgisizlerdir ve bu yüzden daha az bilgiye sahiptirler (Kalaycıoğlu, 1983: 20). Kışlalı (2005: 169-170), bu durumu şöyle izah etmektedir:

Kadınlarda siyasal katılma eğiliminin azlığı, aslında siyasal yaşama ve genel olarak siyasal konulara duyulan ilgi azlığının bir yansıması sayılabilir. Siyasal içerikli kamuoyu yoklamalarında da “bilmiyorum” ya da “fikrim yok” gibi yanıtlar daha çok kadınlardan gelmektedir. Bu durum yükseköğrenim yapan kız öğrenciler arasında bile belirgindir. Siyasal yaşama duydukları ilgi azlığının kadınların siyasal partilere üye olma ve oralarda sorumluluklar taşıma konularındaki davranışlarına da yansıması doğaldır.

⁵ Tansu Çiller, kadın başbakan olarak siyasete girmesine rağmen kadınsı değil erkeksi tavırlar sergilemiştir. Bu sayede, erkek egemen siyasal kalıpların devamına göreceli katkıda bulunmuştur.

Siyasal ilgi ve bilgi eksikliği ise, düşük siyasi bilince sebep olmaktadır ve bireyi siyasi faaliyetlerden uzaklaştırmaktadır. Akman (2004), siyasi partilerde, seçilmiş ve atanmış kadınlar arasında toplumsal cinsiyet bilincine erişen, sistemi sorgulayan ve eşitlik konusunda gerçekten mücadele veren kadınların azlığından bahsetmektedir (Gücük, 2006: 11). Bu durumun temel nedenini toplumsal cinsiyet rollerine dayandırmak mümkündür. Çünkü ev içi faaliyetlerle özel alan dışına çıkmayan kadın, kamusal ve siyasi alan hakkında da pek fazla bilgiye sahip olmaz. Özel hayat içindeki konular daha fazla dikkatini çeker. Çocuğu ve evinin sorumluluğunu almış olan kadınlar için siyasi sorunlar, gündelik hayattaki sorunlardan daha dikkat çekici olmamaktadır. Gündelik hayattan kopuk siyaset, kadını siyasete karşı ilgisizleştirmektedir (Demir, 2002: 13). Ayrıca, “siyasetle ve siyasetçilerle “erkeksi” addedilen kişilik özelliklerinin (hırs, ataklık, sertlik, rekabetçi davranış, otorite gibi) ilintilendiriliyor olması” kadınları siyasi hayata katılımında gönülsüz yapmaktadır (Esen ve Memişoğlu, 2007: 9). Zayıf donanım, kadını erkek karşısında mücadele etmekten alı koymaktadır. Böylece siyasi anlamda etkin pozisyona gelebilmek kadınlar için hayal olmaya başlar. Toplumsal ve tarihsel sebeplerden dolayı eğitimlerinin az olması ve sosyo-ekonomik olarak yetersiz olmaları sonucunda eşit oranda siyasi faaliyetlere katılamamaktadır. Oy kullanmak gibi fazla zaman gerektirmeyen düşük katılım türlerini tercih etmektedirler. Fakat yetersiz bilgi ve ilgiden dolayı oy kullanırken ya eşlerinin ya da yakın çevrelerinin tesiri altında kalmaktadırlar.

2.3.3. Sosyo-ekonomik Faktörler

2.3.3.1. İstihdama Katılımda Yetersizlik

Gelir ve meslek sahibi olmanın siyasi katılım üzerinde olumlu yönde bir etkiye sahip olduğuna katılımı etkileyen faktörler içerisinde değinilmiştir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin yüksek olması, siyasi katılımı arttırmaktadır. Özellikle kadınların çalışma hayatına katılması, karar alma mekanizmalarında eksik olan kadın oranını arttırıcı bir etkiye sahip olmaktadır. Çünkü toplumsal koşullar gereği özel alanla sınırlanan kadının, kamusal alana çıkması toplumla daha yoğun ilişkide bulunmasını sağlamaktadır. Böylece kadın, toplumsal sorunlara ve dolayısıyla güncel olaylarla beraber siyasi hayata da ilgisi artmaya başlayacaktır. Etkinlik yapma duygusu ve vatandaşlık görevini yerine getirme ihtiyacıyla siyasi faaliyetlere daha kolay katılacaktır. Bu bağlamda, yukarıdaki etkinin

tam tersi olarak eksik istihdamın kadınların karar alma mekanizmalarına girmelerini olumsuz bir şekilde etkileyebileceğini söyleyebiliriz. “Kadınların önünde gerek aile ve toplumsal hayattaki işbölümünden gerekse ataerkil toplum yapısının özelliklerinden kaynaklanan görünmez engeller mevcuttur.” Çalışma hayatındaki zorluklar da kadınları kamusal alandan, dolayısıyla siyasal hayattan uzak tutmaktadır. Bu durumu, Kayaalp ve Okutan (2010) şöyle ifade etmektedir:

Kadının çalışma hayatına girmesi, onun toplumdaki değerini arttırırken ekonomik özgürlüğünü elde etmesini de sağlamış, ancak diğer yandan geleneksel değerler ve roller nedeniyle çeşitli sorunlar yaşanmasına da neden olmuştur. Erkek çalışanlar üzerine odaklanmış ekonomi ve işgücü piyasasında kadınlar birçok farklı uygulamayla karşı karşıya kalmışlardır.

Eşit işe eşit ücret verilmemesi, doğum izninin yeterli ya da hiç olmaması, çalışma şartlarındaki adaletsizlik, kadınların farklı mesleklere sahip olabilmelerini sağlayan eşit fırsat ortamının olmaması gibi sorunlar, iş hayatında kadınlara farklı uygulamaların olmasına sebep olmuştur. Parti ve aile desteğinin olmaması, politik yaşamın erkek niteliği ataerkil ideolojinin ve kültürel geleneklerin egemenliği, parasal destek yokluğu, seçim sisteminin niteliği gibi konular, kadınların siyasal alanda az olmasının sebepleridir (Berktaş, 2004: 26). Kadınların eşit temsilini engelleyen tüm bu koşulların bertaraf edilmesi ise taşıdığı önemden dolayı bütün toplumun sorunudur. Kadınların eşit temsilini toplumsal bir sorun olarak kabul etmiş bir ülke olan İsveç’i incelemek yol gösterici olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL KATILIM MÜCADELESİNDE İSVEÇ

3.1. İsveç'te Kadınların Siyasal Katılımı

Kadının, her düzeyde karar alma mekanizmalarında etkili olması ve yetki kullanmaya katılımı toplumlar için giderek daha fazla önem arz etmektedir. Bu amaçla, eşit temsilden yana uygulamalar arttırılmaya başlamıştır. Bu çalışmalar, *Pekin +5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi* (2003: 22)'nde şu şekilde özetlenmiştir:

Artan sayıda ülke kota sistemlerini kabul etmiş, bazı ülkeler gönüllü anlaşma, ölçülebilir hedef ve amaçlar içeren düzenleyen ve olumlu ayrımcılık politikaları uygulanmıştır; kadın liderliği için eğitim programları geliştirmiş, kadın ve erkeklerin aile ve iş yükümlülüklerinin uzlaştırıcı önlemler başlatmışlardır. Kadının ilerlemesi için ulusal mekanizma ve işleyişler oluşturulmuş; ulusal ve uluslararası politikacı, parlamenter, aktivist ve çeşitli alanlarda meslek sahibi kadınlar arasında ağlar kurulmuş, geliştirilmiş ve güçlendirilmiştir.

Yapılan tüm bu çalışmalar kadınları daha çok hayatın içine katmak, mevcut toplumsal rollerinin dışına çıkabilmelerini sağlamak içindir. Devletlerin karar alma mekanizmalarında kadınları hem sayı olarak hem de etkin katılım açısından yoğun bir şekilde görmek demokrasinin uygulanabilirliğiyle doğrudan ilintilidir. Kadın temsilinin artması, demokratik sebeplerden dolayı bir amaçtır (Stanbury, 2004). Özellikle bu durumun farkına varmış, sosyal refah devleti olan İsveç, cinsiyet eşitliğine büyük önem vermiştir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği, İsveç toplumunun temel taşı niteliğindedir. Kadın ve erkek, toplumun her alanında eşit hak ve görevlere sahip olabilmektedir. Bu eşitlik, kadın ve erkeklerin mesleki hayatta beraber çalışmalarını, meslek ve aile yaşantısını bir arada yürütebilmelerini, hem kadın hem de erkeğin şiddete maruz kalma gibi korkulara sahip olamamaları anlamına da gelmektedir. İsveç, kadın erkek eşitliği konusundaki hassasiyetinin şu şekilde ifade etmektedir (The Official Gateway to Sweden, 2009):

Hem kadın hem de erkek ebeveyn izni hakkına sahiptir. Çok sayıda çift evde sorumlulukları eşit paylaşır. Örneğin, anne ve babanın her biri için özel olarak tanınan, başka bir deyişle anne ve babanın birbirine devredemeyeceği 60 günlük izinleri vardır.

Çocuğu doğan bir baba, doğum nedeniyle işinden ek olarak 10 gün izin alabilir. İkizleri doğan bir babanın izin alma hakkı 20 gündür. Evlat edinen bir anne ya da baba, evlat edindiği günden itibaren 1,5 sene izne ayrılabilir.

Toplumsal alanda uygulanan bu politikaların yanı sıra; İsveç, siyasal alanda da kadın erkek eşitliğine büyük önem vermiştir. Bu bağlamda, uluslararası bir organizasyon olan Accountability'nin sunduğu *The State of Responsible Competitiveness 2007* Raporu (2007: 84), cinsiyet eşitliği konusunda İsveç hakkında önemli bir tespitte bulunmuştur. Bu rapora göre, kadın ve erkek temsil oranlarının parlamenter ve bakanlar arasında eşit olması, kadınların seçme ve seçilme haklarının uzun tarihçesi, kadın istihdam oranının yüksek olması ve cömert bir doğum izni politikası sürdürülmesi açısından İsveç dünyadaki en ileri ülke olarak tanımlanmıştır. Bugün, parlamentoda % 45'lik bir kadın katılımına sahip olan İsveç, birçok ülke için çoktan bir rol model haline gelmiştir. Bu rol modelin incelenmesiyle, Türkiye'de kadınların siyasal katılımlarını arttırma çabalarının da olumlu etkileneceği düşünülmektedir.

3.1.1. Tarihsel Süreç

İsveç Parlamentosu Eski Üyeleri Charlotte Klotz ve Margarate Wallin, *Kadınların Karar Mekanizmalarında Etkin Rol Alması Projesi* kapsamında İstanbul'da düzenlenen bir toplantıda, Türkiye'de şu andaki %14,2'lik parlamento temsil oranının, İsveç'te 1970'li yıllarda yaşandığını söylemişler ve İsveçli kadınların, hedeflerine ulaşabilmek için bir yüzyıl boyunca mücadele verdiklerini de ifade etmişlerdir. Ayrıca üyeler, kadınların parlamentoda daha fazla yer almalarının partilerin inisiyatifinde olduğuna da vurgu yapmışlardır (İsveç'te Kadınların Yönetimdeki Temsil Oranı %45, 2011, <http://www.kadinelisiyaset.com/V2/Gundem/476-isvechte-kadinlarin-yonetimdeki-temsil-orani-E.html>).

Bu bağlamda, İsveç'teki kadınların siyasi katılım sürecine nasıl dâhil olduklarını öğrenmek için; İsveç'in tarihi ve kültürel yapısını irdelemek gerekmektedir. Çünkü İskandinav ülkelerinde, tarihsel ve kültürel mirasın kadınların parlamentoya yüksek oranda girmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Diğer İskandinav ülkeleri gibi İsveç'in tarihi ve kültürel yapısını da Vikinglere dayandırmak mümkün olduğundan tarihi süreçte Vikinglerle başlamak doğru olacaktır.

Say (1998: 17), *Siyasal Değişimde Kadın Boyutu* adlı kitabında “aslında zulüm ve şiddetin temsilcisi olan Vikinglerin mirasına sahip olan bu toplumlarda, kadınlara politikaya girme konusunda en büyük fırsatı vermesi hayret verici”, der. Çünkü Viking toplumunda şiddet, bir erdem olarak benimsenmiştir. 8. yüzyılda başlayıp 300 yıl sonra biten Viking çağının özellikleri şu şekilde özetlenebilir (Jonasseu 1983 ve Sturluson 1967’den aktaran Say, 1998: 17-18):

Vikingler, “kaba kuvvet”, “öfke”, “dik başlılık”, “egoistlik”, “bağımsızlık”, “kural dinlemezlik” ve “mücadelecilik” gibi bireysel özellikleri öne çıkaran bir kültüre sahip... Ancak Viking kültürünü derin bir şekilde inceleyen araştırmacılar, bu kültürün içinde eşitlik tohumları olduğunu, bu tohumların daha sonra Hıristiyanlık ve Seküler Hümanizmle beslenerek, toplumda hem adalet duygularını yaşattığını, hem de “uysallık”, “toplumsal sorumluluk” gibi duyguları başlattığını savunuyor (...) İstilacı ve savaşçı kavim olarak bilinen Vikinglerin kendi içlerinde sağladıkları bir sistemi vardır. Belki de bu düzen koruyan sistem sayesinde, gelişmiş İskandinav ülkeleri bugün çalışmalara konu edilmektedir. Örneğin, herhangi bir yerde yasaların çiğnendiğini gören kişi için, bunu “thing kurulu”na bildirmek bir görevdi. Thing kurulu, parlamento veya mahkeme salonu gibi, olayları tartışan ve yargılayan bir organdı. Yıllık olarak yapılan “thing” toplantılarında, yasalar çıkılır ve tüm yasaların ne olduğu herkes tarafından öğrenilirdi. Daha sonra yasaların geçerlik kazanması ve sağlıklı olarak işlemesi için sorumluluğu hep birlikte üstlenirlerdi. Bu yaklaşım, bir miktar antik çağlarda ve daha yaygın olarak bugünkü demokrasilerde rastlanan bir özellik gibi. Çünkü bugün modern toplumlarda, yöneticiler tarafından çıkarılan yasaların, bu yasalarda yararlanacak olan vatandaşlar tarafından kontrol edilmesi, demokrasinin bir gereği sayılıyor. Thing kurulunda çıkarılan yasalar, başlangıçta öldürme olayları veya öfkeden doğan davranışları dengelemek için değil, mülkiyeti korumak içindi. Bu yasalara göre herkes mülk sahibi olabiliyordu ve mülkiyetin korunması toplumdaki bireylerin kolektif sorumluluğu altındaydı. Kadınlar esas itibarıyla erkeklerden farklı kabul edilmiyorlardı. Kadınların da mülk sahibi olup, mülkiyetlerini yasalarla koruma hakkı vardı (...) Viking toplumunda kadınlara, kahramanlık, iddiacılık, öfke gibi erkek özelliklerine sahip oldukları oranda; göreceli bir eşitlik tanınmıştı. Örneğin; “Old Norse” diliyle yazılan Viking tarihinde pek çok kadın kahramana rastlanır. Bunlar erkelerle beraber açık denizlere seyahat etti ve savaşlara katıldı (Freydis gibi). Krallarla birlikte ülkeyi yöneten kadınlar oldu (Gyda gibi). Vikinglerin kanlı savaşlarında, kadınlar barış sağlayıcı rol oynadılar. Erkeklerle beraber içki içer fakat erkekler gibi ölçüyü kaçırmazlardı. Erkekler kavga etmeye başlayınca, silahlarıyla birbirini öldürmelerini önlemek için üzerlerine büyük örtüler atarlardı. Bu haşın toplulukta kadınlar her zaman barış unsuruydu.

Görüldüğü gibi, o dönemki Viking kültürüne ait kadınlar hem erklerle eşit konumdadır hem de toplumda düzeni sağlamaya yardım eden bir unsurdur. Hıristiyanlığın kabulüyle İskandinav ülkelerinde, Türk toplumundakine benzer bir dönüşüm yaşanmıştır. Kadına verilen değer ve rol, ataerkil yapının hâkimiyeti altında şekillenmiştir. İskandinav insanı, sırasıyla Katolik ve Protestanlığın ve sonrasında Lutherizminden etkilenmiştir. Kadın ve erkeği eşit gören geleneklerin yerini, Hıristiyanlığın kabulüyle farklı bir düzen almıştır. Ataerkil yapının gelişmesiyle beraber de kadınlar özel; erkeklerse kamusal alanda baskın olmaya başlamıştır.

3.1.1.1. Parlamentoyla Beraber Gelişen Süreç

1866'ya kadar gerçek bir parlamentosu olmayan İsveç, bir çeşit tartışma meclisine sahiptir. Bu mecliste, burjuvalar¹, kilise adamları soylular ve köylüler temsil edilmektedir. Bu mecliste soylular ve kilise adamlarının halkın %1'ini bile temsil etmemesi meclisin halkla pek bir bağlantısı olmadığını göstermektedir. Daha sonrasında, 1866'da iki kamaralı Riksdag (parlamento) oluşturulmuştur. İlk kamarada, "soylu, görgülü ve varlıklı" kişilerden oluşmuştur. Bu kamaraya seçilebilmek için erkek ve varlıklı olmak ve de 35 yaşını aşmış olma şartı aranmıştır. Ayrıca en az 10 yıl düzenli vergi ödemiş olmak şart gösterilmiştir. Böylece ne kadar vergi ödenirse o kadar oy hakkına sahip olunmuştur. 1869'da, kişi başına en fazla 100 oy ile sınırlandırılma getirilmiştir. İkinci kamara ise, doğrudan doğruya seçmenler tarafından seçilmiştir. Erkeklerde oy kullanabilme yaşı 21 iken; aday olabilme yaşı 25 olarak belirlenmiştir ve düşük gelirliler oy hakkına sahip olamamıştır. Kadınlar ve düşük gelirliler dışındakiler seçimlerinde yalnız 1'er oy hakkı elde etmişlerdir. Erkeklerin gelirlerinin dikkate alınmayarak eşit oy hakkı verilmesi² 1907–1909 yıllarında gerçekleşmiştir. Artık tek koşul, son üç yıldır devlete ve belediyeye vergi veriyor olmak olarak belirtilmiştir. Kadınların oy kullanabilmesi bir yana bekâr kadınların yetişkin kabul edilmesi için 25 yaşını doldurmaları gerekirken; evli kadınlar kocalarının haklarından yararlanmışlardır. Oy kullanma yaşının 24'e çıkarıldığı, en fazla oy sayısının 100'den 40'a indirildiği bir reform dalgası ile evli kadınlara, yerel seçimlerde aday olma hakkı verilmiştir. Böylece 1884'te kadınlara oy verme konusu ilk kez Riksdagen (parlamentoda) tartışılmıştır. Riksdagen'de bu konu tartışılırken, kadınlar da harekete geçmeye başlamış ve 1873'te ülkedeki ilk kadın derneği kurulmuştur. Bu dernek, evli kadınların mal sahibi olma hakkını savunmuştur. 1884'te Fredrika Bremer Derneği adında başka bir dernek kurulmuştur. Bu derneğin amacı, kadınların eğitim fırsatlarını arttırmak ve onlara iş bulma konusunda yardımcı olmaktır. 1902 ilkbaharında Stokholm'de, kadınların politik yaşamda yer almalarını, oy kullanmalarını ve aday olabilmelerini sağlayacak hakların elde edilmesini hedefleyen bir dernek daha kurulmuştur. 1904'te 3.650 üyesi olan Kadınların Politik Oy Kullanma Hakkı adındaki derneğin 1913'te 17.057 üyesi ve yurt çapında 200 şubesi olmuştur. 1899'da Fredrika Bremer Derneği, kadınları oy hakkı

¹ Hali vakti yerinde kişiler.

² Erkeklerin gelirlerinin dikkate alınmayarak eşit oy hakkı verilmesi ikinci kamara için geçerlidir.

tanınması için krala yazılı olarak³ başvurmuştur. 1905'te ise her iki kamarada da kadınlara oy hakkı için tartışmalar yaşanmıştır. Ancak konunun incelenmesi için yapılan öneri geri çevrilmiştir. Bu aşamada dernek ismini *Kadınların Oy Hakkı Derneği* olarak değiştirmiştir. Bir yıl sonra konunun incelenmesi kararı alınmış ve konunun her yıl en az bir kez Riksdagen'de tartışılması sağlanmıştır. Kadınların oy kullanma hakkının doğal bir vatandaşlık hakkı olduğu Riksgaden arşivlerinde bulunan 1904 tarihli ve 262 sayılı önergede şu şekilde ifade edilmiştir (Çalışlar ve Uçkan, 1997: 19–21):

- Oy kullanma kadınların hakkıdır ve nüfusun yarısını oluşturduğu için politik etkide bulunmaktan ayrı tutulmamalıdır;
- Toplum içinde var olma hakkı, erkekler kadar kadınların da vardır. Kendi çıkarlarını kendisinin gözetmesi bu hakka girer;
- Bu sayede kadınlarda vatandaşlık duygusu, bağımsızlık ve sorumluluğu artacak, kişisel saygınlığı çoğalacak;
- Toplumun, düşüncelilik, dayanışma ve pratiklik konusundaki gereksinmesi, kadınların katılımıyla daha güzel karşılanacak;
- Tek sözle kadınların çıkarı, toplumun çıkarı olduğu için.

Bu bildirme, hala çeşitli söylevlerle mücadelesini sürdüren kadınların var olma çabalarının bir özeti niteliğinde bir belgedir.

İsveçli kadınların girişimleri boşa çıkmamıştır. Riksdagen, I. Dünya Savaşı'nın sonunda, kadınlar ve erkekler için evrensel ve eşit oy hakkını, 24 Mayıs 1919 tarihinde onaylamıştır. Liberaller ve Sosyal Demokratlar bir koalisyon hükümeti tarafından hazırlanan önerilerin temelinde reform hayata geçirilmiştir (Oy Hakkı Mücadelesi t.y., http://www.riksdagen.se/templates/R_Page___12596.aspx). 1921 yılı, İsveç'te demokrasinin kesin olarak kendini gösterdiği yıl sayılmaktadır. 1919 yılında parlamentonun aldığı bir kararla, genel ve eşit oy hakkı⁴ tanınmış ve bu kararın ardından ilk parlamento seçimi iki yıl sonra yapılmıştır. 1921 seçimlerinden sonra beş kadın milletvekili parlamentoya girmiş ve İsveç'te kadınların siyasal hayata seçilen olarak

³ Fredrika Bremer Derneği, konuyu Riksdagen'de ele alabilecek kadın temsilciye sahip olmadığı için krala yazılı olarak başvurmuştur.

⁴ Genel ve eşit oy hakkının tanınmasıyla birlikte Kadınlara Oy Hakkı Derneği, 200 şube ve 20 bini aşan üyesi varken amacına ulaştığı için kendini feshetmiştir.

katıldığı dönem başlamıştır (http://www.riksdagen.se/templates/R_Page___10294.aspx). Sonraki dönemlerde İsveç'te kadınların siyasal katılımı parlamento düzeyinde artan bir ivme göstermiştir.

3.1.2. İsveç'in Mevcut Durum Analizi

Bugün İskandinav ülkelerindeki kadınların siyasi statüsü dikkat çekici bir boyuttadır. İskandinav ülkeleri, cinsiyet eşitliğini sağlamış ülkeler olarak bilinmektedir ve birçok feminist kuruluşlar tarafından da bu yönüyle örnek alınmaktadır. Bunun nedeni, özellikle 1970'den beri yükselişe geçen parlamentodaki kadın temsil oranlarıdır (Dahlerup, 2005: 25). Özellikle parlamentodaki kadın oranı % 45'i bulan İsveç, diğer batı ülkelerinin de başında yer almaktadır.⁵

Tablo 3: İskandinav Ülkelerine Ait Kadın Milletvekilleri Oranları

Ülke	Kadın Oranı	Kadın Sayısı	Koltuk Sayısı
İsveç	% 45	157	349
İzlanda	% 42.9	27	63
Finlandiya	% 42.5	85	200
Norveç	% 39.6	67	169
Danimarka	% 39.1	70	179

Kaynak: IPU, Aralık 2011

Parlamentolararası Birlik verilerine göre, bugün, İsveç dünyada parlamentosunda en yüksek kadın temsilini sağlayan 4. ülkedir. Toplamda 349 milletvekili içindeki 157 kadın milletvekiliyle % 45'lik bir orana sahip olarak İskandinav ülkeleri arasında ilk sıraya oturmuştur. Daha önce Tablo 1'de belirtildiği üzere, diğer İskandinav ülkeleri gibi İsveç de, kadınların parlamentoya katılım oranıyla birçok Avrupa ülkesinin önüne geçmiştir.

⁵ Dünya parlamentolarındaki kadın temsilci oranlarını daha önce değerlendirildiği için, burada sadece İskandinav ülkeleri arasında bir kıyaslama yapılacaktır.

Tablo 4: İsveç'teki Partilerin Kadın Milletvekilleri Oranları

Partiler	Partideki Kadın Oranı	Partideki Kadın Sayısı	Partideki Erkek Oranı	Partideki Erkek Sayısı	Toplam
Sosyal Demokrat Parti	48,2	54	51,8	58	112
Muhafazakâr Parti	47,7	51	52,3	56	107
Yeşil Parti	56,0	14	44,0	11	25
Liberal Parti	41,7	10	58,3	14	24
Merkez Parti	30,4	7	69,6	16	23
İsveç Demokratları	15,0	3	85,0	17	20
Sol Parti	57,9	11	42,1	8	19
Hıristiyan Demokrat Parti	36,8	7	63,2	12	19
Toplam	45	157	55	192	349

Kaynak: Sveriges Riksdag, 2011

2010 seçim sonuçlarına göre, İsveç parlamentosunda 157 kadın milletvekilinin partilere dağılımına bakacak olursak; 54 kadın milletvekiliyle Sosyal Demokrat Parti ve 51 kadın milletvekiliyle Muhafazakâr Parti'nin ilk iki sırada yer aldığı görülmektedir. Bu yüksek katılımı, toplamda parlamentoya girebilen milletvekillerinin çokluğuna bağlayabiliriz. Çünkü tabloya dikkat edilecek olursa, Sosyal Demokrat Parti toplamda 112, Muhafazakâr Parti ise 107 milletvekiliyle parlamentoya yüksek oranda katılım sağlamıştır. Fakat ilerleyen bölümlerde bahsedileceği gibi bu durum, aday listelerini oluştururken kadın adayların seçilmelerine imkân veren uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Diğer partiler de parlamentoya toplam katılımları oranlarıyla orantılı bir şekilde kadın milletvekillerine yer vermişlerdir.

3.1.3. İsveç'te Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler

İsveç siyasi hayatında kadınlar için olan büyük hamle, büyük ölçüde son otuz yılın bir olgusudur. Bunun birçok sebebi vardır. İsveç'in güçlü ve iddialı kadın örgütlerinin varlığı, siyasal parti ideolojileri ve uygulamaları yanı sıra İsveç'in nispi temsil sistemi de kadınların parlamentoya katılımını etkilemektedir. Diğer önemli faktörler arasında İsveç'in refah devleti olarak gelişmesi, kadınların ev dışında çalışması için fırsat yaratma çabaları da bu faktörler arasındadır. İsveç'teki birçok parti, parlamentoda kadın ve erkeklerin daha eşit sayıda olması hedeflenmektedir (Kadınların Parlamentoda Temsil Edilmesini Etkileyen Faktörler t.y., http://www.riksdagen.se/templates/R_Page___14434.aspx). 1970 yılında, Danimarka, İsveç ve Norveç'teki siyasi partiler, kadınların yüksek katılımına sebep olan gönüllü cinsiyet kotasını getirmişlerdir (The Global Gender Gap Report, 2010: 22). Bu ülkeler, “siyasi ve diğer karar organlarında, sürekli ve çok belirgin bir düzeyde eksik temsil edilen büyük grubun, bu organlarda eşit temsilini sağlamaya yönelik, geçici bir özel önlem” olan gönüllü cinsiyet kotasıyla kadınların siyasi karar alma mekanizmalarındaki oranlarını arttırmayı hedeflemiştir (KA-DER, 2005: 18).

3.1.3.1 Gönüllü Kota Uygulamaları

Kota konusu, seçimlerde toplumsal cinsiyet kotasını benimsemiş Arjantin, İsveç, Fransa, Güney Afrika ve Uganda gibi birçok ülkede hala tartışmalı bir konudur. Her cinsiyetin temsilini öngören bu kota sistemleri, İsveç'te “her ikinci kişi bayanlar için”, Fransa'da ise “parite/değer eşitliği” gibi ifadelerle dile getirilmektedir. Bazen seçim kotaları, Nepal, Filipinler ve Uganda'daki gibi anayasal iken; Latin Amerika'nın birçok bölümü, Belçika, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Sudan'daki gibi de yasal olabilmektedir. Bazı ülkelerde ise, kotaları siyasi partiler bir yere bağlı olmaksızın kendileri uygulamaktadır. Arjantin, Bolivya, Ekvator, Almanya, İtalya, Norveç ve İsveç bu tarz kota uygulamasına sahip ülkeler arasındadır. Bazı kota türleri kadınları hedef alırken; bazıları da etnik, bölgesel, dinsel azınlıkları dikkate almaktadır. Fakat bu tarz kotalar, cinsiyet kotaları kadar tartışmalı değildir (Dahlerup, 2003).

İsveç'teki kadın parlamenter oranının yüksek olmasında ne anayasal ne de yasal bir kota uygulamasının etkisi yoktur. 1919'da genel ve eşit oy ilkesinin kabulünün ardından oy

kullanma hakkını kazanan İsveçli kadınlar, ilk yıl beş kadın parlamentoya girmiş ve kadınların siyasal alanda daha fazla yer alma mücadelesi başlamıştır. 1928 yılında ise kota konusu gündeme gelmiştir. Bu yıllarda Sosyal Demokrat Kadınlar Ulusal Federasyonu tarafından Sosyal Demokrat Parti kongresinde seçim listelerine kadın adayların seçilebilecek yerlerden aday gösterilmesi istenmiştir. Bu istek bir bakıma kota uygulamasının teklifi olarak görülmektedir. Ancak bu teklif, fırsat eşitliğine ve rekabete aykırı görülerek reddedilmekle beraber; sonrasında, özellikle sol parti kadın kollarıyla bu girişim devam etmiştir (Sainsbury, 2004: 73).

1960 ve sonrası, feminist hareketlerinin güçlendiği dönemlere rastlamaktadır. Bu dönemde birçok ülkede kadın hareketleri hızlanmıştır. Bu durum, İsveç’i de etkilemiş; kadınların siyasal katılımının artırılması, cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık gibi konular hem parti kadın kollarında hem de akademik çevreler tarafından yoğun bir şekilde tartışılmaya başlamıştır. Bu tartışmaların bir sonucu olarak, temsil oranındaki kadın erkek eşitsizliği, İsveç için demokratik bir zafiyet olarak görülmüştür. Bu tartışmalar, kotaların ilk olarak yerel düzeyde uygulanmasının kapısını açmıştır. Sosyal Demokrat Parti İl Örgütü, 1968–1970 Stockholm belediye seçimlerinde kota sistemini, her üçüncü sıraya bir kadın aday konulması yönünde uygulamıştır. Sonrasında ise yine aynı parti, Stockholm’ün Jarfalla ilçesindeki belediye seçimlerinde aday listesini beşinci sıradan itibaren kadın-erkek eşit şekilde düzenlemiştir (Usal, 2010: 152-153). Bu girişim, eşit temsili desteklememiştir. Çünkü 1968 ve 1970 seçimleri dönemi boyunca, Sosyal Demokrat Parti’nin söylemleriyle sayısal veriler pek uyuşmamaktadır. Yani bu dönemlerde parlamentoya daha fazla kadın seçilmemiştir (Sainsbury, a.g.e.: 73).

Karlsson (1998: 44), İsveç’teki kadınların politika içindeki durumunu değerlendirdiği bir makalesinde, Sosyal Demokrat Parti Başkanı Olof Palme’nin 1972’de okuduğu “Kadınların Eşitliği” başlığı altındaki bir kongre metninden bahsetmiştir. Bu metne göre, erkekler kadın politikacıları iki gruba ayırmışlardır: Biri sessizce oturan, fikirlerini ifade etmekten çekinen; diğer grup ise konuşmak ve kendi düşüncelerini açıklamak isteyen fakat siyasal bağlamda onlarla hiçbir şey yapılmak istenmeyen kadınlar. Palme’ye göre, bu ikisi arasında hiç fark yoktur. Kadın parti üyelerinden gelen bir mektuba hak veren Olof Palme, kadınları desteklemek için daha fazla çaba göstermeleri gerektiğinin

ifade etmiştir. Sadece kadınların değil; tüm parti çalışanlarının da bu çabaya ortak olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

1972 yılında, Sosyal Demokrat ve Liberal Parti arasındaki rekabetin İsveçli kadınlar adına olumlu bir etkisi olmuştur. Bu iki parti kadınların oyunu çekebilmek için birçok girişimde bulunmuştur. Sosyal Demokrat Parti lideri Olof Palme tarafından hükümet bünyesinde bir Cinsiyet Eşitliği Birimi oluşturulmuştur (Usal, 2010: 153). Parti hem sağ taraf hem de sol taraftan kendini baskı altında hissetmiştir. Bu baskı partinin cinsiyet eşitliği konusuna sahip çıkmak istemesinden kaynaklanmıştır (Sainsbury, 2004: 74). Sonrasında Liberal Parti Lideri Gunner Helen, parti içindeki kurul ve komitelerde her cinsiyetin en az % 40 oranında temsil edilmesini önermiştir. Böylece, siyasal temsil tartışmaları gündeme gelmiştir (Usal, 2010: 153). Danışma Konsey'i kadınların ulusal yönetim mekanizmalarındaki düşük temsili hakkında raporlar yayınlamıştır. 1975'te Konsey, yerel yönetim yapılarında kadınların temsilindeki eksikliği dile getirilmiştir (Sainsbury, 2004: 74). Kadınların yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde seçimle oluşan makamlarda temsilini arttırmaya yönelik çalışmalar, o yıllarda ön plana çıkmıştır.

1980'li yıllar ise, siyasal partilerin gönüllü parti kotalarına geçtiği dönemlerdir. 1981'de Yeşiller Partisi, parti içi kurul ve komitelerde cinsiyet temsil oranını her cinsiyet için % 40 olarak belirlemiştir. Hatta parti başkanlığının da bir kadın bir erkek şeklinde eşgüdümlü yürütülmesi kararı almıştır. Yine aynı parti, seçim listelerine ilk defa kota getirmiş; 1987'de her cinsiyetin seçim listelerinde en az % 40 yer alması şartıyla uygulamıştır. 1997'yle beraber bu oran, % 50'ye çıkarılmıştır. Yeşiller Partisi'nin bu girişimlerinden sonra, Sol Parti de 1990'da, kota uygulamasını önce % 40, sonra da % 50 olarak kabul etmiştir. 1987'de, İsveç'in en büyük partisi olan Sosyal Demokrat Parti, diğer iki parti gibi % 40 kota uygulamasını benimsemiştir. 1990'a gelindiğinde ise parti, "cinsiyetlerin eşit temsili" politikasını benimsemiştir. Sonrasında, 1997'de, literatürde *Zebra Sistemi* olarak da bilinen; seçim listelerinde kadın ve erkek adayların birbirini takip etmesine dayanan "Fermuar Modeli"yle yeni bir uygulama başlamıştır. İsveç'te fermuar modeli, "her ikinci kişi bayanlar için (Varannan Damernas/ Every other for ladies)" ifadesiyle bağdaşmış; böylece İsveç siyasal sisteminde yerini bulmuştur (Usal, 2010: 154). Günümüzde birkaç istisna dışında İsveçli parti liderleri kendilerini feminist olarak tanımlamaktadır (Wängnerud , t.y.: 239).

İsveç'teki parti kotaları tamamen gönüllülük üzerine uygulandığı için; partilerin kota uygulamasına gitmemesinin hiçbir yaptırımı yoktur. Yeşiller Partisi, Sosyal Demokrat Parti ve Liberal Parti dışındaki hem sağ hem merkez partilerin "yumuşak kota"ya başvurduğu görülmektedir (Dahlerup ve Freidenvall, 2003: 14). Yumuşak kotanın uygulamaları zorunlu olmayan hedefler ve tavsiye kararları niteliğinde olduğu için; somut bir getirisi yoktur. Anayasa ve yasal düzlemde uygulaması olmamasına rağmen; kadınların temsil oranını arttırmak için, tüm partilerin özel önlemler aldığı görülmektedir. Bahsedildiği gibi gönüllü parti kotalarının uygulanmamasında hiçbir yaptırım uygulanmasa da partiler bu kurala uymaya çalışmışlardır.

İsveç'teki siyasal partiler, hem toplumsal hem de siyasal alanda kadınlar için cinsiyet ve fırsat eşitliğini sağlama konusunda sorumluluk almışlardır. 1999'larda, İsveç Parlamentosu'nda parlamenterlerin çocuklarını uzun ya da kısa bir süre için bırakabilecekleri günlük bakım merkezi açılmıştır. Bu servis sağlanmıştır ama ücretsiz değildir; fakat bu merkez, İsveç Parlamentosu'nun küçük çocuğu olan üyelere çalışmalarını daha rahat yürütebilmeleri için yapılmış olumlu bir uygulamadır. Hem kadın hem erkek üyeler, diğer tüm çalışanlar gibi ebeveyn izni alma hakkına sahiptirler. 1994'te, Birgitta Dahl adındaki bir sunucu, kadınların parlamentoda nasıl daha fazla temsil edilebileceği konusunda bir tartışma başlatmıştır. Bu sayede bir ağ oluşturulmuş ve kadın parlamenter ve çalışanlar için seminer ve toplantılar düzenlenmiştir. 2003'te parlamentoda Eşit Çalışma Alanı" başlığı altında sorular içeren bir belge yayınlanmıştır. Krizlerin gelişme için önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. İsveç'in en büyük gazetelerinden biri olan *Svenska Dagbladet*, tüm kadın parlamenterlere kapsamlı sorular göndermiştir. 158 kadın parlamenterden 153'ü bunu tamamlamıştır. Birkaç istisna dışında kadınların hepsi, parlamentoda güçlü erkek yapısından dolayı çalışmalarda zorlandıklarını; 97 kadın, kadın oldukları için kötü muamele gördüklerini ifade etmişlerdir. Tüm bu ifadeler gazetede bir makale olarak yer almıştır. Bunun sonucunda ise parlamentoda görüşmeler başlamış; sonuçlar ise cinsiyet eşitliği programına katkı sağlayacak şekilde kabul edilmiştir. Daha sonra, "Parlamentoda Cinsiyet Eşitliği için 15 Amaç" adlı bir rapor yayınlanmıştır. Böylece, görevlerini yerine getirebilmek için kadın ve erkek parlamenterlerin eşit çalışma şartlarına sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Riksdag Genel Sekreteri, Cinsiyet Eşitliği Programı için öncelikli sorumluluk sahibi olarak belirlenmiştir. Gerçek kararlar vermek için hem güç hem de fırsata sahip olunması, çalışma için kaynaklara ulaşılabilir

olunması gibi sorumlulukların açık bir şekilde belirtilmiş olması da ayrıca önemlidir. 2006 seçimleri sonrasında, her partiden bir üyeyle cinsiyet eğitliği konusunda bir referans grup oluşturulmuştur ve bu gruptaki yedi üyenin hepsini kadınlar oluşturmuştur. 2006 ve 2010 seçim dönemi için bir eylem planı oluşturulmuştur. Bu eylem planı, siyasal alandaki cinsiyet eşitliği konusunda istatistikî verilerin oluşturulması, analiz edilmesi ve bir eşitlik konferansının oluşturulmasını içermiştir. İsveç Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı'nda ise, "cinsiyet eşitliğini geliştirme konusundaki çabalar çok uzun bir süredir sadece kadınlara yöneltilmiştir. Böylece sanki sorun onlardaymış ve erkeklerin yaşam tarzına ve düşünce yapısına uyarlanma sorumluluğu onlara aitmiş gibi algılandı. Oysa toplumsal cinsiyet eşitliği, erkek değerlerine uyum göstermekle ilgili bir şey değildir (Engström, 2010: 84-85). Tüm bu uygulamalar değerlendirilecek olursa; İsveç Parlamentosu'nu hem kadınlar hem de erkekler için bir çalışma modeli yapma konusunda partilerin içinden ve dışından aktif bir katılım olduğunu görmekteyiz.

3.1.3.4.1. Fermuar Modeli, Zebra Sistemi

Siyasette kadın katılımını artırmak için "kota", "fermuar sistemi", "özel takvimler" gibi "geçici özel önlemler" alınması karar almada eşit temsili sağlamak için gerekli hale gelmiştir. "Yalnızca siyaset alanı için değil, bürokrasi için de gerekli olan "geçici özel önlemler" ve kadınlara "olumlu ayrımcılık" sağlayabilecek her türlü mekanizmayı kuracak yasal düzenlemelere de gerek vardır" (Acar, 2009: 20). Bu yasal düzenlemelerden biri olan *fermuar sistemi*, parti listelerinde cinsiyetlerin dönüşümlü olarak yazılması anlamına gelmektedir. Yani milletvekili aday listeleri bir kadın adayı bir erkek aday takip edecek şekilde oluşturulmaktadır. Fermuar sistemi gibi kota uygulamaları, kadınların kazanabilir pozisyonlardan aday olmalarına fırsat verdiği için en iyi uygulamalardır. Fermuar sistemi, İsveç'teki beş parti toplumsal cinsiyet dengesini parlamentoda da sağlamak için uygulamaktadır ve Yeşil Parti ve diğer birkaç parti tarafından kullanılmaktadır. Bu tür uygulamalar, yasal yaptırımlar olmadığı için partilerin inisiyatifindedir.

3.1.3.2. İsveç'te Nispi Temsil Sisteminin Varlığı

Günümüzde, İskandinav ülkelerindeki kadınların siyasal katılım oranlarının yüksek olmasını iki ana faktör daha baskın gelmektedir: nispi temsil sistemleri ve ülkelerin siyasal partiler aracılığıyla gerçekleştirdikleri kota uygulamaları.

Tablo 5: İskandinav Ülkelerinde Kota Uygulamaları ve Seçim Sistemleri

Ülke	Kadın Oranı	Uygulanan Kota Türü	Seçim Sistemleri
İsveç	44,7	Parti Kotaları	Nispi Temsil Sistemi
İzlanda	42,9	Parti Kotaları	Nispi Temsil Sistemi
Finlandiya	42,5	Kota Uygulanıyor	Nispi Temsil Sistemi
Norveç	39,6	Parti Kotaları	Nispi Temsil Sistemi
Danimarka	39,1	Kota Uygulanıyor	Nispi Temsil Sistemi

Kaynak: www.ipu.org ve www.quotaproject.org

Tablo 5'den de anlaşılacağı üzere, siyasi parti kotalarının varlığıyla, nispi temsil sistemi arasında paralellik söz konusudur. Özellikle İsveç ve İzlanda'da hem nispi temsil sistemi hem de parti kotaları uygulanmaktadır. Danimarka'da ise Sosyal Demokrat Parti kısa bir dönem parti kotaları uygulamış fakat sonrasında bu uygulamayı kaldırmıştır (Dahlerup ve Freidenvall, 2003: 10).

İsveç, % 4 lük bir oranla nispi temsil sistemine sahip ülkelerden biridir. Bir siyasi partinin mecliste temsil edilebilmesi için ülke genelindeki % 4'lük veya bölge bazında geçerli olan %12'lik oy barajını aşması gerekmektedir. Nispi temsil sistemi, "partilerin seçimlerde aldıkları oy oranına eşit şekilde parlamentoda temsil edilmeleri" amacını gütmektedir (Yavaşgel, t.y.: 8). Buna göre, İsveç, parlamento (Riksdag) üyelerini seçmek için nispi temsil liste sistemini kullanır. Siyasi partiler, her ilçe başına 9 aday belirlerler ve koltuklar partilerin aldığı oy oranına göre tahsis edilir. Nispi temsil sistemi, kadınların parti listelerinde yer alması için önemlidir. Parti liderlerinin istek ve taahhütleri, kadınların parti listelerinde "kazanabilir" konumlarda olması için gereklidir. Bu bağlamda, Wicks ve Dion (2008: 35), Kanada'da kadınların temsil durumunu anlatan çalışmalarında, İsveç'i de

dikkate alarak nispi temsil sistemine uygun aday listesini oluşturan ülkelerdeki parlamentolarda, genellikle kadın temsilinin daha yüksek olduğunu vurgulamışlardır. Çünkü nispi temsil sistemi, kotaların en kolay tanımlanıp yer bulduğu temsil sistemi olarak bilinmektedir. Bu noktada, diğer İskandinav ülkelerinde de parlamentoya giren kadın sayısının fazla olmasında, uyguladıkları nispi temsil sisteminin etkisi vardır denilebilir (Wicks ve Dion, 2008: 35).

Ayrıca, nispi temsil sistemi parlamentoya daha fazla partinin girmesini sağlar. Parti sayısının çoğalması ise, seçimlerde oyların dağılması nedeniyle parlamento çoğunluğunun bir partide toplanmasını güçleştirmekte ve koalisyon veya azınlık hükümetlerini zorunlu kılmaktadır. Fakat bu hükümet türleri, şimdiye değin ancak İskandinav ülkeleri gibi sağlam demokratik geleneklere, oldukça ekonomik ve toplumsal yapılara sahip ülkelerde başarıyla yürütülebilmiştir (Türk, 1976: 40). Wilma Rule'un 1981'de yaptığı bir araştırmaya göre, nispi temsil sistemlerinde kadınlar daha çok parlamentoya girmektedir. Çünkü bu sistemlerde aday listeleri hazırlanmasında azınlık gruplarının da dikkate alınıp bu grupların temsilcilerine de yer vermek gerekmektedir. Kadınlar da farklı gruplar olarak değerlendirildiği için listelerde kadın adaylara yer verilmesi bir zorunluluğun sonucunda olmaktadır (Say, 1998: 52). Bu sebeple, nispi temsil sisteminin kadınların seçim beklentileri açısından çoğunluk sistemine göre daha avantajlı bir etki yaptığı söylenebilir.

3.1.3.3. İsveç'teki Siyasal Yapı ve Partiler

İsveç, 2010 seçimleri itibariyle parlamentosunda 349 milletvekiline sahiptir ve milletvekilleri dört yıllığına seçilmektedir. Şu an sekiz parti parlamentoda temsil edilmektedir. Bu partileri, Sosyal Demokrat Parti (112), Muhafazakâr Parti (107), Yeşil Parti (25), Liberal Parti (24), Merkez Parti(23), İsveç Demokratları (20), Sol Parti (19) ve Hıristiyan Demokrat Parti(19) olarak sıralamak mümkündür (Sverige Riksdag t.y., <http://www.riksdagen.se/en/Members-and-parties/>).

İsveç'in Kanada Büyükelçisi Ingrid Iremark, İsveç'te kadınların politik hayata katılımının normal olduğunu; çünkü siyasi partiler, kadın ve erkekler adayları eşit şekilde çalışmalarına imkân tanımazlarsa seçimleri kazanmak için partilerin zor durumlara düşeceğini düşünmektedir. Ayrıca, siyaset bilimci Lisa Young, İsveç'teki bu yapının kadın

adaylar için daha fazla fırsat oluşturduğunu, çünkü bu durumun seçim sürecinde partilerin davranışlarını da etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca İsveç, genellikle çatışmanın çözümü desteklemek için yapılandırılmış bir parlamenter sisteme sahiptir ve bu sistem İsveç tarafından “uzlaşmacı demokrasi” olarak adlandırılır. İsveç, siyasi kültür ve aile dostu çalışma koşullarıyla kadın politikacıların istihdamını ve muhafazasını kolaylaştırmaktadır (Wicks and Dion, 2008: 35).

İsveç Anayasası'na (Svenska Grundlagarna) baktığımızda, II. Bölüm 16. maddede (http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended___6319.aspx) düzenlenen cinsiyet eşitliği ilkesiyle açıkça kota gibi pozitif ayrımcılık önlemlerine izin verdiği görülmektedir. Usal (2010: 151), bu önlemlerin hangi alanlarda olduğunu şöyle ifade etmektedir:

(...) 1992 tarihinde kabul edilen İsveç Cinsiyet Eşitliği Yasası (Jämställdhetslagen) ise sadece istihdam piyasasında eşitliği öngörmekte ve çalışma hayatında eşit fırsatlar oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu yasa uyarınca, cinsiyet eşitliğinin sağlanması için istihdam alanında pozitif eylemler alınabilmektedir. Bu yasanın yanı sıra istihdam hayatında etnik veya cinsel tercih temelli ile engellilik haline dayalı ayrımcılık yapılmamasına ilişkin başka münferit eşitlik yasaları da bulunmaktadır. Ancak söz konusu istihdamda eşitlik yasalarının hiçbiri siyasi partiler tarafından gösterilecek adayların seçiminde uygulanmamaktadır. Zira İsveç hukuku uyarınca, siyasi partiler kar amacı gütmeyen partiler olarak kabul edilmektedir. Hukuken bu kuruluşlar hiçbir yasa ile düzenlenmemiş olup sadece kendi iç kurallarıyla bağlı tutulmaktadır. Öte yandan, İsveç Seçim Yasası (Vallagen) incelendiğinde, bu yasanın sadece seçimlerin yürütülmesine ilişkin olup, siyasi partilerin adaylarını nasıl seçeceğini düzenlemediği görülmektedir. Buna göre, siyasi partiler açısından zorunlu husus, partilerin isimlerinin kaydedilmesi ve adaylarının da seçim kuruluna bildirilmesidir. Bu anlamda, İsveç sisteminde seçim yönetimine ilişkin yasal düzenlemeler neredeyse minimum düzeydedir. Bu noktada, kadınların siyasal hayata katılmasını teşvik edici pozitif ayrımcılık önlemleri alma konusunda siyasi partiler serbest bırakılmakta ve kota uygulamalarını sadece kendi iç tüzüklerinde belirlemektedirler.

İsveç, cinsiyet dengesine sahip parlamentoları son birkaç on yıldır yaşamaktadır. İsveç'teki kadınlar için siyasi fırsatlar, uzlaşmacı bir siyasi kültür ve siyasi partilerdeki kadın çalışmalarına sahip olan seçim sistemiyle şekillenmiştir. Parti yapıları içindeki kadın hareketleri, kadın katılımcıların eğitimini ve istihdamını başarılı bir şekilde savunmuşlardır (Wicks ve Dion, 2008: 35). Bu bağlamda, İsveç'teki siyasal yapının kadınların katılımını destekleyici yönde olduğu görülmektedir.

3.1.3.4. Çalışan Kadın Sayısını Arttırma Çabası

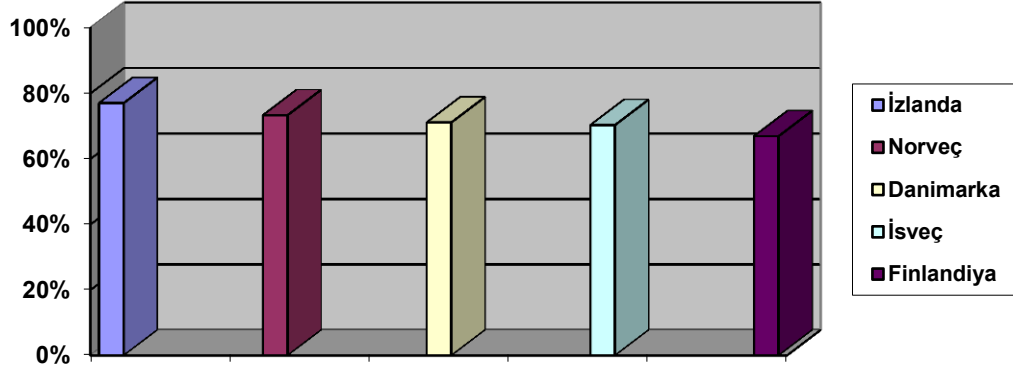
2010 verilerine göre, 9 482 855 olan nüfusunun 4 756 021'i kadınlardan, 4 726 834'ü erkeklerden oluşmaktadır. Yeni nüfusun kadın erkek dağılımı birçok ülkedeki gibi nerdeyse yarı yarıyadır (Sweden's Population by Sex and Age, 2011, http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____264373.aspx). İsveç'te çalışabilir her beş kadından dördü istihdama doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu durum uygulanan belirli bir politikanın sonucudur. Bu politika, kadın ve erkeklerin eşit olması gerekliliğini göz önüne alınır. Yani, kadın ve erkeklerin toplumda ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için eşit fırsatlara sahip olmaları gerekir. Özellikle kadınların geleneksel çalışma alanlarının dışına çıkmaları hedeflenmektedir (Çalışlar ve Uçkan, 1996: 60). Bugün, İsveç'e gidildiğinde otobüs şoförlerinin, belediye temizlik işçilerinin, park-bahçe düzenlemesi yapan görevlilerin birçoğunun kadın olduğu görülecektir. Çünkü geleneksel erkek meslekleri ve kadın meslekleri gibi kavramlar bu gelişmelerle silinmeye çalışılmaktadır.

İsveç Sosyal Demokrat Parti Eski Genel Sekreteri Ingela Thalen, 1995'te *Kuzeyde Refah Modelleri* adlı seminerde, çalışma hayatındaki kadınların olumsuz durumunu özetlerken; iş piyasasında kadınların eşitliği neden yakalayamadıkları üzerinde şu şekilde durmuştur (Çalışlar ve Uçkan, 1996, 61-62):

İlk olarak, erkekler ve kadınların meslek seçme bakımından farklı olduğunu belirtmek isterim. Çalışan kadınların çoğu kamu kesimindedir. Belediyeye ya da il meclisine bağlı sağlık sektöründe büyük bir çoğunlukla çocuklara ve yaşlılara bakmaktadırlar. Diğer bir deyişle, kadınlar geleneksel görevlerini yapmaktadırlar (...) İkinci neden, kadınların erkeklerden daha az para kazanıyor olması (...) Üçüncü neden ise, kadınların iş çevrelerinin, erkeklerinkinden daha geri olmasıdır (...) Dördüncü neden ise, kadınların erkeklere oranla daha fazla "part time" çalışıyor olmalarıdır (...) Beşinci neden, kadınların günümüzde de ailenin ve çocukların yükünü taşıyor olmalarıdır.

Tüm bu sebepler İsveç'in cinsiyet eşitliğini sağlama ve özellikle kadınların çalışma hayatına kazandırılmaları konusundaki çalışmalarını günümüz itibariyle tetiklediğini söyleyebiliriz. 1995'te yapılan bu durum tespiti, hem ülkenin çalışma hayatında kadınların nasıl bir durumda olduğunu göstermiştir hem de bu olumsuzlukların yok edilebilmesi için neler yapılması gerektiği düşüncesini harekete geçirmiştir.

Şekil 3: İskandinav Ülkeleri Kadın Çalışan Oranları

Kaynak: OECD, 2011

Bugün, 2011 OECD verilerine göre, 15–64 yaş arası kadın çalışan oranı % 56,7’dir. Durum böyle olunca, görüldüğü üzere İskandinav ülkeleri bu oranın bir hayli üstündedir. Kadın çalışan oranları bakımından ilk dört ülke, İsveç’in de dâhil olduğu İskandinav ülkelerinden oluşturmaktadır. İlk sırayı % 77’yle İzlanda alırken; onu Norveç % 73,3, Danimarka % 71, 1, İsveç % 70,3 ve Finlandiya % 66,9’luk oranla takip etmektedir. Şekilden de anlaşılacağı üzere, kadın çalışan oranları İskandinav ülkelerinde birbirine oldukça yakındır. İsveç, dördüncü sırada olmasına rağmen; yüksek kadın çalışan oranına sahiptir. İsveç’te, kadın çalışan sayısının artışıyla siyasete katılım arasında olumlu bir ilişki olduğundan söz edilebilir. Daha önce bahsedildiği üzere, gelir ve meslek sahibi olan kadın siyasal alana girme konusunda daha cesaretlidir. Çünkü ekonomik özgürlükle kadınlar özel hayattan kamu alanına kolaylıkla geçiş yapabilmektedir. Böylece, siyasal alanda kadın temsili artmaktadır.

Parlamentoda kadın temsil oranı bakımından dünya dördüncüsü, İskandinav ülkeleri birincisi olan İsveç, etkin kadın erkek eşitsizliğini giderme politikalarıyla bu başarıları elde etmiştir. Viking döneminden başlayan ve bugün hala geçerliliğini koruyan şiddetin yanı sıra benimsedikleri eşitlik anlayışı, kadınların 1921’den beri parlamentoda görev almasını sağlamıştır. Özellikle, siyasal yapının esnekliği, nispi temsil sisteminin fermuar/zebra modeline dayalı liste usulüyle uyumlu olması, 1970 ve sonrasında uygulanan gönüllü kota politikaları, eşit temsil için kamusal hayata eşit katılımın sağlanması çabaları, İsveç’te kadınların siyasal katılımını arttırmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SİYASAL KATILIM MÜCADELESİNDE TÜRKİYE

4.1. Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımı

4.1.1. Tarihsel Süreç

Türkiye, diğer ülkeler gibi kadın konusunda kendine özgün tarihsel bir gelişim göstermiştir. Yaşanan gelişmeler (ya da olumsuzluklar), hem tarihsel sürecin hem de mevcut şartlara ayak uydurma gereğinin bir yansıması niteliğindedir. Bu yüzden, Türkiye’deki kadınların siyasal katılım mücadelesine değinirken tarihsel bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Türkiye’de kadın haklarının bugün ulaştığı noktayı Cumhuriyet öncesinden günümüze kadar olan gelişmelerle ele almakta fayda vardır. Çünkü Türklerin tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Kadının toplum içindeki konumu ise Eski Türklerde, Osmanlı Devleti’nde ve Cumhuriyet (günümüz) döneminde farklılık göstermektedir. Ayrıca İslamiyet öncesi ve sonrası dönemde de kadınların durumu farklılık arz etmektedir.

Eski Türklerde kadınlar, erkeklerden farklı bir konumda değildir. Ok kullanmak, kendilerine ait atlara sahip olmak, savaşta erkeklerin yanında yer almak gibi durumlar kadınlarla erkeklerin Eski Türklerde eşit konumda olduğunun bir kanıtıdır. “Eski Türkler savaşçı bir yapıya sahip, göçebelik özellikleriyle şekillenmişlerdir (...) Örneğin kadınlar da erkekler gibi ata biner, ok atıp kılıç kullanır ve savaşa da erkeklerle beraber gitmişlerdir” (Doğramacı, 1997: 3).

Tarihimizin en eski dönemlerinde kadının sosyal, ekonomik, askeri ve hatta hakanın yanında hatun olarak devlet işlerinde görev almasıyla siyasi hayata erkeklerle eşit katılımı söz konusudur. “Eski Türklerde kadın hatun olarak hakanın yanında yer alır, tam anlamı ile toplumda aktif rol oynardı” (Eroğlu, 2008: 223). Orhun Kitabelerinde de Türk kadınıyla ilgili olumlu ifadeler bulunmaktadır. Devlet yönetiminde ise “devleti idare eden

han” ve “devleti bilen hatun” geleneklerine göre; emirnameler, “Han ve Hatun emreder” şeklinde başlarsa geçerlilik kazanmaktaydı.

Kadının Eski Türk Devletlerinde toplumsal alanda etkin olması ve siyasal alanda da söz sahibi olması İslamiyet’le beraber değişmiştir. İslam dininin kabul edildiği ilk dönemlerde Türklerde kadınların öğretmen, şair ve asker gibi görevlerde buldukları görülmektedir. Sonrasında farklı kültürlerle ilişki kurulması ve bu kültürlerden etkilenilmesiyle Türk kadını toplumdaki önemini yitirmiş ve ikinci plana atılmıştır (Doğramacı, 1993: 15). Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle beraber toplumda Arap ve İran kültürünün etkisi görülmeye başlamış ve kadının statüsünde bir gerileme yaşanmıştır. “Medeni ilkelerde eşitlik ilkesinin yerini, erkeğin üstünlüğüne bırakmıştır” (Eroğlu, 2008: 223).

Osmanlı Devleti’nde ise saray içindeki kadınların zaman zaman etkinliği artsa da İslamiyet’in etkisi kadının durumunu farklılaştırmıştır. Kentte yaşayan kadın bu durumdan kırsal kesimde yaşayandan kadından daha çok etkilenmiştir. İnan’a göre (1982), İstanbul’un fethi ile beraber kadınlar, “şehirlerde ayrı bir hayat düzenine alıştırmak istenmiş, İran ve Bizans haremi Türk sarayına örnek olmuş” ve 15. yüzyılda “haremlik ve selamlık” olarak saraylar ikiye ayrılmıştır. Vezirlerin ve beylerin konaklarında da benzer durum yaşanmıştır. Böylece, harem ve çok kadınla evlilik (poligami), üst sınıfın uygulamalarıyla beraber yayılmaya başlamıştır (Dinç, 2002: 41). Kadınların kıyafetlerini, topluma katılmalarını, erkeklerle olan ilişkilerini düzenleyen bir takım fermanlar çıkarılmıştır.

Berktaş (2004: 11), Osmanlı Devleti’ni sultanın uyguladığı örfi hukuk olarak da bilinen İslam Hukuku’nun, yani şeriatın egemen olduğu bir toplum olarak tanımlamaktadır ve bu toplumda kadınların toplumdaki konumunun şeriatla hangi açıdan şekillendiğini şöyle ifade etmektedir:

Şeriat ise, kadınların erkeklere göre “doğal” olarak ikincil konumda olduklarını varsayıyordu. “Kuran’da kadınların hiçbir hakkının bulunmadığı” savı doğru değildi ama, var olan hakların erkeklerle eşit sayılmayan bir kesime tanınmış olduğu da açıktı. Evlilik ve aileye ilişkin yasalar erkeğin çökeşliliğine izin veriyordu (bu “izin”, ekonomik koşullar nedeniyle erkeklerin çoğunluğu tarafından uygulanamamış olsa bile, yasal statü açısından erkek üstünlüğüne işaret eden bir olgudur), ayrıca cariyelik sistemi de yürürlükteydi ve erkekler istedikleri kadar köle kadınla birlikte yaşayabilirlerdi. Boşanma, erkek açısından

kolaylaştırılmış durumdaydı ve bazı istisnalar dışında kadının boşanma hakkı yoktu. Aynı anlayışın bir uzantısı olarak, çocukların velayeti de babanın ve baba ailesinin üzerindeydi. Kadınların mülkiyet ve miras hakları bulunmakla birlikte, kadının mirastan aldığı pay erkeğinkinin yarısıydı.

Bu koşullar altındaki kadınlar, Osmanlı Devleti zamanında pek de etkin olamamıştır. Kadının geleneksel ev içi rolü devam etmiş; ne tarih kitaplarında ne de resmi kayıtlarda değer görmüştür. Kadınların dâhil olduğu ilk nüfus sayımının 1882’de yapılmış olması bu durumun bir kanıtıdır (Çakır 1995’ten aktaran Baltacı ve diğerleri t.y.: 8).

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları, Osmanlı Devleti kendi içinde değişimlere gitmiştir. Toprak kayıpları ve ekonomideki sorunların artmasıyla Osmanlı Devleti, Batı’nın sosyal, siyasal ve askeri kurumlarını örnek almış ve bu alanlarda benzer yapılanmaya gitmiştir. Temel haklar fermanı olarak bilinen 1839 Tanzimat Fermanı ve ardından dini ve örfi nitelikteki yapı değiştirilmek istenmiştir. “28 Şubat 1856 Tarihinde hazırlanarak ilan edilen Islahat Fermanı ise, Türk tarihinde ilk defa bir belgede cinsiyet bakımından bir sınıfın başka bir sınıftan aşağı tutulmasını gerektiren bütün tabirleri ve resmi yazışmaları ebediyen kaldırmıştır” (Çürük, 2009: 317). 1876’da ilan edilen I. Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi’nin getirdiği anayasal dönemin pek uzun sürmemesi, II. Meşrutiyet’in ilanını gerektirmiştir. Böylece, Osmanlı Devleti sadece siyasal alanda değil, toplumun tüm alanlarında (eğitim, hukuk, ekonomi, toplumsal yaşam) değişmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti’nde yaşanan bu Batılılaşma hareketleri, kadın hakları konusundaki tartışmaları da başlatmıştır. Ortaylı (2001: 116-125)’ya göre, Türk kadın hareketlerinin gelişimi Batılılaşmayla paralellik göstermiştir. Batıda devrimler sonucu gelişen kadın hareketleri kadınlara siyasal alanda oy kullanma gibi bazı haklar kazandırmıştır. Osmanlı Devleti’nde de kadın haklarının tartışılması aynı yüzyıla rastlamış ve medeni haklar olarak değerlendirilen “evlenme, boşanma, miras, cariyeliğin kaldırılması, çalışma hayatı, eğitim ve siyaset gibi pek çok konu” bu dönem içinde tartışılmıştır.

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri’nde, Osmanlı kadının durumunun değişmesi, Batılı kadının sahip olduğu haklara sahip olması, o dönem yayınlanan gazete ve dergilerde tartışılmıştır (Kaplan,1998:7-9). Değişmeye ve farklılaşmaya başlayan kadınlar içinde buldukları durumu sorgulayan ve kadın erkek eşitsizliğini dile getiren kadınlar, aile yaşamında, toplumsal yaşamda, çalışma ve siyaset alanda yeni bir düzenlemeye gidilmesi

gerektiğini vurgulamışlardır (Çakır: 1996: 316). Berktaş (2010), Osmanlı kadınlarının uyanışına şöyle değinmektedir:

Osmanlı kadınları da, bir zaman aralığıyla ama özünde aynı çerçeve içinde, tıpkı Batılı hemcinsleri gibi özsel eşitlik talebinde bulunuyor ve “biz de insan değil miyiz?” diye soruyorlardı: “Şurasını iyi bilmek gerekir ki, ne erkekler kadınlara hizmetkâr ne de kadınlar erkeklerle cariye olmak için yaratılmıştır... El ayak, göz akıl gibi vasıtalarda bizim erkeklerden ne farkımız var? Biz de insan değil miyiz?” (1868’de yayına başlayan Terakki gazetesinde yazan Rabia Hanım). Buna bağlı olarak, Osmanlı kadınları açısından “birey” ve “yurttaş” olma taleplerinin dile getirildiğini görüyoruz. Üstelik daha 20. Yüzyılın başında siyasal haklarını, oy hakkını elde edeceklerini tasavvur ediyorlar. Örneğin, kadınlar Dünyası’nda 1913 yılında yer alan bir yazıda, oy hakkının kazanılmasının çok da uzun bir zaman almayacağı tahmininde bulunularak bu konuda ileriye dönük bir tahmin de yapılmaktadır.

Kadınlar eğitim, iş-istihdam imkânlarının artırılması, kılık kıyafetlerinin ve yaşam biçimlerinin iyileştirilmesi isterken bir bölümü feminist ama genelde sosyal yardım amaçlı birçok dernek kurulmuştur. Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi, Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Mamulat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi, Teali-i Vatani Osmani Hanımlar Cemiyeti gibi dernekler hem kadınların hak talebi için hem de şartlarının bir gerekliliği olarak kurulmuştur. Bu dönemde, seçme ve seçilme hakkını gündeme getiren ve kadın erkek eşitliğini savunan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti gibi dernekler de kadınların siyasallaşmasına katkıda bulunmuştur (Çadır, 2011: 34; Demir, 2002: 78).). “Kimi kadınlar fedakâr, savaş döneminde camilerde aç olan insanları doyuruyorlardı, kadınlar böylelikle sosyal alanda aktif olmayı öğrendiler” (Çürük, 2009: 317).

Kadınların birçok talebine rağmen, Tanzimat’tan Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına kadar kadın haklarının tanınması ve kadınların toplumsal konumlarını iyileştirecek bir çalışma, Osmanlı Devleti’nin amaçları arasında yer almamıştır. Ayrıca kadınların siyasal katılımı konusu da devlet yönetiminin öncelikleri arasına girmemiştir (Çitçi 1982’den aktaran Şahin, 2011: 21). Çünkü “monarşik bir yapıya sahip Osmanlı Devleti’nde tebaanın oyuna dayalı, seçimi esas alan bir yönetim tarzı söz konusu olmadığı için kadınların siyasal katılımı da bir sorun olarak Meşrutiyet dönemine kadar gündeme gelmemiştir” (Çadır, 2011: 33). Bu durum, Osmanlı Devleti’nin monarşik, merkezîyetçi ve teokratik yapısı katılımcı bir sistem için uygun olmadığına da bir göstergesidir.

Osmanlı Devleti'nin bu tutumuna rağmen kadın hareketleri öncelikle aydın kesimde başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında hukuk ve eğitim alanında yapılan değişimler kadınları ev dışına çıkararak siyasallaşmalarına ve örgütlenmelerine fırsat vermiştir (Çaha, 1996: 10). Böylece kadınlar, belirli ölçülerde çalışma hayatına girmiş ve bu kadınlar kadının siyasallaşma sürecini başlatmıştır. Gökçimen (2008: 11), II. Meşrutiyet ile gelişen bu süreci şu şekilde özetlemektedir:

II. Meşrutiyet dönemi kadın hayatı bakımından çok değişik safhalar gösterir. Bir taraftan öğrenim ve eğitim gören kadınların meslek hayatına yönelmesi, diğer taraftan taassuptan kurtulma çabası vardır. 1914-1918 Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin katılması ile toplum hayatında yeni bir durum meydana gelmiştir. Askere giden erkeklerden açık kalan bazı memurluklara kadınların tayin edilmesi zorunluluğu doğmuş, savaş sonrası azalan erkek nüfusu kadınlara çalışma olanakları hazırlamış, hastanelerde, posta tekel idaresinde, laboratuvarlarda ve diğer bazı işlerde kadın çalışan sayısı artmıştır. Kadın cephe gerisi işlerde ve kaldığı evinde eskisinden daha çok çalışma mecburiyeti hissetmiştir.

Savaşta erkeklerle birlikte yer alan, İstanbul'un ve Anadolu'nun işgalini protesto eden mitinglere katılan kadınlar, Kurtuluş Savaşı için Anadolu'da kurulan örgütlenmelerde katılmışlardır. Üye olmakla yetinmeyerek, 1919'da Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetini kurmuşlardır (Tekeli 1982: 202). Berktaş (2004: 16), "1918'de, kurtuluş savaşına katılan bütün güçleri bir araya getirip seferber etmek için oluşturulan Milli Kongre'ye katılan 51 örgütün 16'sının, çeşitli amaçlarla kurulmuş olan kadın örgütleri olduğunu" belirtmiştir. Böylece kadınların toplumsal hayatta aktif olmaya çalıştıkları ve ülke sorunlarına tepkisiz kalmadıkları görülmektedir.

Bununla birlikte, Kurtuluş Savaşı zamanında kurulan Birinci Büyük Millet Meclisi, kadınlarla alakalı konular genellikle sert tutumla karşılanmıştır. 1922'de kurulan ikinci meclis kadın konularında olumsuz görüşe sahip kişilerin varlığını korusa da kadınların "oy haklarından" söz edilecek bir ortam yakalanmıştır (Tekeli, 1982: 205-206). 1922'de Medeni Kanun kabul edilmesiyle birlikte küçük yaşta evlenme ve çok kadınla evlilik kaldırılmış; miras hukukunda kadın ve erkeğe eşit haklara sahip olmuşlardır (Gökçimen, 2008: 49).

4.1.1.1. Cumhuriyetle Beraber Gelişen Süreç

1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle, modern bir devlet yapısı inşa edebilmek için toplumsal değişim ve yenilenme süreci başlamıştır. I. Dünya Savaşı ile birlikte

çalışmaya başlayan Türk kadınları, Cumhuriyet'in ilanı ile desteklenmiş ve Batılı kadınlara tanınan hak ve hürriyetler bu dönemde Türk kadınlarına tanınmıştır. Laik hukukun kabul edilmesi ile birlikte kamu alanına giren kadın, eşitlikçi anlayışa dayalı kamu politikalarıyla devlet tarafından katılımları arttırılmaya çalışılmıştır. "Atatürk döneminde, adeta bir devlet feminizmi yaşanmış, kadınlar devlet eliyle güçlendirilmişti" (Say, 1998: 3). Devrimci bir modernleşmeyi savunan Atatürk, Cumhuriyet reformlarıyla beraber "bir yandan kadınların kamu alanına açılmasının önündeki çok sayıda engeli ortadan kaldırırken, bir yandan da toplumda kadın-erkek eşitliği fikrine olumlu bir ideolojik anlam yüklemiştir" ve "bu ideolojiyi benimseyen kadın ve erkek yeni kuşaklar ve kadrolar" oluşturmaya çalışmıştır.

3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmesiyle eğitim laikleşmiş ve bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı altında toplanmıştır. Bu sayede, kız ve erkek okulları birleştirilerek karma haline getirilmiştir. 1924'de Hilafet'in kaldırılmasıyla dinsel kurum ve mekanizmalar cumhuriyet reformlarının gerçekleşebilmesi için lağvedilmiştir. Berktaş (2004: 17), 'a göre, dinsel kurumlar "ataerkil cinsiyetçi düzeni doğal ve "ilahi takdir" eseri olarak kabul edip pekişmesine hizmet ettiği için, laikleşme ataerkilliğin en önemli meşruiyet kaynağının ortadan kaldırılması" anlamına gelmektedir. Böylece ataerkillik biçim değiştirip daha ılımlı hale gelmiştir fakat ortadan kaldıramamıştır. Şubat 1926'da Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş; erkeğin çok eşliliği ve tek taraflı boşanması kaldırılmıştır. Kadınlara boşanma hakkı, velayet hakkı ve malları üzerinde tasarruf hakkı verilmiştir. Fakat henüz siyasal anlamda önemli bir uygulamaya gidilmemiştir.

3 Nisan 1923'te yapılan bir oturumda kadınların siyasal hakları ve seçim yapısı üzerine tartışmalar gündeme gelmiştir. 1909 yasasına göre düzenlenen seçim sisteminde oylamalar toprak temeline dayandırılmıştır. Her ilin seçim bölgesi sayıldığı ve her ilden elli bin erkeğe karşı bir milletvekilin seçildiği bir sistem hâkimdir Tunalı Hilmi Bey ve diğer bazı milletvekilleri kadınların da bu sisteme dâhil edilmesini istemiştir. Çünkü kadınlar Kurtuluş Savaşı döneminde erkeklerle eşit roller üstlenmişlerdir (Caporal 1982'den aktaran Yuva, 2005 28). Fakat anayasal bir değişiklik yapılmadığı için kadınlar, 1927 seçimlerinde yer almamışlardır. Tek partili yapının, kadın katılımına pek de izin vermediği şu ifadelerden anlaşılmaktadır (Kaplan, 1998: 198-201):

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında kurulan siyasi parti, hükümet programı ve yönetmeliklerde kadınlarla ilgili maddelere fazla yer verilmemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarının tek partisi

Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Bu parti kurulduğu sırada partinin hedeflerini belirleyen beyannamesinde (8 Nisan 1923) kadınlara ait beyannameler bulunmamaktadır. 9 Eylül 1923 yılında yayınlanan yönetmeliğinde “parti üyeleri arası cinsiyet ayrımına gidilmeyeceği” yazılıdır (...) Cumhuriyetin ikinci partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet partisinde de durum aynıdır. Kadın konusunda pek bir söylemi olmamakla birlikte inkılâplara da karşı olan bir parti olarak bilinmektedir. Ancak bir diğer parti, kurucu üyelerinin biri Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım olan Serbest Cumhuriyet Partisi, kadınların seçime katılımını en yüksek şekilde sağladığı görülmektedir. Samsunda 3200 oy kullanılmıştır. Bu oyların çoğunu Serbest Cumhuriyet Partisi taraftarı kadınların kullandığı ileri sürülmüştür

“Parti üyeleri arası cinsiyet ayrımına gidilmeyeceği” ibaresi pek de tatmin edici bulunmamıştır; toplumsal konularda yaşanan bazı gelişmeler, kadınların siyasal alanda isteklerini beslemiştir.

16 Haziran 1923 yılında, kadınlar, İstanbul'da Kadınlar Fırkası adında bir parti kurmaya çalışmışlardır ama Ankara'dan olumlu bir yanıt gelmeyince parti 1924'te derneğe dönüştürülmüş; Türk Kadınlar Birliği olarak çalışmasına devam etmiştir (Çürük, 2009: 318). Cumhuriyetçi rejimin “kadınların etkinliklerini sindirme ve yönlendirme stratejileri” izlediğini söyleyen Zihnioğlu (2009: 3), bu kadın girişimini şöyle değerlendirmektedir:

1923 yılı Mayıs ayında Nezihe Muhiddin'in öncülük ettiği bir grup kadın, Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişiminde bulundu. Kadınlar Halk Fırkası, Nezihe Muhiddin'e göre kadınların siyasi ve içtimai haklarını kazanmak, Cumhuriyet rejimi altında Meclis kürsüsünden bu hakları savunmak ve kadınlığın statüsünü yükseltmek için çalışacaktı. Bu anlamda kadın politikaları yürüten siyasi bir cemiyetti. Bu girişim hükümetin izin vermemesi üzerine başarısızlıkla sonuçlandı.

Zihnioğlu (2009: 4), kadın hareketinin öncüsü olan Nezihe Muhittin'in “1925'ten sonraki Takrir-i Sükûn döneminde ağır baskı koşulları sonucunda sözünü eksilttiğini ve özsansür uyguladığını” da belirtmektedir.

Kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi haklarının gelişiminin sağlanmasını hedefleyen, tek parti döneminde etkili olan tek kadın örgütü, Türk Kadınlar Birliği, 1927'de İstanbul'da düzenlenen bir kongre sonucunda ortaya çıkan bir bildiriye Meclise göndermiştir. Bu bildiriyle kadınların da erkekler gibi eşit oy kullanma hakkına sahip olduğunu dile getirilmiş ve eşit oy talebinde bulunulmuştur (Demir, 2002: 79). Kadınlar Birliği tarafından gelen talebin aşırı görülmesi, birlik yöneticileri görevlerinden uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. “Valiliğin Muhiddin'i suçlamasına Kadın Birliği içindeki muhalif kadınların da katılmasıyla bu hareket Muhiddin'in kadın alanında politika

yapmasına imkân vermeyecek biçimde yolsuzlukla suçlanmasıyla son buldu.” (Zihnioğlu, 2009: 5). Bu olaydan sonra, siyasal bir hak olarak ilk defa 1930’da Belediye Kanunu ile kadınlarımıza belediye meclisine üye seçmek ve seçilmek hakkını tanımıştır. Bu yasa, 20 Mart 1930 tarihinde 316 milletvekilinin 198’inin kabul oyu ile onaylanmıştır (Kaplan, 1998: 91).

3 Nisan 1930’da kabul edilen Belediyeler Yasası ile erkekler ile kadınlar arasındaki seçme ve seçilme konusundaki eşitsizlik giderilmiştir. Daha sonra, 1934 yılında da yapılan Anayasa değişikliği ile kadınlara milletvekili seçmek ve seçilmek hakkı tanınmıştır (Eroğlu, 2008: 224). 317 milletvekilinin 255’inin oyu ile beraber 22 yaşını bitiren kadın erkek her Türk için milletvekili seçme; 30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk’e de milletvekili seçilme hakkı verilmiştir (Demir, 2002: 79).

1934 yılında yapılan anayasa değişikliğinin ardından 1935’te genel seçimler yapılmış ve 18 kadın milletvekili parlamentoya girmiş; kadınlar parlamentoda % 4,5 oranında temsil edilmişlerdir (Gökçimen, 2008: 5). “Bu kadınlar toplum içinde belirli konumlara sahip, iyi eğitim almış, Cumhuriyet inkılâplarını benimseyen, Kurtuluş Savaşında aktif rol almış, kültürlü kadınlar olmuştur” (Kaplan, 1998: 201).

Yaraman (2006: 22), Cumhuriyet döneminde kadınlara verilen hakların “kadınların Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyılında verdiği mücadele, Batılılaşma biçiminde toplumsal dönüşümü belirleyen modernleşme süreci ve siyasal iktidarın çıkarı gibi dinamiklerle doğrudan ilişkili” belirtir. Kandiyoti (1990: 300-302) ise, Cumhuriyet dönemi uygulanan kadın politikalarının dönem açısından büyük önem taşıdığını belirtir ve bu politikaları simgesel bulur. Kandiyoti’ye göre, laiklik ise Kemalist devrimin en önemli reformudur; kadın da dinsel yapının geride kalan izlerini silmeye yarayan bir araçtır. Bu durumu bir anlamda “devlet destekli feminizm” olarak gören Kandiyoti, kadınların sosyo-ekonomik alanda gelişmelerini hedefleyen hakların, Kemalist devrimi kuvvetlendirme amacı güttüğünü belirtir. Yani kadınlar, Cumhuriyet dönemi için rejimin varlığını güçlendiren “piyonlar”dır. Böylece, Cumhuriyet kadına misyon yüklenmiş; modernleşme sürecinde eğitimli ve çağdaş kadın figürü yaratılmaya çalışılmıştır.

Batıda 1960 ve sonrası dönemde başlayan ikinci dalga feminist hareketi Türkiye’de de bir takım hareketlenmelere sebep olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarını da kapsayan ilk dalga feminist hareketi 1980’li yıllarda tekrar şu şekilde canlanmıştır (Yaraman, 2007: 63):

1980 darbesinin ardından tüm siyasal örgütlerin yasaklı ve tüm toplumsal örgütlenmelerin kısıtlı ve ciddi gözetim altında bulunduğu dönemde feminist hareket demokrat muhalefetin öncülerinden biri olarak ortaya çıktı. 1982’de YAZKO’nun düzenlediği, feminizmin kitlesel tartışma olarak ilk kez gündeme geldiği toplantı; 1983’te *Somut Dergisi*’nde yayımlanan feminist sayfa; 1984’te İstanbul’da kurulan Kadın Çevresi Kitap Kulübü; 1986’da Türkiye’nin de onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme’nin uygulamaya konması için dilekçe kampanyası; 1989’da kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi Vakfı; 1987’deki dayacağı meşrulaştıran bir mahkeme kararından çıkarak başlayan protesto eylemlerinin bir sonucu olarak 1990’da kurulan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı; 1990’da önceleri Başbakanlığa bağlı olan ve sonra bir devlet bakanlığına aktarılan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü; ilki İstanbul Üniversitesi’nde olmak üzere 1996’da Marmara ve diğer pek çok üniversitede kurulan kadın araştırmaları merkezleri, 1997’de kurulan KA-DER Türkiye’de ikinci dalga kadın hareketinin somut eylemleridir. Yine 1980’li yıllarda *Kadınca* dergisi ve onun genel yayın yönetmeni Duygu Asena’nın başta *Kadının Adı Yok* olmak üzere diğer kitapları kadınlık bilincinin entelektüel ve seçkin bir kesimin sınırlarını aşarak kitleselleşmesini sağladı. 1980’lerin ikinci yarısından itibaren Meclis’te temsil oranları çok kısıtlı sayıda da kalsa bile kadınlar bakanlar kurullarında, üstelik ekonomi, işçileri, dışişleri gibi önemli karar mekanizmalarında yer almaya başladılar. 1993’te Tansu Çiller Türkiye’nin ilk kadın başbakanı oldu. 2002’de kadın örgütlerinin yönlendirmelerinden de etkilenen yeni Medeni Kanun kabul edildi. Ataerkil yapının iyice sarsıldığı bu Kanun’da eşler arasında mal birliği ilkesi yürürlüğe girdi. Önce hukukçu kadınların çalışmalarıyla başlayıp bir kadın platformuna dönüşen baskı grubu 2005’teki yeni Ceza Kanunu’nun biçimlenmesinde etkin rol üstlendi. Bu kanuna göre; evlilik içi tecavüz suç sayılmış, aile içi şiddet eziyet başlığı altında düzenlenmiş, cinsel tecavüzün tanımı yapılmış ve erkek bedeninden başka aletlerin de tecavüze uğrayanın bedenine sokulması cinsel tecavüz olarak tanımlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler, Türkiye’de kadın statüsünü arttırmaya yönelik çabaların bir göstergesidir. Hem sosyal hem de siyasal alanda kadın varlığını verilen değer, uygulamada yeterli olmasa da toplumda süregelen dengesizlikleri gidermek ve demokrasiyi etkin bir şekilde gerçekleştirebilme açısından umut vericidir. Bu gelişmelere rağmen, günümüzde siyasal karar alma mekanizmalarında kadınlar yine de eksik temsil edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’deki kadınların siyasal katılımında gelinen son durumu değerlendirmekte fayda vardır.

4.1.2. Türkiye’nin Mevcut Durum Analizi

Cumhuriyet’in kuruluşunun ardından ilk on yıl içinde Atatürk’ün önderliğiyle kadınlar, aile içinde, eğitimde, toplumsal hayatta ve siyasette eşit haklar elde etmiştir. 1934 yılında birçok ülkeden daha erken elde edilen seçme ve seçilme hakkı, Türk kadınının parlamentoda yüksek oranda yer almasını sağlayamamıştır. Modernleşme çabalarının bir

parçası olan kadınlara seçme ve seçilme hakkı, Batılı ülkelerdeki gibi yoğun mücadeleler sonrası elde edilmemiştir. Bunun bir yansıması olarak, “1934’te seçme ve seçilme hakkına sahip olmuş kadınlar, o günden bugüne kadar siyasi karar organlarında yok denecek kadar az oranda temsil edilmişlerdir” (Gökçimen, 2008: 49).

Tablo 6: Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Oranları, 1935-2011

Seçim Yılı	Parlamentodaki Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı
1935	395	18	4.6
1943	435	16	3.7
1950	487	3	0.6
1957	610	8	1.3
1965	450	8	1.8
1973	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1999	550	22	4.2
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	78	14.2

Kaynak: KA-DER, 2011

Bugün parlamentosunda %14,2 oranında kadın milletvekili bulunduran Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en yüksek kadın milletvekili oranına sahiptir. Bu, Türkiye’de kadınların siyasal katılımının ne kadar yetersiz olduğunun bir göstergesidir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında parlamento’ya yansıyan %4,6’lık kadın milletvekili oranı, çok partili dönemde sekteye uğrayarak %1’in altına düşmüştür. Ayata (1998), 1946’da çok partili hayata geçilmesiyle beraber, demokratik rejim, çok partili sistem, piyasa ekonomisi gibi konuların gündeme gelmesiyle kadınların siyasete katılmaları ve mecliste yüksek seviyede temsil edilmeleri gerekliliğinin unutulduğunu belirtir (Çadır, 2011: 35). 1999 yılına kadar ise, kadınlar % 2’den az oranlarla düşük ve sabit bir katılım gösterilmişlerdir. Tablo 6’dan anlaşılacağı üzere, 1943-1999 arası dönemde kadınlar parlamentoda varla yok

arasındadırlar. 1999 yılından sonra kademeli olarak gerçekleşen artış maalesef tatmin edici bir boyutta değildir. % 14.2'lik kadın milletvekili oranı dünya ülkelerine kıyasla çok düşüktür.¹ Bu durum yerel yönetimlerde de pek farklı değildir.

Tablo 7: Türkiye’de Yerel Yönetimlerdeki Kadın Oranları

	Kadın	Toplam	Oran
Belediye Başkanı Sayısı	27	2.948	0.9
Belediye Meclis Üye Sayısı	1.340	31.790	4.2
İl Genel Meclis Üye Sayısı	110	3.379	3.2
Köy Muhtar Sayısı	65	34.275	0.2
Köy İhtiyar Meclis Üyesi Sayısı	329	138.177	0.2
Mahalle Muhtar Sayısı	429	18.607	2.3
Mahalle İhtiyar Heyeti Üye Sayısı	1.409	72.583	1.9
Toplam	3.709	301.759	1.2

Kaynak: KA-DER, 2011; www.mahalli-idareler.gov.tr

“Yerel yönetimler demokrasinin gelişmesinde; ayrıca kadınların karar alma mekanizmalarına katılımında anahtar bir role sahiptir” (Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın, 2008: 13). Bu açıdan bakıldığında yerel yönetimlere katılım oranının artmasının ulusal düzeydeki katılımı olumlu yönde etkileyeceği beklenebilir. Fakat Tablo 6 ve 7’den de anlaşılacağı üzere, Türkiye’de yerel düzeydeki kadın katılımı ulusal düzeydeki kadın katılımına göre oldukça azdır.

4.1.3. Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler

Türkiye’de kadınların siyasal katılımını engelleyen sebepleri, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi, kadınların aile ve yakınlarından yeterli destek görememesi, siyasal sistemin erkek egemen yapısı, sosyo-ekonomik yetersizlik, örgütlere katılım azlığı ve cinsiyet kotası uygulamalarının eksikliği olarak sıralamak mümkündür. Buradaki bazı

¹ Dünya parlamentolarında kadın milletvekili oranlarını gösteren Tablo 1’e göre, Türkiye ülkeler arasında 88. sırada yer almaktadır.

faktörlere daha önce değinildiği için fazla detaylandırılmayacak, kota konusu üzerinde durulacaktır.

4.1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Aile-Siyaset Açmazı

Süregelen tarihsel ve kültürel gerçeklikler, kadınlar ve erkekler arasında cinsiyete dayalı iş bölümünün oluşmasına sebep olmuştur. Geleneksel cinsiyet rollerini oluşturan iş bölümü, kadın ve erkek arasındaki mesafeyi arttırmıştır. Türkiye’de ise kadın ve erkeğin farklı görevler üstlenmesiyle oluşan bu mesafe daha belirgindir. Çünkü Türkiye’de kadın, toplumsal yapı gereği ev içi işlerde ön plana çıkar; ailesinin bakımını üstlenir ve ihtiyaçlarını ev içinde karşılamaya çalışır. Buna karşılık erkek, daha çok kamusal alanda varlık gösterir; üretim ve ticaret yapar, para kazanır, sosyal ve siyasal olaylara daha fazla zaman ayırır ve aile içi hiyerarşinin en tepesinde yer alarak hâkimiyeti tekelinde tutar.

Kadınlara verilen ev içi görevlerin yerine getirilmesi, kadınların ekonomik, toplumsal ve siyasal hayata katılımını zorlaştırmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak kadının yakın çevresi tarafından öne sürülen siyaset ve aile hayatının bağdaşmayacağı görüşü, kadını siyasal alandan uzaklaştırmaktadır. Kocasını ve yakın çevresinin yoğun bir şekilde benimsediği bu yaklaşım, hem ev içi hem de kamusal alanda mücadele eden kadın için kabullenilebilir bir hal almaktadır. Bu yüzden, siyasal hayata katılmak isteyen kadının aşması gereken ilk sorunlardan biri aile ve siyaset açmazına çözüm bulmaktır. Ayrıca ailesi ve yakın çevresiyle sınırlanmış bir toplumsal hayat, kadını siyasal açıdan deneyimsiz ve bilgisiz olduğu inancını benimsemesine sebep olur. Kamusal alandaki uygulamalar ve kurallarla özel alanın özelliklerini bağdaştırmakta zorlanır.

4.1.3.2. Siyasal Sistem, Siyasal Partiler, Erkek Egemen Yapı

Siyasal sistemde erkeklerin etkin görevler üstlenmesi ve bu sistemin erkek zihniyetiyle şekillenmesi, siyasette erkek egemen yapıyı beslemektedir. Rekabetin, çıkarların ve gücün ön planda olduğu siyaset, görece daha naif ve fedakâr bir kesim tarafından değil güçlü ve yönetme güdüsü yüksek bir kesim tarafından kullanılmayı hak etmektedir (KA-DER, 2002: 34). Tartışan, rahatlıkla konuşan, girişken olan, mücadeleci ve

rekabet etme gücüne sahip olan bu özellikler, Türk toplumunda erkeğe özgü özellikler olarak kabul edilmektedir. Böylece, siyasette kadına ihtiyaç duyulmamakta ve kadın sadece seçmen kitlesi olarak kabul görmektedir. Bu durum, 550 milletvekili içinde sembolik olarak 78 kadın milletvekilinin bulunmasının bir sebebi olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışma saatlerinde, kullanılan mekânda ve politik üslupta bile erkeksi anlayış, siyasetin üstün güç yönünde şekillendiğinin bir göstergesidir. Bu anlayış, kadın oranının azlığı, kadına bakış açısı ve siyasal sistemin öncelikleriyle belirlendiği için kolay kolay değişmemektedir.

Siyasal partilerin kadın erkek eşitliğine bakış açıları, kadın sorunlarına verdikleri önem kadının siyasal katılımını etkileyen unsurlardandır. Türkiye’de partiler, kadınları seçmen kitlesi olarak görmektedir ve genellikle seçim dönemlerinde bazı kampanya ve reklamlarla kadın sorunlarını eğilmektedir. Seçim sonrası dönemde ise kadın konusu bir kenara terk edilir. Ayrıca farklı siyasal partiler içindeki kadınlar arasındaki iletişim eksikliği, kadınların ortak hedefler doğrultusunda birleşmelerini engellemektedir. “Siyasal partiler içinde kadınların güçlendirilmesi, kadınların siyasal yaşama ve karar süreçlerine katılımını sağlamanın temel koşuludur” (KA-DER, 2002: 36).

4.1.3.3. Siyasal/Sivil Örgütlere Katılım Azlığı ve Kadın Kollarının Güçsüzlüğü

Türkiye’deki kadınlar, siyasal sistemde katılımın yoğunluğunu belirleyici faktörlerden biri olan örgütlere katılımı gerçekleştirmekte yetersizdirler. Hem siyasal örgütlere hem de sivil toplum örgütlerine katılımın yetersizliği, kadınları siyasal süreçlerden uzaklaştırmaktadır. Türkiye’deki kadınların genellikle yardımlaşma ve dayanışma gibi yapılar içinde yer almaları, onların aile hayatlarıyla paralel alanlara yöneldiğini göstermektedir. Bu örgütlere katılmalarının amacı topluma yararlı olduklarını ispatlamaktır. Kadınların siyasal alanda güçlenmelerini sağlayacak örgütlere katılımını arttıracak bakış açılarına sahip olmaları onların karar alma mekanizmalarında daha çok bulunmalarını sağlayacaktır. Bunun nedenle, kadınların sosyal dayanışma çalışmalarından önce kendi sorunlarını çözebilecek bir siyasal güçlenme yoluna gitmeleri gerekmektedir.

Türkiye’deki siyasal partilerin kadın kollarının etkin bir yapıya sahip olmaması da kadınların katılımını olumsuz etkilemektedir. Özellikle kadın kollarının partinin siyasal getirisi az olan işleri yürüten ve ikincil birim olarak görülmesi kadınların siyasal süreçlere hazırlanmasını zorlaştırmaktadır. Yaraman (1999), kadın kollarının bir taraftan kadınları siyasetle buluşturmaya çalışırken diğer taraftan kadınların erkeğe bağımlılığını arttırdığını ifade eder. Bu durum, kadın kollarına erkeklerin seçilmesine yardım eden, onları destekleyen ve topluma anlatan bir görev üstlenmelerine imkân verir. Böylece kadın yine özel alanla ve kadın kadına ilişkiyle sınırlandırılır (Çadır, 2011: 70). Kadın kollarının siyasal yetkiden yoksun olması, kadın örgütü ile parti örgütü arasındaki geçişin zor olması, kadın temsilciler ile temsil edilen kadınlar arasındaki uyumsuzluklar da, Türkiye’de kadınların siyasal temsildeki eksikliğin sebepleri arasındadır.

4.1.3.4. Kadınların Sosyo-Ekonomik Alandaki Eksikliği

Türkiye’de kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin en yoğun hissedildiği alan çalışma alanıdır ve Türkiye kadınların iş gücüne katılımı bakımından dünya ortalamasının oldukça altındadır. “Kadınların toplumsal ve ekonomik hayata katılımının yetersizliği, siyasal temsil sorununun da en temel ve en yapısal nedeni” olarak görülmektedir (Esen ve Memişoğlu, 2007: 9). Kadınlarda sosyo-ekonomik hayata katılımındaki yetersizliğin sonuçlarından biri olan siyasal hayata katılım eksikliği, erkeklere oranla çok daha belirgindir. İstihdam içinde yer almayan kadın siyasal süreçten de uzaklaşmaktadır. Bugün, 2010 OECD verilerine göre, kadın çalışan oranı %56,7’dir. Dünya ortalamasını yükselten % 70’lik kadın çalışan oranlarıyla İskandinav ülkelerine karşın Türkiye % 26,2 oranıyla ortalamanın da altında kadın istihdamı oranına sahiptir (Employment Rate of Women % of Female Population (15-64), 2010, http://www.oecd-ilibrary.org/employment/employment-rate-of-women_20752342-table5). Bu verilere göre, kadınların siyasal katılımının yüksek olduğu İskandinav ülkelerinde kadınların çalışma hayatlarındaki yeri de fazladır. Türkiye gibi ülkelerde ise bu oranı düşük seviyelerde seyrederken bu duruma paralel olarak da kadınların siyasal katılım oranları düşmektedir. Çünkü “insanlar, ekonomik, siyasal ve sosyal kararlarda söz ve yetki sahibi oldukları oranda, sürece müdahil olabilirler” (Gündoğdu, 2010: 6).

TİSK'in yaptığı bir araştırmaya göre, "Türkiye'de 15-29 yaş grubundaki kızların %60'ının, 25-29 yaş grubundaki kızların da %66'sının çalışmadıkları gibi öğrenim de görmedikleri" tespit edilmiştir (Türkiye ve Çok Katmanlı Vatandaşlık Çalışmayı Konuşma Metni, 2011: 11). Kadınların çoğu eğitimini devam ettirecek ve sosyo-ekonomik hayatta varlık gösterebilecek bir ortama sahip değillerdir. Türkiye'de kızların okula gönderilmesi üzerine yapılan kampanyalar bu durumun bir sonucu olarak görülmektedir. Çalışma hayatına katılan kadınlar da çalıştıkları ortamda birçok sorunla karşılaşır. Çalıştığı sektör, aldığı ücret ve iş güvencesi bakımından kadınlar ve erkekler arasında farklı uygulamalar mevcuttur. Türkiye'deki "istihdam yapısı, sosyal güvenlik açısından kadınları kırılgan ve bağımlı kılmaktadır" (Kadınlar Her Alanda Güçlü ve Eşit, 2011: 13). İş hayatında güvensiz bir yapıyla karşılaşan kadın siyasal hayatın benzer bir yapıya sahip olduğunu düşünüp siyasette uzak durmaktadır.

4.1.3.5. Cinsiyet Kotası Uygulamalarının Dikkate Alınmaması

Siyasette uygulanan cinsiyet kotası, karar alma mekanizmalarından kadın ve erkeğin eşit temsilini sağlayabilmek açısından önem taşımaktadır. Kadınların siyasette eksik temsilini fark eden birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, bu durumu bir sorun olarak kabul etmiş ve çözüm yolu aramaya başlamıştır. "Çeşitli ülkeler kadının siyasette temsili sorununu pozitif ayrımcılık, bir başka deyişle geçici özel önlem ile yani kota uygulaması ile çözmeye çalışmış ve önemli neticeler elde etmişlerdir" (Gürel, 2006). Kadın ya da cinsiyet kotası uygulamalarının ilk olarak Kuzey Avrupa ülkelerinde siyasi partilerin tüzükleriyle getirilmiştir. Bu kotalar, partilerin her düzeyindeki yönetim organları ve yerel, bölgesel ve ulusal seçimlerde parti aday listelerinin oluşturulmasında uygulanmış; böylece % 30-40 oranında temsil sağlanmıştır (KA-DER, 2005: 18).

Günümüzde, Fransa, Uganda ve Filipinler gibi 15 ülke anayasal kota; Belçika, Bosna-Hersek ve Slovenya gibi 45 ülke seçim yasası kotası; Almanya, İtalya ve İsveç gibi 69 ülke gönüllü siyasi parti kotası uygulamaktadır (Usal, 2010: 122). "Bu ülkelerin önemli bir bölümü, Türkiye'den daha düşük ekonomik ve toplumsal gelişme düzeyindedir ve/veya çok partili demokrasi deneyimi çok daha azdır" (KA-DER, 2005: 19). 101 ülkenin kota modeli kullandığı dünya parlamentolarında ortalama kadın oranı 19,5 olarak gerçekleşmektedir. Anayasal kota sistemlerini genellikle Afrika, Asya ve Ortadoğu

ülkeleri, gönüllü parti kotalarını Batı Avrupa ülkeleri ve seçim yasası kotasını ise Latin Amerika ülkeleri kullanmaktadır (Usal, 2010: 122).

Anayasamızın 10. maddesi kanun önünde herkesi “dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin” eşit kabul etmektedir. Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ve bu eşitliğin hayata geçmesinden ise devletin sorumlu olduğunu belirtilmiştir. Ayrıca 2010 değişikliğiyle beraber “bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” ibaresi eklenmiştir (Gözler, 2010). Böylece kota ve benzeri uygulamalara meşru bir dayanak sağlanmıştır. Bununla birlikte ülkemizde partilerin kadın kotalarına bakış açısından dolayı durum pek iç açıcı görünmemektedir. Çağlar (2011: 75), Türkiye’deki partilerin kota uygulamalarını şöyle açıklamaktadır:

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) il ve ilçe yönetimleri ve parti meclislerinde 1989’dan beri cinsiyet kotası uygulanmaktadır. Demokratik Sol Partinin (DSP) programında kadına yönelik kota uygulaması bulunmamaktadır. Barış ve Demokrasi Partisinin (BDP) tüzüğünde partinin her türlü organ seçimi ve genel ve yerel seçimlerin aday belirlemelerinde %40 cinsiyet kotası uygulaması yer almaktadır. %40’lık kotanın hem kadınlara hem de erkeklere uygulanacağı ifade edilmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’nin tüzüğünde cinsiyet kotası yer almamaktadır. İktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin tüzüğünde de cinsiyet kotası yoktur.

Şubat 2012 tüzük değişikliğiyle CHP, bu tarihe kadar %25 olan cinsiyet kotası uygulamalarını partinin “her kademesinde uygulanmak üzere %33’e” çıkartmıştır (CHP, 2012: 7). Anlaşılacağı üzere, Türkiye’de cinsiyet kotasına pek sıcak bakılmamaktadır. Cinsiyet kotasına olumlu bakan partiler bile liste usulünü dikkate almadıkları için parlamentoda temsil edilen katılan sayısında önemli bir mesafe kat edilememiştir. Ayrıca kotalara karşı ön yargılar hala kadınların eşit temsili için şart görülmediğinden devam etmektedir. Kotalara birçok sebeple karşı çıkılmaktadır. Kotalara olumsuz bakanlara göre; seçilenlerin tüm toplumu temsil ettiği düşünüldüğü için temsilcinin cinsiyeti önemli değildir. Kadın kotaları, “herkese yasa önünde eşitlik” ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Seçmenler, oylarını partiye vermektedir. Bu yüzden seçilenin cinsiyeti değil; seçmenin partiden beklentileri önemlidir. Kadınların toplumsal bir grup için temsili gerekiyorsa, her toplumsal grup (meslek, din, ırk bakımından) için de aynı durum savunulmalıdır. Fakat bu doğru değildir. Seçmenin adayı seçme özgürlüğünü sınırladığı için anti-demokratiktir. Kadınlar kendi içlerinde din, dil, ırk olarak bölündüğü için ortak çıkarları yoktur. Ortak çıkarları olmadığı için siyasal temsilleri anlamlı değildir. Farklı politik partide yer alan

kadınlar, ortak hareket edemeyecekleri için mecliste kadınların çıkarları savunulamaz. Ekonomik ve toplumsal yaşamda zihniyet eşitliği olmadan kadınların siyasette eşit temsili sağlanamaz. Kadın temsilcilerin sayısı kadınların siyasette etkin olmasını ve sorunların çözümünü sağlamaz. Kadınların sayısı değil kalitesi önemlidir (KA-DER, 2005: 32). Bu sebepler, hem dünyada hem de ülkemizde kotaların uygulanmasını engellerken; kadınların siyasal katılımını da olumsuz yönde etkilemektedir.

SONUÇ

Demokratik toplumlarda, siyasal karar alma süreçlerine toplumun her kesiminin eşit derece katılması bir amaçtır. Ülkenin ve toplumun geleceğini belirleyen kararların yine toplum tarafından benimsenebilmesi gerekmektedir. Bu durum, halkın kendisini temsil edebileceğini düşündüğü kişileri seçebilmesinin yanı sıra siyasal karar alma mekanizmalarında toplumun dengeli temsil edilebilmesini de öngörmektedir. Çünkü yönetilenlerin eşit derecede siyasal sürece katılması demokrasinin işlerliğinin bir göstergesidir. Temsilde cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi, demokrasinin ve kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunurken; hem toplumda adaleti sağlamakta hem de kadının statüsünü arttırmaktadır. Geçmişte oy hakkı isteğiyle başlayan kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi, günümüzde parlamentolarda, yerel meclislerde ve tüm karar alma süreçlerinde cinsiyetlerin eşit temsilini sağlayabilmek adına sürmektedir. Kadınlar, siyasal hayata katılım mücadelelerini sürdürmelerine rağmen karar alma mekanizmalarında eksik temsil edilen toplumsal bir grup olmaya devam etmektedir. Dünya parlamentolarında, her beş koltuktan sadece birinin kadınlara ait olması, kadınların siyasal katılım mücadelelerinin daha çok uzun bir zaman sürecine işaret etmektedir.

Kadınların siyasal katılım süreçlerinin incelendiği bu çalışmada, bireylerin siyasal katılımı etkileyen sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal faktörlerin erkeklere oranla kadınlar üzerinde çok daha etkili olduğu görülmüştür. Çünkü vakti olanların, eğitim seviyesi yüksek olanların, şehirleşenlerin, statü ve gelir sahibi olanların, kurumlara üyelikleri bulunanların ve genellikle erkeklerin siyasal katılımının daha yüksek olduğu ortaya koyulmuştur. Siyasal katılım türlerinden bireysel katılım, kadınlar için siyasal hayata katılımın en basit ve çok kullanılan yolu olduğu tespit edilmiştir. Sosyal bir yapı içeren ve diğer insanlarla etkileşim gerektiren toplumsal katılım ise, kadınlar tarafından pek tercih edilmemiştir. Bu bağlamda, siyasal partilere, siyasal derneklere üye olmak, aktif olarak görev almak, seçimlerde aday olmak, gösteri, yürüyüş ve mitinglere katılmak gibi faaliyetleri içeren ve aktif bir siyasal katılımı öngören toplumsal siyasal katılım, kadınların karar alma süreçlerinde etkin katılımını arttıracak en etkin katılım türü olarak görülmüştür.

Kadınların siyasal katılımını etkileyen faktörler arasında tarihsel, toplumsal ve kültürel faktörlerin önem kazandığı; toplumsal cinsiyet rollerinin, ataerkil yapının ve cinsiyet ayrımcılığının Türkiye gibi diğer ülkelerde de hâkim güçler olarak varlıklarını korumuşlardır. Cinsiyete dayalı iş bölümü, ataerkillik ve erkek egemen yapı, toplumsal hayatta kabul görmüş ve sistem içinde gelişmiştir. Bu faktörler, kadını özel alanla sınırlarken; toplumsal, siyasal ve kamusal alana katılımını oldukça fazla etkilemiştir. Kadınların siyasal katılımını etkileyen bir diğer faktör, siyasal partiler ve parti ideolojileri, seçim yapısı, partilerin erkek egemen yapısı, siyasal kültür, siyasal bilinç ve siyasal ilgi eksikliğinin kadınların siyasal katılımını engelleyen siyasal faktörler olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, halk iradesinin en etkin kurumları olan siyasal partilerin kadınlara yaklaşımı, seçim zamanı parti programlarında kadınlara yer vererek yüksek oy potansiyeli olarak gördükleri kadınların oylarını elde edebilmek olarak şekillenmiştir. Seçmen olarak ise, kadınları parti listelerine seçilebilirliği düşük yerlerden aday gösteren siyasal partiler, kadınların siyasal katılımını teşvik etmekten ziyade seçmen kitlesini etkileyebilmek için kadınları vitrin olarak kullanmışlardır.

Siyasal grupların seçimlerde aldıkları oy oranında temsil edilmelerine imkân veren ve liste usulüne dayanan nispi temsil sisteminin çoğunluk sistemine oranla kadınların katılımını arttırdığı fark edilmiştir. Siyasetin erkek egemen yapısının ancak daha fazla kadın temsilcinin varlığıyla değişeceği ve uygulanacak kota sistemleriyle de kadın temsilcilerin artacağı öngörülmüştür. İstihdama eksik katılımın kadınların siyasal hayata girmelerini olumsuz yönde etkilemesinin yanı sıra çalışma alanındaki sorunlar, kadınları kamusal alandan uzaklaştırmıştır. Ayrıca kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkamayarak erkeklerin tersine özel alana hapsolmalarının kadınları cesaretsizleştirdiği görülmüştür. Çünkü kadın, yakın çevresinin aile ve siyasal/kamusal hayatın bir arada yürütülemeyeceği yaklaşımlarının etkisinde kalmakta; gündelik hayatın sorunlarıyla daha çok ilgilenmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alındığı toplumlarda, bu gibi olumsuz faktörler bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda İsveç, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir ülke olduğu için bu çalışmada ele alınmıştır. Kadın ve erkeğin eşit hak ve görevlere sahip olması, İsveç toplumunda kadınların siyasal katılımını olumlu etkilediği görülmüştür. Türkiye'ye örnek olabileceği düşünülerek İsveçli kadınların tarihsel süreçte

ne gibi mücadeleler verdiği incelenmiş; yüzyıllık siyasal süreçleri sorgulanmıştır. Ayrıca, İsveç, parlamentodaki kadın oranları bakımından dünya dördüncülüğünü hangi faktörlerin etkisiyle elde ettiği sorusuna cevap bulunmaya çalışılmış ve bu değerlendirmeyi yapabilmek için Viking tarihinden günümüze kadar İsveçli kadınların siyasal mücadelesi irdelenmiştir.

Çalışmada, toplumsal sorumluluk ve adalet duygusu oldukça gelişmiş bugünkü İskandinav ülkelerinin eşitlik anlayışının, şiddetin ve savaşcılığın hüküm sürdüğü Vikingler döneminde filizlendiği ortaya çıkmıştır. Vikinglerin kendi içlerinde düzeni koruyan sistemleri, sorumlulukların hep birlikte alınmasını sağlamıştır. Kadınların da erkekler gibi toplum içinde görevler üstlenmiş; tıpkı Eski Türk Tarihinde olduğu gibi kadınlar, erkekler gibi savaşlara katılmış, ülkeyi yönetmiş ve mülkiyet sahibi olmuşlardır. Hıristiyanlığın benimsenmesiyle Türklerde olduğu gibi kadının statüsü değişmiş ve ataerkil düzen toplumda yayılmaya başlamıştır. 1900'lü yıllara gelindiğinde İsveç toplumunda kadınların oy hakkına sahip olmak bir tarafa, bekâr kadınların 25 yaşına kadar reşit sayılmadığı, evlilerin ise eşlerinin haklarından yararlanabildiği bir sistem hâkim olmuştur. Dünya kadınlarının oy hakkı mücadelesiyle İsveç'te görülen kadın hareketleriyle parlamento zorlanmış ve Türkiye'den daha erken bir dönemde, 1919 yılında kadınlara siyasal temsil yolu açılmıştır. 1970'lere kadar artan fakat yeterli olmayan kadın temsili, bu tarihten sonra siyasal partilerin uyguladığı gönüllü kota uygulamalarıyla artış göstermiştir ve bugün İsveç, İskandinav ülkeleri arasında parlamentoda kadın temsili oranıyla birinci, dünyada dördüncü olmuştur.

Çalışmada, İsveç'teki kadınların siyasal temsilinin neden yüksek olduğu sorusuna, gönüllü parti kotaları ve nispi temsil sistemin varlığı ve bu sistemle birlikte kullanılan zebra/fermuar modeli, siyasal yapı ve partilerin kadın temsiline olumlu yaklaşımları ve kadınların çalışma hayatına katılmalarının arttırılma çabası gibi faktörlerin analiziyle cevap bulunmuştur. Özellikle gönüllü parti kotaları, nispi temsil sisteminin varlığı ve aday listelerinde bir erkek bir kadın sıralamasını öngören fermuar sistemi, kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında eşit temsili sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye, kadınların toplumdaki statüsünün gelişimi konusunda İsveç'le tarihsel olarak benzerlik gösterdiği söylenebilir. Çünkü kadınlar, Eski Türklerde de erkeklerle eşit

görevler üstlenmiş, yönetimi paylaşmış ve savaflara katılmıştır. İslamiyet'le birlikte toplumda gerileme yaşayan kadın Osmanlı Devleti'nin son zamanları dünyayla hemen hemen aynı süreçte harekete geçmiştir. Toplumsal görevini benimseyen Türk kadını Tanzimat'la birlikte toplumda eşit statü elde etme mücadelesine girişmiş, dernekler kurmuş ve okumuş, aydın kadınların öncülüğünde oy ve temsil hakkı talep etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu talepleri Atatürk tarafından değerlendirilmiş; demokrasinin gerçekleştirilebilmesi ve Cumhuriyet devriminin tamamlanabilmesi için 1934 yılında, kadınlar bu haklara tamamen kavuşmuştur. Fakat bugün parlamentosunda %14,2'lik kadın temsiliyle Türkiye, dünya kadın temsil oranları bakımından 88. sırada yer alırken; İsveç'in 1970'lerdeki durumu gibi yolun çok başında olduğunu aşikârdır. Bu bağlamda, Türkiye'deki kadınların siyasal katılımını hangi faktörlerin engelleyebileceği birkaç alt başlıkla incelenmiştir. Türkiye'de, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ailenin etkisi, siyasal sistemin kapalı ve erkek egemen yapısı, kadınların örgüt üyeliğine pek yakın olmayışıyla beraber parti kadın kollarının güçsüzlüğü, her dört kadından üçünün çalışmıyor olmasıyla kadınların istihdama katılımdaki yetersizliği ve kota konusunda duyarsızlık gibi faktörlerin kadınların siyasal katılımını etkilediği görülmüştür.

Bu çerçevede, İsveç gibi kadın temsilinde örnek ülkeler dikkate alınarak Türkiye'de kadınların siyasal katılımı arttırmak mecburi olmuştur. Bunun için öncelikle, mevcut siyasal yapının değişmesi ve siyasal iradenin bu değişimi istemesi, kotaların uygulanabileceği ortamların yaratılması gerekmektedir. Ayrıca seçim sistemiyle kotanın uygun olması, siyasal katılımı artırıcı etki gösterdiğinden önemsenmelidir. Nispi temsil sistemi ve fermuar modeli kotaların uygulanması bakımından Türkiye için olumlu bir uygulama olarak dikkate alınmalıdır. Sadece parti kotalarıyla yetinilmemeli; anayasal ve yasal uygulamalar desteklenmelidir. Her cinsiyet için alt ve üst limitin belirlendiği cinsiyet kotası, Türkiye için uygundur ve cinsiyet kotası en az %30 olarak belirlenirken %50 temsil hedefi göz önünde bulundurulmalıdır. Cinsiyet kotası her düzey karar alma mekanizmasında, aday listelerinde ve parti grup ve meclisleri için zorunlu kılınmalıdır. Bununla beraber, kadın kolları güçlendirilmeli, sivil toplum kuruluşları ve siyasal partilerle kadınların iletişimi artırılmalıdır. Kadın erkek eşitliği, bütün kamu kurumlarının iş birliğiyle toplumsal çalışmalar desteklenmeli, toplumsal bilinç artırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, Feride (2010), “Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum”, Burcu Yeşiladalı (Ed.), **Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama**, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 12 içinde (13-23), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/turkiyede_kadınların_insan_hakları_ulularası_standartlar.pdf (15.11.2011).
- Accountability (2007), “The State of Responsible Competitiveness 2007”,
<http://www.accountability.org/images/content/0/7/075/The%20State%20of%20Responsible%20Competitiveness.pdf> (20.04.2012).
- Akyüz, Unal (2009), “Siyaset ve Ahlak”, **Yasama Dergisi**, Sayı 11, İstanbul,
http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2009/sayı11/siyaset_ve_ahlak.pdf
(18.10.2011).
- Akçadag, Emine (t.y.), “Avrupa Birliği Sürecinde Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/siviltoplumkuruluslari.pdf>,
(12.03.2012).
- Altındal, Yonca (2009), “Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(21), 351-367,
<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m22.pdf> (25.12.2011).
- Altındal, Yonca (2006), “Kadının Siyasette Yer Almasında Erkeksileşme Tartışmaları”, **Doğu Akdeniz Üniversitesi İkinci Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı**,
http://cws.emu.edu.tr/en/conferences/2nd_int/pdf/yonca%20altindal.pdf, (19.04.2012).

Baltacı, Cemal ve diğeri (t.y), “Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Elde Etmesi ve Siyasete Katılımı”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi8.pdf> (18.10.2011).

Baykal, Deniz (1970), **Siyasal Katılma (Bir Davranış İncelemesi)**, Ankara: Sevinç Matbaası.

Beisheim, Brigitte (1991), “Parlamentolara ve Karar Organlarına Daha Fazla Sayıda Kadın Katılmalı”, **Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak Eşit Katılım**, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları-4, 1. Baskı içinde 1. Oturum 2. Konuşma, İstanbul: Cem Yayınevi.

Berktaş, Fatmagül (2004), Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları 7**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf (15.10.2011).

_____ (2010), “Kadınlar, Siyaset ve Demokrasi”, **KA-DER Yazı Arşivi**, <http://www.ka-der.org.tr/tr/gunun.php?act=sayfa&id00=123&id01=102> (15.10.2011).

Bilir, Faruk (t.y.), “Siyasi Partilerin Güncel Sorunları ve Demokratikleşme”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi1.pdf> (04.01.2012).

Birleşmiş Milletler Kamusal İletişim Dairesi (2008), “Birleşmiş Milletler Hakkında Her şey”, http://www.unicankara.org.tr/everything_Turkish_final.pdf (14.02.2012).

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) (2011), “Kadınlar Her Alanda Güçlü ve Eşit”, **CHP BYKP Çalışmaları 9**, <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/kadinraporu.pdf>, (24.01.2012).

_____ (2012), “ Sosyalist Enternasyonal Kadın İstanbul’da Toplandı”, **Kadın Bülteni**, 10, Ankara, <http://chpkadin.chp.org.tr/wp-content/uploads/2011/11/temmuz2012.pdf> (18.07.2012).

- Çadır, Mustafa (2011), **Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasal Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasal Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)**, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Çaha, Ömer (1996), **Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın**, Ankara: Vadi Yayınları.
- Çaha, Ömer ve diğerleri (1996), “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 9, 44-115.
- Çakır, Serpil (1996), **Osmanlı Kadın Hareketi**, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çalışlar, Oral ve Uçkan, Gürkan (1997), **Kadınların İsveç’i**, Ankara: İmge Kitapevi.
- Çevikbaş, Rafet (2008), “Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım”, **Türk İdare Dergisi**, 461, <http://www.nuveforum.net/1444-siyasal-bilimler/105344-yerel-yonetimlerde-siyasal-katilim> (22.03.2012).
- Çürük, Deniz (2009), Kadın Tarihine Bakış ve Tarihi Evreleri, **Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi**, 1, 314-321, Sakarya Üniversitesi Basımevi, http://www.kadinkongre.sakarya.edu.tr/kadin_calismalari_kongresi_cilt_1.pdf (29.01.2012).
- Dahlerup, Drude (2003), “Comparative Studies of Electoral Gender Quotas”, **The Implementation of Quotas: Latin American Experiences**, Peru: International Idea Workshop, http://www.equalvoice.ca/pdf/CS_Dahlerup_25-11-2003.pdf (17.04.2012).
- Dahlerup, Drude ve Freidenvall, Lenita (2003), Quotas as a “Fast Track” to Equal Political Representation for Women Why Scandinavia is no Longer The Model”, **Durban: The IPSA World Congress**, <http://www.avoixegales.ca/pdf/APSA5.pdf> (09.03.2012).
- Demirbilek, Sevda (2007), “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 44 (511), İzmir, http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/511/Sayi_511_Makale_01.pdf (23.12.2011).

Demir, Zekiye (2002), **Siyasi Partilerin Kadın Politikalarına Karşı Kadınların Tutumu**, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diñç, Mehmet (2002), **Bugünün Türkiye'sinde Kadınların Siyasal Katılımı ve Katılımı Arttırmaya Yönelik Çözüm Önerileri**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğramacı, Emel (1993), **Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Doruk, Ece Karadoğan (2005), "Toplumsal Cinsiyet İdeolojisinin Türk Kadınlarının Siyasal ve Toplumsal Yaşamına Etkisi", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 21, İstanbul, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/issue/view/1112> (13.09.2011).

Ediz, Zerrin (1995), **Kadınların Tarihine Giriş**, İstanbul: Adım Yayınları.

Engström, Hillevi (2009), "Gender Sensitive Parliaments: The Swedish Experience", **Is Parliament Open to Women?** 84-86, <http://www.ipu.org/pdf/publications/wmn09-e.pdf> (20.10.2011).

Erbil, Pervin (2008), **Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi**, 2. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Eroğlu, Hamza (2008), **Türk İnkılâp Tarihi**, Ankara: Savaş Yayınevi.

Esen, Aslı Toksabay ve Memişoğlu, Oya (2007), "Siyasetin Cinsiyeti", http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250684r7712.Siyasetin_Cinsiyeti.pdf (12.12.2011).

European Parliament, (t.y.), "Differential Impact of Electoral Systems on Female Political Representation", http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/femm/w10/4_en.htm (13.03.2012).

Gökçimen, Semra (2008), Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi, **Yasama Dergisi**, Sayı 10 http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2008/sayi10 (15.02.2012).

Gözler, Kemal (2010), **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Bursa: Ekin Yayınevi.

Güçük, Duygu (2006), **Kadınların Siyasal Katılımları ve Katılıma Etki Eden Faktörler: Ankara-Mamak/Çankaya Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güldiken, Nevzat ve Kaya, Gazenfer (2004), Türk Siyasal Katılımında Bir Parametre: 12 Eylül 1980, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 5(2), 105-111, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/984.pdf> (29.04.2012).

Gündoğdu, Ahmet (2010), “Sendikal Mücadele ve Kadın”, **Kamuda Sosyal Politika Dergisi**, 12, 3-7, <http://www.memursen.org.tr/upload/document100.pdf>, (02.03.2012).

Gürel, Zeynep Damla (2006), “Tek çözüm: Kadın Kotası”, http://www.edam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=112 (08.03.2012).

Hausmann, Ricardo ve diğerleri (2010), “The Global Gender Gap Report 2011”, **Switzerland: The World Economic Forum**, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2011.pdf (21.03.2012).

Heywood, Andrew (2006), **Siyaset**, Ankara: Liberte Yayınları.

_____ (2007), **Siyasi İdeolojiler**, Ankara: Adres Yayınları.

Inter-Parliamentary Union (2011), ”Women in National Parliaments”, <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif311011.htm> (19.12.2011).

İzgi, Tuba (2005), **Mersin’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma (1980-2004)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KA-DER (2002), **Kadın Siyasetçinin El Kitabı**, İstanbul: Acar Matbaacılık.

_____ (2005), **Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası: Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye**, İstanbul: Acar Matbaacılık

_____ (2005), **Kadın-Erkek Eşit "CEDAW"**, 1. Basım, İstanbul: Ser Matbaası.

_____ (2011), "2011 Kadın İstatistikleri",
http://www.kader.org.tr/tr/down/2011_KADIN_ISTATISTIKLERI.pdf

Kadılar, Elif (2011), **Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini: Ankara Örneği**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kadıneli Haber (2011), "İsveç'te Kadınların Yönetimdeki Temsil Oranı %45",
<http://www.kadinelisiyaset.com/V2/Gundem/476-isvecte-kadinlarin-yonetimdeki-temsil-orani-E.html> (10.12.2012).

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (2000), "Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış" (PEKİN+5) başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Bilgi Notu",
http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/pekin-5.doc (22.02.2012).

_____ (2003), **Pekin +5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi: Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı**, 2. Baskı, Ankara.

_____ (2008), "Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın",
http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/kararalma.pdf (10.09.2011).

_____ (2011), "Türkiye'de Kadının Durumu",
http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/tr_de_kadinin_durumu/trde_kadinin_durumu_2011_temmuz.pdf (23.03.2012).

Kalaycıoğlu, Ersin (1983), **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını.

Kandiyoti, Deniz (1990), “Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar”, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’inde Kadın**, der: Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları.

Kapani, Münci (2010), **Politika Bilimine Giriş**, İstanbul: Bilge Yayınevi.

Kaplan, Leyla (1998), **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını 1908–1960**, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.

Kara, Ömer (2011), “Dernekler ile Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler”, **İdarecinin Sesi**, 148, 54-57, http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/148/14-%20%C3%96mer%20Kara.pdf (22.04.2012).

Karlsson, Gunnel (1998), “Social Democratic Women’s Coup in the Swedish Parliament”, **Is There a Nordic Feminism Nordic Feminist Thought on Culture and Society**, London: UCL Press.

Kaya, M. Ali (t.y.), “Politik/Siyasi Parti Nedir?”, <http://www.fikirbahcesi.org/siyaset/politik-siyasi-parti-nedir.html> (04.12.2012).

Kayaalp, Esmâ Görkem ve Okutan, Yıldırım (2005), “Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri, Sorunlarını ve Rol Çalışması”, **II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler El Kitabı “Küresel Eşitlik”**, 437-449, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Keyman, Fuat (2004), Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye, **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları 4**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma Birimi, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf (29.03.2012).

Kışlalı, Ahmet T. (2003), **Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, Ankara: İmge Kitabevi

_____ (2005), **Siyaset Bilimi**, Ankara: İmge Kitapevi.

Mutlu, Abdullah (2005), **Kurumsallaşmış Demokrasilerdeki Siyasi Partiler Sistemi ile Ülkemizdeki Siyasi Partiler Sisteminin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi ve Özgün Model Arayışları**, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

NDI (National Democratic Institute) Türkiye (2008), “Karar Alma Süreçlerine Yurttaş Katılımı ve Sivil Diyalog”, http://www.yasader.org/web/yasama_surecine_katirim/1/KararAlma.pdf

OECDiLibrary (2011) “Employment Rate of Women % of Female Population (15-64)”, http://www.oecd-ilibrary.org/employment/employment-rate-of-women_20752342-table5 (02.03.2012).

Ortaylı, İlber (2001), **Osmanlı Toplumunda Aile**, 4. Baskı, İstanbul: Pan Yayınları.

Öz, Esat (1992), **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Özalp, Ali (2008), **Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımından Önemi**, Dernekler Denetçiliği Yeterlilik Tezi, Ankara.

Özbudun, Ergun (1975), **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Öztekin, Ali (2001), **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Öztürk, Ayşe Zerrin (2012), “Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın”, **Esam Dergisi**, 3(2), 1-33, <http://esam.ege.edu.tr/makaleler/ocak-2012/makale-1.pdf> (03.03.2012).

Quota Project (t.y.), “About Quotas”, <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm> (13.03.2012).

Sainsbury, Diane (1994), **Gendering Welfare States**, London: Sage Publication.

_____ (2004), “Women Political Representation in Sweden: Discursive Politics and Institutional Presence”, **Scandinavian Political Studies**, 27 (1), 65-87, http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0080-6757.2004.100_1.x/pdf (09.12.2011).

Sarrafoğlu, Fahri (t.y.), “STK'lara Katılım Az da Olsa Artıyor”, **Sivil Toplum Akademisi**, http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=601:stklara-katilim-artiyor&catid=44:son-haberler&Itemid=118 (10.12.2011).

Say, Gürgün (1998), **Siyasal Değişimde Kadın Boyutu**, İstanbul, Kurtiş Matbaacılık.

Sevimay, Hayri (2010), “Türkiye ve Çok Katmanlı Vatandaşlık Çalıştayı Konuşma Metni”, <http://yasamkadinmerkezi.com> (21.03.2012).

Sitembölükbaşı, Şaban (2001), **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sverige Rigsdag, (t.y.), “Kadınların Parlamentoda Temsil Edilmesini Etkileyen Faktörler”, http://www.riksdagen.se/templates/R_Page___14434.aspx (11.12.2011).

_____, (t.y.), “Oy Hakkı Mücadelesi”
http://www.riksdagen.se/templates/R_Page___12596.aspx (11.12.2011).

Şahin, Funda (2011), **Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri**, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

Şenkal, Abdulkadir (2003), “Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 45. Kitap, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/12240/11490>(25.04.2012).

TBMM Araştırma Merkezi (2008), “Siyasi Partilerin Kapatılması Konusunda Türkiye ve Bazı Ülkelerdeki Yasal Düzenlemeler”, <http://www.setav.org/ups/dosya/44232.pdf> (24.03.2012).

TBMM (t.y.), “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme”, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf> (24.03.2012).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (t.y.), “Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme”, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/133-135.pdf> (13.12.2011).

Tekeli, Şirin (1982), **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, İstanbul: Birikim Yayınları.

Teziç, Erdoğan (2006), **Anayasa Hukuku: (Genel Esaslar)**, 11. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Tokgöz, Oya (1994), Kadın Seçmen İmgesi: Türkiye’de Kadının Bireysel Siyasal Katılımı Üzerine Bir Deneme, **Amme İdaresi Dergisi**, 27 (4), 97-115, <http://yayin.todaie.gov.tr> (10.10.2011).

Topbaş, Hasan (t.y.), “David Easton’un Siyasal Sistem Kuramı Bağlamında Siyasal Katılma: Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma”, <http://www.scribd.com/doc/86898552/David-Easton> (03.02.2012).

Türk, Hikmet Sami (2006), “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 23, 75-113, (21.01.2012), <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/secimsistemleriveanayasaltercihprofhikmetsamiturk.pdf>

Turan, İlter (1986), **Siyasal Sistem Ve Siyasal Davranış**, 3. Baskı İstanbul: Der Yayınevi.

TÜSİAD ve KAGİDER (2008), “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”, <http://akgul.bilkent.edu.tr/Tusiad/KADINRAPOR.pdf> (10.09.2011).

Usal, Zeynep Oya (2010), **Bir İnsan Hakkı Olarak Kadını Siyasal Hayata Katılımı: Avrupa Birliği Ülkelerindeki Durum ve Türkiye**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uysal, Birkan (1984), “Siyasal Katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailenin Etkisi”, **Amme İdaresi Dergisi**, 17(4), (109-134), <http://yayin.todaie.gov.tr> (22.11.2011).

Wängnerud, Lena (2005), “Sweden: A Step-wise Development”, **Women in Parliament: Beyond Numbers**, (238-247), <http://www.idea.int/publications/wip2/upload/Sweden.pdf> (12.02.2012).

Weber, M. (2006). **Meslek Olarak Siyaset**, 1. Baskı (Çev. A. Timuçin ve M. Sert), İstanbul: Chivi Yazıları Yayınevi.

Wollstonecraft, Marry (2007), **Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi**, (Çev. Deniz Hakyemez), İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Yaraman, Ayşegül (2006), “72 Yılın Ardından: Kadını İçermeyen Siyaset”, **Toplumsal Tarih**, 156, 14-22, <http://www.aysegulyaraman.com/makale/72%20yil%20ardindan.pdf> (18.05.2012).

_____ (2007), “Türkiye’de Kadınlık Durumu ve Toplumsal Değişme”, **M.Ü. Kadın İşgücü ve İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi 15. Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken...**, Özlem Grafik Matbaacılık, 60-64, <http://www.aysegulyaraman.com/makale/turkiyede%20kadinlik%20durumu%20ve%20toplumsal%20degisme.pdf>, (13.05.2012).

Yavaşgel, Emine (t.y.), “Demokratik Toplumlarda Seçim ve Temsil”, www.siyasaliletisim.org (23.04.2012).

Yayla, Atilla (1998), **Siyasal Teorisine Giriş**, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Yılmaz, S. Hakan (2005), “Yerel Basının İşlevlerinin, Siyasal Katılım ve Denetim Olguları Açısından Değerlendirilmesi”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, 21, 111-115, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/viewFile/12711/11939> (03.03.2012).

Yuva, Gözde (2005), **Kadınların Toplumsal ve Siyasal Katılımlarının Bir Göstergesi Olarak, Antalya’da Kadın Dernekleri ve Üye Yapılarının Sosyo-Ekonomik Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüce, Müge (t.y), “Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları”
<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYUCE.pdf> (22.02.2012).

Yücekök, Ahmet N. (1987), **Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Zihnioğlu, Yaprak (2009), “Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği”, **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi**, http://www.obarsiv.com/pdf/YaprakZihnioglu_NB.pdf (21.04.2012).

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Jale Arslan, 1987 yılında Ankara’da doğdu. 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Eğitimine başladı. 2010-2011 Eğitim-Öğretim yılı Güz-Bahar yarıyıllarında Erasmus Programı kapsamında İsveç Dalarna Üniversitesi’nde çalışmalarına devam etti. İyi derecede İngilizce ve temel düzeyde Rusça bilmektedir.